

**Harriet Marseille**

**TADESE**

**Eritrese nieuwkomers  
verdienen onze warme steun**

**TADESE**

# TADESE

Eritrese nieuwkomers verdienen onze warme steun

Harriet Marseille

Colofon:

© Harriet Marseille, 2021

ISBN 9789081248501

NUR 747

Foto's omslag: Timo Kouwenhoven

Vormgeving: Peter Kouwenhoven

Uitgave: Lelievita

Drukwerk: PUMBO

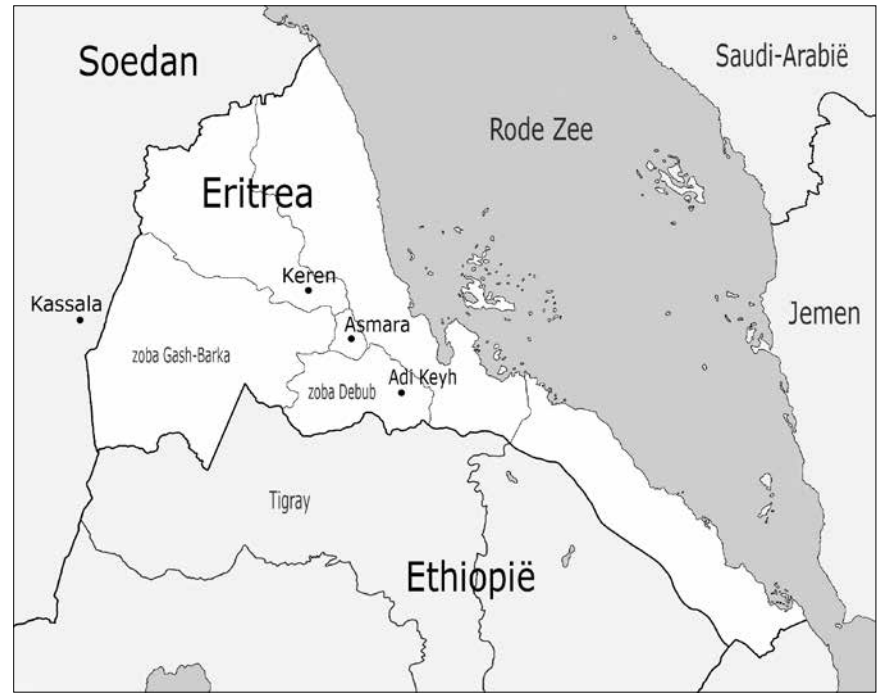
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Lelievita

*Voor al diegenen die Eritrea zijn ontvlucht  
in de hoop elders een veilig onderkomen te vinden  
en voor al diegenen die bij hun vluchtpoging  
gevangen genomen of omgekomen zijn.*

## Inhoud

Voorwoord	11
Inleiding	13
Tadese – hoe ik hem leer kennen	17
Tadese vertelt over zijn jeugd	22
Fsha en Terhas – schoolmaatjesproject	27
Tadese vertelt over zijn gevangenschap	33
Tigrinya	37
In gesprek met Daniel Grmazion	39
Sara – begeleiding naar vrijwilligerswerk	45
Tadese vertelt over zijn vlucht naar Nederland	50
Sara – verdriet	53
Tadese vertelt over zijn tijd in Amsterdam en Frankfurt	56
Sara – verkeerde inschatting	59
Tadese vertelt over zijn tijd in Milaan	62
Vluchteling	65
Schoolmaatjesproject voor Eritrese nieuwkomers?	69
Sara – op bezoek	73
Tadese vertelt over zijn terugkeer naar Nederland	77
Emancipatie van de Eritrese vrouw	80
Tadese vertelt over zijn inzet voor Eritrese nieuwkomers	89
Tadese als cultuurtolk	96
Ver weg en toch dichtbij	101
Nawoord – professionele nabijheid	104
Dankwoord	109
Over Lelievita	111



## Voorwoord

Tadese Asghdom is in de jaren zeventig vanuit Eritrea naar Nederland gevlucht. In zijn doen en laten is hij veranderd, zegt hij zelf. Hij voelt zich inmiddels heel Nederlands, zeker ten opzichte van de Eritrese nieuwkomers voor wie hij zich inzet. Toch merk ik ook hoe Eritrees hij soms is. Of misschien merk ik dankzij ons contact wel vooral hoe Nederlands ik ben in hoe ik denk en me gedraag. Onze cultuur zit diep in ons verankerd. We dragen deze onmiskenbaar met ons mee.

Tadese heeft me gevraagd of ik een boek zou willen schrijven over zijn levensverhaal. Want mensen hadden hem vaak aangeraden om er een boek over te publiceren. En blijkbaar zag hij in mij de juiste persoon om het te schrijven. Zijn verzoek verraste mij. Maar ik voelde direct iets stromen door het enthousiasme dat deze vraag bij me teweegbracht en voor ik het wist had ik al ja gezegd. Ik vertrouwde erop dat wat hij te zeggen had belangrijk was. Ik gunde het hem ook om gehoord te worden. Hij heeft me verteld over zijn jeugd in Eritrea, over zijn gevangenschap, over zijn vlucht naar Amsterdam en over zijn betrokkenheid bij de strijd voor een vrij Eritrea, eerst vanuit Eritrea, toen vanuit Nederland, vervolgens vanuit Duitsland en Italië. Vanaf 2004 woont hij weer in Nederland en hier zet hij zich nu met hart en ziel in voor het welzijn van Eritrese nieuwkomers. Zijn levensverhaal wordt in de loop van dit boek steeds verder ontrafeld.

Maar het boek gaat niet alleen over Tadese en zijn inzet voor Eritrese nieuwkomers. Het gaat ook over mijn eigen ervaringen in het contact met Eritreeërs. Als vrijwilliger of als betrokken inwoner van Leidschendam-Voorburg ontmoette ik hen bij diverse gelegenheden. Ondertussen raakte ik via mijn werk als coördinator van schoolmaatjesprojecten nog meer bij Eritrese nieuwkomers betrokken. Net als Tadese probeer ik hen te ondersteunen in hun integratieproces. Ik ben hierin ook met

Dit boek wordt als pdf gratis ter beschikking gesteld door  
Tadese Asghdom en Harriet Marseille

Bent u blij met dit boek en kunt u wat geld missen, dan vragen wij u om een donatie over te maken aan ERDA e.V. (Eritrean Relief & Development Association), een internationale humanitaire organisatie die Eritrese vluchtelingen helpt in de vluchtelingenkampen in Ethiopië en Soedan. Er is ook aandacht voor onderwijs.

Meer informatie vindt u op de [website van ERDA](#)

Iedere bijdrage is van harte welkom!

Maak uw bijdrage over op onderstaande rekening en vermeld erbij: 'Donation book Tadese'

Begunstigde: ERDA e.V. Deutschland

IBAN: DE08 6605 0101 0108 1032 27

Tadese gaan samenwerken. Met onze verschillende kwaliteiten, hij als ervaringsdeskundige en ik als vrijwilligerscoördinator, inspireren we elkaar.

We kunnen veel leren van de visie en ervaring van anderen. Daarom worden in dit boek ook de gesprekken weergegeven die ik voerde met een aantal anderen die veel met Eritrese nieuwkomers te maken hebben. Zij gingen in op mijn vragen rond de uitdagingen waar Eritrese nieuwkomers tegenaan lopen bij hun integratie in de Nederlandse samenleving, waarbij thema's als gelijkwaardigheid, verantwoordelijkheid nemen en emancipatie van de Eritrese vrouw worden uitgewerkt.

Om Eritrese nieuwkomers te ondersteunen in hun integratieproces, is het aangaan van verbinding volgens mij een van de sleutels. Dat is een mooi proces, maar we komen onszelf daarbij ook onherroepelijk tegen, met al onze verwachtingen en oordelen. Cultuurverschillen geven kleur aan intermenselijk contact, maar kunnen ook tot lastige of pijnlijke situaties leiden. Ik denk echter dat het aangaan van een warme onderlinge band het altijd weer mogelijk maakt om naar elkaar toe te bewegen. Ik hoop dat de hier beschreven verhalen velen zullen inspireren; niet alleen degenen die als medeburger iets voor nieuwkomers willen betekenen, maar ook professionals zoals als beleidsmakers, leraren en sociaal werkers.

## Inleiding

Sommige ontmoetingen blijken van grote invloed te zijn op de richting waarin mijn leven zich ontvouwt. Dat ik Tadese Asghdom in 2017 leerde kennen, bleek zo'n bepalende factor. Een bijzondere man met een grote inzet voor de medemens. En met een zeer interessant levensverhaal. Samen met hem zet ik me in voor Eritrese nieuwkomers. Zij verdienen onze warme steun.

Vóór 2016 kende ik nog geen mensen van Eritrese afkomst. Dat ik vanaf dat jaar een band zou opbouwen met heel wat Eritreeërs, jong en oud, gezinnen en alleenstaanden, was geen vooropgezet plan. Het liep zo, door gebeurtenissen die toevallig op mijn pad kwamen. Toch was het niet alleen toeval. Want al heel lang voel ik me betrokken bij het lot van vluchtelingen. Daar was ik me in de jaren negentig bewust van geworden, toen de oorlog op de Balkan velen op de vlucht deed slaan. Op dat moment kwam de vluchtelingenproblematiek opeens dichtbij. Het speelde zich niet af op verre continenten, maar in Europa. Het raakte me diep. Om het gevoel van machteloosheid om te zetten in concrete hulp, zette ik in 1999 samen met een collega een inzamelingsactie op voor Kosovaren die naar Albanië waren gevlucht.

In 2015, toen er sprake was van een grote vluchtelingenstroom uit Syrië en Eritrea, kwam de vluchtelingenproblematiek nog dichterbij. In mijn eigen gemeente, Leidschendam-Voorburg, was sprake van de mogelijke komst van een asielzoekerscentrum (AZC). De tegenstanders van een AZC roerden zich hevig, dus ik voelde me geroepen een ander geluid te laten horen. Ik gebruikte mijn recht tot inspraak binnen de gemeenteraad en stortte me op het schrijven en uitspreken van pakkende toespraken. Hierdoor ontmoette ik meer mensen die voorstander waren van een warm welkom voor nieuwkomers. Een AZC kwam er echter niet. Want op het moment dat de gemeenteraad zover was en



zich uitsprak voor de komst van een AZC, werd de aanvraag weer ingetrokken. De vluchtelingenstroom was namelijk weer aan het afnemen en er bleek geen behoefte meer te zijn aan extra AZC's.

In het voorjaar van 2016, terwijl de debatten over een AZC in Leidschendam-Voorburg nog volop bezig waren, werden in onze gemeente twee sporthallen omgetoverd tot noodopvang. Ik schreef me in als vrijwilliger om te helpen de noodopvang goed te laten verlopen. Ook ging ik in die periode met een groep mensen een week naar Piraeus, de haven van Athene, waar we ons inzetten voor vluchtelingen die daar in een onofficieel kamp werden opgevangen. Een zeer heftige ervaring, waarin ik misschien wel net zoveel niet goed gedaan heb als wel. Helpen is niet altijd gemakkelijk. Maar het was wel heel leerzaam.

Zo maakte ik in deze jaren dus contact met veel asielzoekers, gevlucht uit allerlei delen van de wereld. Maar in mijn eigen gemeente kende ik er nog geen enkele. Nu er geen AZC kwam in Leidschendam-Voorburg, konden onze plannen voor een warm welkom voor asielzoekers weer in de kast. Of toch niet? Nu we eenmaal met een paar mensen in gesprek waren geraakt over het belang van zo'n warm welkom, realiseerden we ons dat we ons ook zouden kunnen richten op de statushouders in onze gemeente: degenen die erkend waren als vluchteling en hier een tijdelijke verblijfsvergunning hadden gekregen. Samen met twee medestanders richtte ik het platform 'Welkom in Leidschendam-Voorburg' op. Hierin wilden we alle groepen verenigen die zich voor statushouders inzetten. Want niet alleen asielzoekers in een AZC verdienen onze warme aandacht. Dat geldt ook voor degenen die zich in onze gemeente mogen vestigen en hier een bestaan proberen op te bouwen.

Dankzij ons platform kwam ik al snel in contact met statushouders in mijn eigen gemeente. Dat begon bij het Taalcafé bij Theater Ludens in Voorburg en later kwam ik hen tegen op allerlei plekken. Het voelt als een groot voorrecht dat ik zoveel mensen van andere culturen heb kunnen ontmoeten. Dit boek geeft een klein inkijkje in de wereld die op dat moment voor mij is opengegaan.

Vrienden vragen me wel eens wat ik zo bijzonder vind aan het contact met Eritreeërs. Waarom zet ik me zo graag voor hen in? Waarom voel ik me tot hen aangetrokken? Misschien is het juist wel het grote verschil in cultuur dat het contact speciaal maakt. Terwijl onze maatschappij erg individualistisch is en wij autonomie en eigen verantwoordelijkheid hoog in het vaandel hebben, komen Eritreeërs uit een 'wij-cultuur'. Familie is erg belangrijk. Ze leven als een gemeenschap samen en delen veel met elkaar. Zodra je hun vertrouwen gewonnen hebt, beschouwen ze jou ook als familie. De gastvrijheid die ik bij hen ervaar, vind ik hartverwarmend. Hoewel er veel individuele verschillen zijn, vind ik hen over het algemeen hartelijk, zachtaardig, dankbaar, bescheiden, vrolijk en optimistisch. Zij hebben mij toegelaten in hun levens en dat heeft mijn leven verrijkt.

Het cultuurverschil maakt me duidelijk hoe Nederlands de bril is waarmee ik naar de dagelijkse werkelijkheid kijk. Ik verbaas me telkens weer over de verschillen in perspectief en dit confronteert me met mijn oordelen en mijn vaak onuitgesproken verwachtingen. Zo heb ik een aantal keer meegemaakt dat ze hun fiets zonder slot ergens neer hadden gezet, ondanks waarschuwingen dat je dat hier in de Randstad echt niet moet doen. Is het groot vertrouwen in de medemens? Of naïviteit? Of gewoon een kwestie van geen geld om een nieuw slot te kopen wanneer je de cijfercode vergeten bent?

Ik hoorde van een jong volwassene dat zijn fiets gestolen was, nadat hij hem had uitgeleend aan een vriend. Het was voor hen beiden blijkbaar totaal vanzelfsprekend dat de geleende fiets niet vergoed hoefde te worden aan de betreffende jongen, hoewel er duidelijk nalatigheid in het spel was aangezien de fiets zonder slot ergens was neergezet. Ze beschouwen elkaar als familie en denken misschien niet in termen van persoonlijk bezit. De jongen moest vervolgens zelf weer een fiets lenen, omdat hij geen geld had een andere fiets te kopen. Toen die geleende fiets even later ook weer gestolen werd, waarschijnlijk omdat het slot niet erg degelijk was geweest, zat hij echt in zak en as. Wat moest hij nu doen?

Ik ben iemand die de ander bij zoveel pech graag te hulp schiet. Maar daarmee begeef ik me op glad ijs. Ik kan bijvoorbeeld een tweedehands fiets voor zo'n jongen kopen. Maar kan ik die zonder voorwaarden geven? Of heb ik daarbij de al dan niet uitgesproken verwachting dat hij goed voor die fiets zal zorgen en dat hij hem niet zal uitlenen aan iemand die de fiets misschien zonder slot ergens neer zal zetten? Ik besef maar al te goed dat hij nooit aan mijn verwachtingen zal kunnen voldoen, omdat deze te veel afwijken van de normen en waarden waarmee hij is grootgebracht.

Door dit soort ervaringen sta ik nu meer stil bij mijn eigen normen en waarden. En ik ben de relativiteit ervan meer gaan inzien. Dat is dus ook een aantrekkelijk aspect van het omgaan met Eritrese nieuwkomers. En tegelijkertijd is het omgaan met mensen uit een andere cultuur voor mij vaak lastig. Het niet snappen van het gedrag van de ander kan uiterst ongemakkelijk voelen. En ik weet vaak niet hoe ik het contact kan verdiepen naar een gelijkwaardige relatie. Maar al met al overheerst een gevoel van dankbaarheid dat de Eritreeërs mijn leven hebben verrijkt.

Er wonen inmiddels naar schatting zo'n 20.000 mensen met een Eritrese achtergrond in Nederland en velen van hen hebben nog een grote afstand tot de Nederlandse maatschappij te overbruggen. Ik gun ze allemaal een warm netwerk van betrokken Nederlanders die hen willen ondersteunen om hier een goed bestaan op te bouwen. De voldoening die uit deze verbinding voortvloeit is wederzijds. Mij heeft het veel kleur in mijn leven gebracht.

## Tadese – hoe ik hem leer kennen

Tadese Asghdom neemt graag de tijd. Twee uur voor onze afspraak in mei 2020 is hij uit Leiden vertrokken om de dertien kilometer naar mijn huis in Leidschendam op de fiets af te leggen. Ik had hem gezegd dat het een uurtje fietsen was. Maar hij houdt er niet van zich te moeten haasten. In die twee uur geniet hij van het mooie weer. Hij loopt ook hele stukken rustig naast de fiets. Exact op de afgesproken tijd belt hij me om te zeggen dat hij vlakbij is, maar niet weet hoe hij bij mij moet komen. En twee minuten later zitten we gezellig samen in de tuin.

Ik ben juist iemand die regelmatig haast heeft. Niet dat ik dat fijn vind, maar zo loopt het vaak. Blijkbaar haal ik er voldoening uit als ik veel op me neem, veel afspraken maak. Daardoor heb ik vaak een volle agenda. Zelfs als ik rustiger aan wil doen en een stiltewandeling maak, ga mediteren, of een yogasessie doe, wordt dat ingepland. En omdat mijn tijdsplanning nogal eens aan de krappe kant is, ontstaat al gauw tijdsdruk.

Als ik Tadese twee weken na zijn bezoek aan mij in Leiden opzoek, neem ik drie kwartier voor de fietstocht. Ik wil lekker door kunnen trappen, maar niet te vroeg voor zijn deur staan. Windkracht drie, schuin tegen, dan moet drie kwartier precies genoeg zijn, reken ik uit. Vlak voor ik in Leiden bij de Hoge Rijndijk ben, lees ik op Google Maps dat de verwachte aankomsttijd inderdaad precies 11.00 uur is. Maar de brug gaat net open en het is toch nog even zoeken. Om acht minuten over elf bel ik hem om te vragen hoe ik de ingang van zijn huis kan vinden. Tadese blijkt ruim voor elven al naar buiten te zijn gegaan om me op te vangen. Want de ingang van zijn huis is inderdaad moeilijk te vinden. Maar we hebben elkaar blijkbaar gemist en ik was verkeerd gereden. Geen spoor van teleurstelling of verwijt dat ik wat aan de late kant ben. Hij vond het heerlijk om buiten in het zonnetje te staan wachten, zegt hij.

Drie jaar tevoren had ik Tadese voor het eerst gezien. Hij stond op dat moment op het podium van de grote 'Welkom-Hier'-bijeenkomst in de Oude Kerk in Voorburg. 'Welkom Hier' was een landelijk initiatief van de organisatie Justice & Peace. Met grote bijeenkomsten in diverse gemeenten wilde deze organisatie een gevoel van welkom creëren voor nieuwkomers met een vluchtelingenachtergrond. We hadden deze bijeenkomst in Voorburg georganiseerd vanuit ons platform Welkom in Leidschendam-Voorburg. Justice & Peace had ons geholpen met de voorbereidingen. Tadese werkte zo nu en dan voor hen als tolk Tigrinya en ook die dag mocht hij tolken. Tigrinya is de taal die veel Eritrese nieuwkomers spreken.

Die middag in 2017 spreek ik Tadese nog niet. Wel ontmoet ik allerlei andere mensen. De Oude Kerk in Voorburg zit vrijwel vol. Er zijn veel statushouders op afgekomen en ook veel vrijwilligers en andere mensen uit Leidschendam-Voorburg die in hen geïnteresseerd zijn. Er heerst een vrolijke stemming op deze mooie, zonnige middag in maart.

In de kerkbanken aan de zijkant zie ik twee bekende gezichten en ik loop op hen af. Twee Eritrese mannen, vriendelijk en bescheiden, begin dertig schat ik. Hun namen ben ik vergeten, maar ik herinner me op dat moment dat ik ze drie maanden daarvoor even heb gesproken, tijdens de pauze van een muzikale avond in een kerk in Leidschendam. Ze herkennen mij ook en reageren enthousiast als ik ze aanspreek. We wisselen onze namen uit. Zij zijn Fsha en Tesfazion, ik ben Harriet. Ze schuiven een beetje op om plaats voor me te maken.

Schuin achter ons zit een vrouw met een kind aan de borst. Fsha stelde me voor aan Terhas, zijn vrouw en hun dochttertje Abrhazion van acht maanden. Terhas spreekt nog geen Nederlands en omdat ze wat verder weg zit kom ik ook moeilijk met haar in contact. Ik kan hun namen niet onthouden en Fsha schrijft die voor me op. Er blijken nog twee kinderen in het gezin te zijn, Kbrom en Letebrhan. Ze zijn prachtig geschminkt. Kbrom, zeven jaar oud, loopt vervaarlijk rond als tijger en zijn zusje van drie fladdert als vlinder om hem heen. Ze spelen vrolijk

in de looppaden van de kerk en laten zich trots door mij fotograferen, terwijl op het podium korte interviews worden gehouden. Het is maar goed dat alles voor de Eritreeërs vertaald wordt, want anders zouden ze er niet veel van mee hebben gekregen.

De tolk op het podium, een vriendelijke zestiger met een grote bril en een zware stem, boezemt direct respect in. Hij draagt een colbertjasje, heeft een slank postuur en naar mijn gevoel is hij lang, in ieder geval naar Eritrese begrippen. Later zal ik Tadese nog vaak tegenkomen. Steeds weer kruisen onze paden elkaar. Ik kom hem tegen op bijeenkomsten die Justice & Peace organiseert en een aantal keer benader ik hem zelf om te vragen of hij als tolk betrokken wil zijn bij een bijeenkomst die ik organiseer, of om hem te vragen een brief voor me te vertalen in het Tigrinya. Ook bellen we elkaar zo nu en dan, om ergens over te sparren. We gaan elkaar steeds meer waarderen. Toch blijft er een zekere afstand, omdat we elkaar nog niet persoonlijk hebben leren kennen.

In april 2020 verandert dat. Op dat moment vraag ik Tadese of hij met me wil samenwerken binnen het schoolmaatjesproject in Leidschendam-Voorburg. Ik zou daar graag een Syrische en een Eritrese cultuurtolk bij willen betrekken. Sommige deelnemende gezinnen praten nog nauwelijks Nederlands en dan is het handig om te werken met een tolk. Maar het gaat me niet alleen om het overbruggen van de taalkloof, ook om het overbruggen van de cultuurverschillen.

## Schoolmaatjes ONS

In 2017 ben ik door een beleidsmedewerker van de gemeente Leidschendam-Voorburg gevraagd of ik misschien een oplossing wist voor het probleem waar een aantal scholen tegenaan liep in het contact met nieuwkomersouders. Zij merkten dat de ouder-

betrokkenheid in deze doelgroep vaak nihil was, terwijl het om kwetsbare kinderen ging die juist extra steun nodig hadden.

Veel nieuwkomers zijn helemaal niet gewend een rol te hebben in de schoolontwikkeling van hun kinderen. Ze weten niet dat in Nederland van ouders wordt verwacht dat ze samenwerken met de school van hun kinderen. En ze hebben door de taalbarrière ook moeite de schoolinformatie te begrijpen. Het is erg lastig voor scholen, als die ouders de nieuwsbrieven en andere berichten van school niet lezen en ook nauwelijks interesse lijken te tonen in de schoolontwikkeling van hun kind.

De gemeente had niet voor niets aan mij gevraagd of ik hier misschien een oplossing voor wist. Als mede-oprichter van het platform Welkom in Leidschendam-Voorburg was ik vanaf 2016 namelijk nauw betrokken bij statushouders in onze gemeente. En in mijn werk zette ik me in voor een betere samenwerking tussen scholen en ouders. Ik had hier ook net een boek over gepubliceerd: 'Schoolleider aan zet in ouderbetrokkenheid; met ambitie en lef naar een nieuwe regie'. Een boek over hoe je met persoonlijk leiderschap een goede samenwerking met alle ouders mogelijk maakt. Vandaar dus dat ik voor de gemeente een uitgelezen kandidaat was om het probleem van de gebrekkige communicatie en samenwerking tussen nieuwkomersouders en scholen aan te pakken.

Ik ging met de scholen in gesprek om te horen waar zij tegenaan liepen en bedacht als oplossing om met schoolmaatjes te gaan werken: vrijwilligers die als maatje van de ouders fungeren en die de ouders in een jaar tijd al doende leren hoe ouderbetrokkenheid in Nederland werkt. In 2017 ging de eerste *pilot* met schoolmaatjes van start.

We hebben in april 2020 inmiddels twee schoolmaatjesprojec-

ten achter de rug in Leidschendam-Voorburg en zijn net met het derde begonnen. Het idee wordt nu ook in andere gemeenten omarmd. We noemen het landelijke programma Schoolmaatjes ONS, waarbij ONS staat voor: bruggenbouwers tussen 'Ouders van Nieuwkomerskinderen en School'.

Hoewel Tadese niet in Leidschendam-Voorburg woont, denk ik dat hij de gezinnen en de schoolmaatjes prima kan ondersteunen. Vanwege de coronabeperkingen moeten we toch al veel online werken. En hij lijkt me zeer gekwalificeerd voor die functie. Gelukkig hoeft hij er niet lang over na te denken. Hij wil graag beschikbaar zijn als cultuurtolk, omdat hij niets liever wil dan zich inzetten voor nieuwkomers. Hij zegt dat hij heel blij is om met mij te gaan samenwerken. Zijn enthousiasme verrast me.

Nu we meer met elkaar te maken zullen krijgen, is het de hoogste tijd om hem beter leren kennen. Op die dag in mei, als we samen bij mij in de tuin zitten, laat ik merken geïnteresseerd te zijn in wie hij is, in wat hij heeft meegemaakt, in zijn familieomstandigheden, in zijn werkzaamheden en in zijn visie. Hij lijkt blij te zijn met die aandacht en licht al een klein tipje van de sluier op. Maar er is zoveel te vertellen. Gelukkig zullen er nog vele ontmoetingen volgen.

## Tadese vertelt over zijn jeugd

*Ik ben in 1952 in Eritrea geboren, als tweede kind in het gezin. In totaal waren er zeven kinderen. Ik scheel wel zes jaar met mijn oudere zus. Vrij snel na mij kwamen er nog twee broers. We hebben veel met elkaar opgetrokken. Met de jongste drie kinderen, een broer, een zus en nog een broer, was het leeftijdsverschil te groot. Nummer vijf was nog klein toen ik op mijn achttiende het huis verliet om te gaan studeren en nummer zes en nummer zeven zijn pas daarna geboren.*

*Mijn originele naam is Tehadese, maar dit wordt ook wel geschreven als Tadese. De naam betekent 'vernieuwd'. Mijn ouders waren namelijk heel erg opgelucht dat er na zes jaar eindelijk een tweede kind werd geboren. Iedereen begon zich al zorgen te maken en ze hadden ervoor gebeden dat er weer een kind zou komen. Als doopnaam kreeg ik de naam Mahtsene Mariam, wat 'de baarmoeder van Mariam' betekent. Mariam is de Eritrese naam van de heilige Maagd Maria. Zo dankbaar waren mijn ouders met mijn geboorte.*

*We woonden met onze ouders in de hoofdstad van Eritrea, Asmara. Een rustige, nette stad, met mooie Italiaanse gebouwen. Eritrea is namelijk lang in Italiaanse handen geweest. Er was nauwelijks autoverkeer in Asmara. De meeste mensen gingen op de fiets. We konden er als kinderen veilig buiten spelen.*

*Vanaf mijn vijfde ging ik naar school. Omdat de stad rustig en veilig was, konden we daar zonder begeleiding van mijn moeder naartoe. Ik heb op verschillende scholen gezeten en de laatste was wel een flink eind lopen. Pas toen ik groot genoeg was voor de fiets van mijn vader, ging ik met de fiets. Op school was er naast de leervakken ook veel aandacht voor beweging. We kregen niet alleen gymnastiek, maar ook atletiek en allerlei teamsporten. In examentijd gingen wij ook wel naar de bibliotheek om te kunnen leren, op een rustige plek buiten het centrum. Er was daar veel ruimte,*

*groen en frisse lucht.*

*Ik ben in een warm gezin opgegroeid. Er was veel aandacht voor ons als kinderen. Mijn vader werkte bij een Eitrees-Italiaans bedrijf en sprak vloeiend Italiaans. Hij was er financieel medewerker. Hij nam mij vaak mee naar voetbalwedstrijden in Asmara. En soms nam hij ons gezin ook mee om te gaan picknicken, buiten de stad. Dat deden we bijvoorbeeld wel tijdens de kortere schoolvakanties. Ook vrienden van mijn vader gingen dan met ons mee, samen met hun gezinnen. We gingen naar een mooie plek in de natuur. De mannen gingen daar samen sporten en wij als kinderen speelden met elkaar. De moeders zorgden voor het eten en ondertussen hadden ze alle tijd om te roddelden en elkaar de laatste nieuwtjes door te geven.*

*Thuis was het mijn moeder die de zorgtaken vervulde. Zij vond het ook heel belangrijk dat wij een goede opleiding kregen. Van mijn moeder leerde ik op mijn vijfde rekenen, terwijl ik net naar school ging. Zelf kwam zij uit een dorp en ze had nooit de kans gehad om naar school te gaan. Ze was al jong getrouwd. Het was dus best bijzonder dat zij me leerde rekenen. Ze was een ambitieuze, slimme vrouw. Ze had zichzelf ook Tigrinya leren lezen en schrijven en kende de Bijbel zo ongeveer uit haar hoofd. Voor het slapen gaan vertelde ze ons iedere avond verhalen. Soms een verhaal uit de Bijbel, soms ook een verhaal dat ze had bedacht om ons normen en waarden bij te brengen, om ons te leren hoe we ons hoorden te gedragen. Speciaal als ik examens moest doen, maakte mijn moeder mij vroeg wakker, een of twee uur voor ik naar school moest gaan, en dan maakte ze thee voor mij om me wakker te krijgen. Ik moest dan van haar de examenstof hardop voorlezen.*

*Tot we een jaar of tien jaar waren, werden onze verjaardagen gevierd. We kregen geen echte cadeaus maar mijn moeder bakte dan een speciaal Eitrees brood en dan vierden we feest. In de periode daarna vierden we het niet echt meer, maar we wisten wel dat we jarig waren en het was dus wel een speciale dag.*

*Ik was de lievelingsbroer van mijn oudste zus. Ze was een soort tweede moeder voor mij en gaf me veel aandacht. Maar omdat ze zes jaar ouder was, speelde ik vooral met mijn twee jongere broers. We voetbalden bij-*

voorbeeld met een bal die we zelf maakten van oude sokken, gevuld met vossen. We deden ook spelletjes met kiezelstenen. Ik kan me niet herinneren dat we ooit speelgoed kregen. In onze familie was het niet de gewoonte om speelgoed cadeau te geven. Maar mijn zus herinnert zich nog dat ik een keer een waterpistool van onze vader kreeg en ook een keer een kleine voetbal. Met Kerst, Nieuwjaar en Pasen was er altijd een groot feest en we kregen dan nieuwe kleren, waar we heel blij mee waren. We hadden met Kerst ook altijd een kerstboom. En van het bedrijf waar mijn vader werkte kregen we een soort kerstpakket, met allerlei lekkers.

Iedere zomervakantie gingen we een maand lang naar het dorp waar mijn opa en oma woonden, de ouders van mijn vader. Dat dorp ligt ongeveer zeventig kilometer van Asmara. We hadden tot ik een jaar of tien was nog niet de beschikking over een auto en in die tijd reisden we met de bus. Mijn opa had een respectabele positie in het dorp. Hij bezat veel land, met koeien, kippen, geiten, schapen en een ezel. Ze woonden in een groot huis, een soort boerderij. Wij vonden het heerlijk om tussen de dieren te zijn en speelden met de kippen en de ezel. Ook mijn vaders broers en zussen kwamen in de zomervakantie naar het dorp, samen met hun kinderen, dus mijn neven en nichten. We aten en sliepen in het huis van mijn opa en oma, of bij andere familieleden in het dorp. Er was ruimte genoeg voor iedereen. We hadden natuurlijk niet allemaal een eigen kamer nodig. In feite was het hele dorp familie van elkaar en we waren overal welkom. Het was heel vertrouwd om met mijn neven en nichten, ooms en tantes en opa en oma op te trekken. Er kwamen ook andere familieleden uit Asmara naar dat dorp en het was er altijd erg gezellig. Ik heb er dierbare herinneringen aan.

Ik houd van fietsen, maar ben geen sportman. In Afrika, maar ook in de rest van de wereld, staat Eritrea bekend om de goede wielrenners. Het wielrennen zit al generaties lang in het bloed van de Eritreeërs. Als tiener ging ik graag naar fietswedstrijden kijken in Asmara, samen met jongens uit de straat. Nog altijd worden er in Asmara fietswedstrijden gehouden. Er zijn ook veel beroemde wielrenners in Eritrea, die meedoen aan wedstrijden in het buitenland, ook aan de Tour de France en de Giro d'Italia. Er is ook

een Eritrese Nederlander, Daniel Abraham Gebru, die in 2016 een gouden Olympische plak voor Nederland in de wacht heeft gesleept bij de paralympische zomerspelen in Rio de Janeiro. Een van mijn broers, het vijfde kind in ons gezin, is in de jaren tachtig ook professioneel wielrenner geweest in Eritrea. Toen hij later in Nederland kwam te wonen, is hij als amateurwielrenner verdergegaan. Hij is nu dik in de vijftig en doet niet meer mee aan wedstrijden. Maar hij fietst wel recreatieve toertochten. Het zit in zijn bloed, hij kan niet meer zonder.

Eritrea kende in mijn jeugd relatief veel autonomie. Nadat het lang in Italiaanse handen was geweest en in 1941 Brits protectoraat was geworden, werd Eritrea in 1952 een federatie met Ethiopië. We hadden een eigen parlement. Maar in 1962 werd Eritrea een provincie van Ethiopië. Dertig jaar zijn we in een onafhankelijkheidsoorlog verwickeld geweest met Ethiopië: van 1961, toen keizer Haile Selassie de federatie had ontbonden, tot 1991, toen Eritrea zelfstandig werd.

Ik was negen jaar oud toen de strijd om een onafhankelijk Eritrea begon, maar in Asmara was er in die tijd in het dagelijks leven niet veel van de oorlog te merken. We leefden als gezin gewoon zoals daarvoor. Ik kwam zelf pas met de oorlog in aanraking toen ik ging studeren. De jongens die ouder waren dan ik waren zich meer van de politieke situatie bewust. Zij gingen vechten aan het front. We hoorden via de familie welke bekenden van ons daarbij zaten. Via de radio hoorden we ook verhalen over de oorlog. Maar het raakte me niet zo. Ik wist wel dat het onrustig was in Eritrea, maar omdat ik nog te jong was om zelf te gaan vechten, heb ik er in mijn jeugd dus niet veel mee te maken gehad.

In 1965 kwam koningin Elisabeth uit Engeland op bezoek bij keizer Haile Selassie. Ze kwamen ook samen naar Asmara. Daar was iedereen de straat op gegaan om de keizer en de koningin te kunnen zien. Scholen en bedrijven waren gesloten. Ik was toen twaalf en stond ook op straat om een glimp van hen op te kunnen vangen. Dat lukte en ik was daar heel blij om. We probeerden allemaal om bij de koningin en de keizer in de buurt te komen. Ze reden in een koninklijke auto en stopten even toen ze vlak bij ons

waren. De keizer zwaaide naar ons. Er was dus helemaal geen oorlogssfeer. Zowel in Asmara als in de havenstad Massawa had Haile Selassie een paleis. Hij kwam dus regelmatig naar Eritrea. In Asmara bezocht hij ook onze orthodox-christelijke kerk. Hij had altijd speciale aandacht voor de jongeren. Leerlingen op de middelbare school gaf hij cadeaus als sinaasappels en T-shirts. Daardoor was hij wel populair bij de leerlingen.

We luisterden in mijn jeugd veel naar Eritrese traditionele muziek, die via de Eritrese radiozenders ten gehore werd gebracht. Bij feestdagen en festivals was er ook altijd traditionele muziek. In 1969 was het eerst grote culturele festival in Asmara: Expo 69. In de jaren zeventig kwam het tweede festival. Alle traditionele muziek vanuit heel Eritrea, vanuit de verschillende etnische groepen, werd daar uitgevoerd. Deze etnische groepen lieten daar ook hun manier van leven zien, zoals hun kleding en specifieke gebruiken. Toen ik een jaar of achttien, negentien was, heb ik veel revolutionaire muziek gehoord, maar ik had er geen idee van dat dit speciaal revolutionair was en relatie had met de vrijheidsstrijd tegen Ethiopië. We luisterden in mijn jeugd ook naar Amerikaanse muziek. De Amerikanen hadden een militaire basis in Asmara. Zij hadden ook een radiostation, dus wij jongeren hadden daardoor de gelegenheid om naar Amerikaanse muziek te luisteren. Hoewel er altijd muziek was in mijn jeugd, ben ik niet speciaal muzikaal geworden. Ik ben ook geen danser.

## Fsha en Terhas – schoolmaatjesproject

Vlak na de grote Welkom-Hier-bijeenkomst in de Oude Kerk in Voorburg, zet ik het eerste schoolmaatjesproject in Leidschendam-Voorburg op, de pilot die uiteindelijk zal leiden tot het landelijke programma 'Schoolmaatjes ONS'. We beginnen met tien gezinnen in Leidschendam-Voorburg die een vrijwilliger krijgen die het gezin een jaar lang al doende zal meenemen in het ontwikkelen van meer ouderbetrokkenheid. Ik zal het project zelf coördineren. Na de werving van de vrijwilligers, die vlot verloopt, geef ik hun een training waarin ze leren wat ouderbetrokkenheid is en wat je kunt doen om de communicatie en samenwerking tussen ouders en school te verbeteren. In de training gaan we ook in op hoe we contact maken met nieuwkomers die het Nederlands nog nauwelijks beheersen en die vanuit culturen komen, waarin ouderbetrokkenheid meestal niet gebruikelijk is. Ik heb de training ontwikkeld op basis van wat ik op dat moment weet. Maar ik kan nog niet vertellen over hoe het in de praktijk zal werken. Met elkaar zullen we ervaring opbouwen.

De deelnemende scholen uit Leidschendam-Voorburg selecteren gezinnen die ik vervolgens bezoek voor een kennismakingsgesprek. Ik ben blij verrast als ook het gezin van Fsha en Terhas geselecteerd blijkt te zijn. Omdat ik de ouders en hun drie kinderen al heb ontmoet in de Oude Kerk, wordt het 'kennismakingsgesprek' in juni een vrolijk weerzien. Fsha straalt van oor tot oor als hij mij ziet staan in de deuropening. Ik word hartelijk binnengelaten. Ze wonen in een laag flatgebouw, in een rustig wijkje. In de woonkamer wijzen ze naar de grote grijze hoekbank, als teken dat ik plaats mag nemen. De oudste twee kinderen, Kbrom en Letebrhan, concurreren om aandacht. Ze vinden het super interessant dat er zomaar een Nederlandse vrouw bij hen thuis is. De kleine Abrhazion, inmiddels bijna een jaar oud, is ook nieuwsgierig en

toont totaal niet verlegen. Terhas geeft me een glas water en zet dan ook een schaal met een plat witbrood neer waar ik een stuk vanaf kan scheuren om op te eten.

Zo goed en zo kwaad als het gaat, probeer ik uit te leggen wat een schoolmaatje komt doen. Maar hoe leg je dat uit aan ouders die nog geen idee hebben wat samenwerken met school zou kunnen inhouden? Ik vertel dat ik niet zelf het schoolmaatje zal worden, maar dat ik, als ze dat willen, een vrijwilliger zal zoeken die iedere week een keer bij hen langs wil komen, 's middags na schooltijd. Het is een maatje voor hen als ouders. De vrijwilliger zal hen helpen de berichten van de basisschool te begrijpen, zodat ze weten waar de kinderen mee bezig zijn en snappen wat de school van hen als ouders verwacht. Als de ouders goed samenwerken met school, helpt dat de kinderen in hun ontwikkeling. Deze informatie hebben ze ook gekregen in een brief, die Tadese voor hen in het Tigrinya vertaald had. Maar ik krijg niet de indruk dat ze die brief hebben begrepen, laat staan dat ze mijn Nederlandse woorden nu begrijpen. Als ouderbetrokkenheid in je eigen cultuur geen bekend begrip is, is het vast heel moeilijk te bevatten wat schoolmaatjes komen doen. Het geeft niet. Ze laten me heel duidelijk merken dat een Nederlandse vrijwilliger meer dan welkom is in het gezin. De rest zal in de praktijk hopelijk wel duidelijk worden.

Het maakt niet uit of de vrijwilliger een man of een vrouw is, begrijp ik van Fsha en Terhas. Dat is een opluchting. Want onder de tien vrijwilligers die ik getraind heb voor dit schoolmaatjesproject zijn twee mannen en zij blijken lang niet bij alle gezinnen welkom te zijn. De moslimgezinnen uit Syrië, Afghanistan en Irak die ik al heb bezocht, hebben allemaal een duidelijke voorkeur uitgesproken voor een vrouwelijke vrijwilliger. Maar voor Fsha en Terhas, orthodoxe christenen, maakt het dus niet uit.

Ik schat in dat er wel een klik zal zijn met Jan, die ik als schoolmaatje voor hen in gedachten heb. Jan is een wat stille, bedachtzame man van een jaar of 60. Serieus, maar ook met een flinke dosis humor. Hij wil het

vrijwilligerswerk doen naast zijn baan. Zelf heeft hij geen kinderen en hij heeft ook geen ervaring met ouderbetrokkenheid. Maar hij lijkt me goed in staat om dat in de praktijk te leren.

Nog voor ik hen met elkaar in contact heb gebracht, vindt het laatste schoolgesprek voor de zomervakantie plaats tussen de meester en Fsha, over de vorderingen van Kbrom. Er zal een tolk aanwezig zijn, zodat de taal geen belemmering is. En ik mag er als waarnemer bij zitten. Ik heb het gesprek niet met Fsha kunnen voorbereiden. Voor mij is het vooral van belang te horen wat de leerkracht te zeggen heeft en te zien hoe het contact tussen ouders en school nu verloopt. Zou Fsha zelf ook iets inbrengen?

Dat laatste blijkt niet het geval te zijn. In het schoolgesprek zie ik een flinke kloof tussen Fsha en de leerkracht, waarbij Fsha een beetje voor zich uit staart en geen inbreng levert, terwijl de tolk het verhaal van de leerkracht vertaalt. Het lijkt net of Fsha niet geïnteresseerd is. Zou het verlegenheid zijn? Of zou dit zijn hoe je je in Eritrea hoort te gedragen? Er ontstaat geen verbinding en hoe langer het gesprek duurt, hoe groter en belangrijker de leerkracht lijkt te worden en hoe kleiner Fsha. De leerkracht vertelt over hoe hij Kbrom helpt zijn achterstand weg te werken en wat hij met hem denkt te kunnen bereiken het komende halfjaar. Uiteindelijk vraagt hij Fsha om een handtekening voor de voorgestelde aanpak. Fsha vindt alles goed en ondertekent het document.

Na afloop vraag ik Fsha hoe hij het gesprek heeft ervaren. Hij vond het allemaal prima, zegt hij. Kbrom heeft een goede meester en daar is Fsha blij mee. Dat het contact tussen hem en de meester eenrichtingsverkeer was geweest en niet echt gelijkwaardig, heeft hij niet opgemerkt. De meester had het overigens wel gemerkt, hoor ik later, maar hij wist niet hoe hij de verbinding met de vader kon maken, omdat die niet open leek te staan voor een gesprek.

Vanaf juli komt Jan iedere week bij het gezin langs. Ze wachten hem enthousiast op. Een enkele keer gaat het mis. Dan was de afspraak blijk-



baar toch niet duidelijk geweest en staat hij voor een dichte deur. Daar gaat hij laconiek mee om. Volgende keer beter. Hij wordt altijd uitgenodigd om mee te eten en krijgt dan als eerste eten aangeboden. Ze eten dus niet met elkaar, zoals wij dat gewend zijn. In hun cultuur is het een teken van respect dat je een ouder iemand, maar ook iemand die je gast is, als eerste te eten geeft.

Terhas voert ondertussen in de woonkamer de koffiereceremonie uit. Ze brandt de koffiebonen en gaat met de gerookte koffiebonen bij iedereen langs. Dat hoort bij het ritueel. De kinderen vinden die rook maar niks en worden daar door de ouders mee geplaagd. De bonen worden elektrisch gemalen en dan wordt de koffie op een elektrisch verwarmingsspiraal in een pannetje gekookt en daarna overgegoten van het ene potje in het andere, waardoor het steeds sterker wordt. Uiteindelijk gaat het dan in zo'n mooie stenen koffiepote met een dikke buik en een smalle hals. Jan is geen koffiedrinker. Maar de koffie van Terhas kan hij niet afslaan.

Jan besteedt veel tijd aan het opbouwen van een warme relatie met het gezin. Met de kinderen doet hij vaak Nederlandse spelletjes. Ze genieten van de aandacht en spelen met grote inzet en enthousiasme. Spelenderwijs leren ze er ook veel woorden bij.

Fsha heeft veel vragen aan Jan, op allerlei gebied. Jan kijkt mee met de financiën als daar vragen over zijn en hij helpt mee om een nieuw verkregen bank naar boven te tillen. Ook suggereert hij om de batterij in de brandmelder te vervangen. Fsha en Terhas hadden namelijk geen idee waar die rare piep mee te maken had.

Na de zomervakantie gaat Jan zich steeds meer richten op het schoolgebeuren. Hij oefent thuis met waar Kbrom en Letebrhan op school mee bezig zijn en neemt ook een kijkje bij het overblijven om te zien hoe de kinderen het daar doen. Hij bereidt de schoolgesprekken met de ouders voor en gaat zelf ook mee op gesprek bij de leerkrachten.

Tijdens het eerste gesprek op school waar hij bij aanwezig is, met de

meester van Kbrom, verandert er iets. Fsha hoort hoe Jan de leerkracht vertelt dat er zo'n warme hartelijke sfeer is in het gezin en dat Kbrom hem had verteld dat hij van zijn vader, moeder en zusjes hield. Het leidt tot een leuk, geanimeerd gesprek met de leerkracht, waarin over en weer vooral positieve zaken worden uitgewisseld.

De dag erna komt Jan weer bij het gezin thuis. Er heerst een vrolijke, opgewonden stemming. De ogen van de ouders en kinderen stralen meer dan anders. De kinderen zitten al klaar met hun boeken, zo graag willen ze met hem aan de slag gaan. Er wordt nog diezelfde dag een nieuwe batterij voor de brandmelder gekocht. Er lijkt een wind van enthousiasme en daadkracht door het gezin te waaien. Om de feestelijkheid kracht bij te zetten koopt Jan een halve appelkruimeltaart, die ze met z'n allen opeten. Terhas bakt patat voor iedereen en daarna krijgt Jan ook nog 'injera' (uitspraak: indzjerra) aangeboden met kip. Injera zijn een soort plantaardige pannenkoeken. Het wordt gemaakt van teffmeel (teff is een oergraan dat oorspronkelijk uit Ethiopië komt) en het wordt zonder vet in een koekenpan gebakken. Er kunnen allerlei gerechten op worden geserveerd en het wordt met de handen gegeten.

Ze praten na over het gesprek met de meester. Fsha zegt tegen Jan dat het hem spijt dat hij niet aan de meester heeft verteld wat een lieve man Jan is en dat hij hun gezin zo goed helpt. Het kwartje is duidelijk gevallen: in de gesprekken op school kun je zelf óók iets inbrengen en het helpt om te vertellen wat er goed gaat en waar je blij mee bent. Fsha heeft gezien dat de leerkrachten benaderbaar zijn en dat zij het beste met de ouders en kinderen voor hebben.

Ook op school blijft de verandering niet onopgemerkt. De kinderen ontwikkelen zich snel. En waar de leerkrachten op school voorheen meestal een wat in zichzelf gekeerde vader hadden gezien, waar ze geen contact mee konden krijgen, zien ze Fsha nu breed lachend door de school lopen, terwijl hij iedereen vriendelijk groet. En iedere ochtend geeft hij de leerkrachten van zijn kinderen een hand.

Ik leer veel van Jan. Zelf kan ik soms iets te hard van stapel lopen in alles wat ik wil doen voor nieuwkomers. Maar hij leunt als het ware meer naar achteren dan naar voren en richt zich in alle rust op het leren kennen van het gezin. Hij stelt zich beschikbaar op, is geïnteresseerd en observeert. Ik geniet er telkens weer van als hij verslag uitbrengt van alles wat er in het gezin gebeurt. Hij oordeelt niet gauw over wat hij ziet, maar weet wel heel raak de verschillen met onze aanpak te karakteriseren. Het duurt niet lang, of Fsha en Terhas beschouwen hem als familie en vertrouwen hem in alles. Hij laat zich verrassen door de Eritrese cultuur en laat het gezin ook zeker ruiken aan die van ons. Dit is precies wat ik hoopte toen ik met het schoolmaatjesproject begon.

## Tadese vertelt over zijn gevangenschap

*Nadat ik in 1972 de middelbare school in Asmara had afgerond, vertrok ik naar Addis Abeba om te studeren. Daar moest ik eerst extra punten halen om op de gerenommeerde Haile Selassie I Universiteit te kunnen worden toegelaten en in september 1973 begon ik aan mijn eerste studiejaar. In december haalde ik mijn eerste tentamens. Het was een onrustige tijd en begin 1974 werden er geen lessen meer gegeven omdat er vanwege de honger in Ethiopië veel demonstraties op de campus waren. In december dat jaar grepen de militairen de macht. Zij hebben keizer Haile Selassie en zijn ministers gevangen gezet. Velen van hen zijn toen omgebracht.*

*Met de militairen werd het er alleen maar slechter op. Alle studenten van hogescholen en universiteiten moesten toen in dienst. Ze werden een jaar naar het platteland gestuurd, zogenaamd om de mensen daar les te geven, zodat het platteland meer ontwikkeld zou worden. Maar de echte reden was natuurlijk dat de studenten weg moesten uit de steden, want de militairen waren bang voor de invloed van de linkse studenten, die altijd demonstreerden.*

*Op dat moment waren veel ouderejaars onder de Eritrese studenten politiek actief. Zij organiseerden bijeenkomsten voor Eritrese studenten en ik voelde me daartoe aangetrokken. Ik was nog jong en had geen idee van politiek. Ik deed wel mee met demonstraties, maar was me er als 'freshman' (zoals de eerstejaars werden genoemd) nog niet echt van bewust wat er speelde. Mijn medestudenten uit Eritrea die in het derde en vierde jaar zaten, waren actief betrokken bij de vrijheidsstrijd van Eritrea. Ik werd door hen beïnvloed en besloot samen met honderden andere Eritrese studenten om dienst te weigeren. We waren er trots op om Eritreeër te zijn en zetten ons in het geheim in voor een vrij Eritrea.*

*Met bussen vol Eritrese studenten vertrokken we vanuit Addis Abeba naar Asmara, een reis van drie dagen. De ouderejaars hadden het heel*

goed georganiseerd. Een deel van ons ging direct naar het front om te vechten tegen Ethiopië. Zelf hielp ik mee om pamfletten te verspreiden en geld en goederen in te zamelen. Alles ging in het diepste geheim en we wisten ook geen namen van wie wat deed. Velen van ons zijn omgekomen. Ze werden soms gewoon doodgeschoten op straat. Want alle jongeren waren verdacht in de ogen van de militairen.

Ik heb zelf ook geprobeerd naar het front te gaan om te vechten. Daar ging een selectie aan vooraf. Die selectie vond plaats ergens op het platteland. Dat was niet zo ver van Asmara, net zoets als van Leiden naar Katwijk. Ik ben in het najaar van 1975 drie maanden aan het front gebleven. Hoewel ik jong was, werd ik niet geselecteerd, want er waren te veel mensen die het wilden. In december 1975 kwam ik weer terug naar Asmara. Sommige Eritreeërs collaboreerden met het militaire regime en werkten als informant. Zo waren de militairen erachter gekomen dat ik actief was geweest in het verzet en in januari 1976 werd ik gearresteerd.

Ik kwam terecht in de gevangenis Mariam Ginbi in Asmara, waar ze gespecialiseerd waren in het martelen van gevangenen. Met acht mensen zaten we in een kleine cel, van misschien twee bij twee meter groot. Vier mensen zaten tegen elkaar aan tegen de ene muur en vier mensen aan de andere kant. Als we gingen slapen lagen we helemaal tegen elkaar aan, vier hoofden aan de ene kant en vier aan de andere kant. Er was geen raam en zelfs geen ventilatie. We zagen maar eens per dag het daglicht, wanneer we 's ochtends naar de wc gingen. Verder deden we onze behoefte op een emmer in onze cel. Het eten van de gevangenen werd aangevuld door wat de ouders langs brachten, maar we zagen hen niet.

Er was niets te doen in de gevangenis. We mochten geen boeken lezen. Het leven was er zwaar, maar we praatten veel met elkaar en probeerden elkaar op te beuren. We waren allemaal politieke gevangenen, al was de reden van de gevangenschap bij iedereen weer anders. Omdat we zo intensief bij elkaar betrokken waren, werden we gedurende de gevangenschap echt vrienden. Het voelde bijna als familie. We vertelden elkaar veel verhalen en hebben ook met elkaar gelachen.

Ik ben in vier maanden tijd een paar keer ondervraagd en gemarteld. Ze wilden weten wat ik gedaan had en wie erbij betrokken waren geweest. Het was verschrikkelijk. De eerste keer hebben ze mijn voeten vastgebonden en hingen ze me ondersteboven aan mijn voeten, terwijl ze me op mijn voetzolen sloegen met touwen en metalen staven. Dat duurde een paar minuten. Ik huilde van de pijn, maar hield mijn mond. Mijn voeten waren gezwollen en zaten onder het bloed, helemaal kapot geslagen. Ik kon niet meer lopen. Met olie van mijn celgenoten werden mijn voeten verzorgd. Het duurde zeker een maand voor ze weer een beetje genezen waren. Nog altijd kun je de sporen van de mishandeling zien aan mijn voetzolen en ook aan twee kleine tenen die krom staan.

Een andere keer hebben ze mijn handen op mijn rug gebonden en me vervolgens aan mijn handen opgehangen. Eerst stond ik nog op een vat, maar dat haalden ze weg en toen hing ik als een lamp aan het plafond. Ze sloegen me ook. Maar ik heb het overleefd. Want ze wisten heel goed hoeveel iemand hebben kon. Toen ik het bijna niet meer hield, schoven ze het vat even terug zodat ik kon staan. En daarna begon het weer. Maar er waren ook mensen die de martelingen niet overleefden.

De laatste keer hebben ze mijn polsen aan elkaar vastgebonden en hebben ze het touw steeds verder vastgesnoerd, tot er geen doorbloeding meer was in mijn vingers. Op dat moment kon ik de martelingen niet meer verdragen en heb ik toegegeven wat ik gedaan had. Dat ik pamfletten had rondgedeeld en dat ik drie maanden had doorgebracht op het platteland, om geselecteerd te worden voor het front. Namen kon ik hun niet geven. Die wist ik ook niet. Ik verontschuldigde mezelf door te zeggen dat ik nog jong en onbewust was en niet wist wat ik deed. Ik moest een verklaring tekenen en werd daarna overgebracht naar een andere gevangenis, met de naam Sembel. Deze gevangenis ligt ook in Asmara en bestaat nog altijd.

Hier was het leven veel beter. Er werd niet gemarteld en we werden hier met respect behandeld. We zaten met soms wel honderd politieke gevangenen bij elkaar in een grote hal. We hadden de beschikking over een douche en toilet, zonder dat er problemen waren rond het sanitair. We konden

*sporten en lezen en werden vermaakt door gevangenen die muziek maakten en gedichten voordroegen.*

*Mijn familie mocht eens per week langskomen. Als er familie langskwam, mocht een persoon per cel het eten en de kleding in ontvangst nemen. Als je daarvoor werd uitgekozen door je groep had je geluk, want dan kon je de families bij de poort ontmoeten terwijl je spullen in ontvangst nam of teruggaf. Ik heb zelfs een keer de gevangenis kunnen verlaten, omdat ik een probleem aan mijn ogen had. Begeleid door een bewaker en met handboeien om mocht ik voor een behandeling naar een oogkliniek.*

*Mijn vader wist een advocaat voor me te regelen. Het was een bekend advocaat, die familie van ons was. Ik had echt geluk. Er kwam een proces waarbij ik tot twee jaar cel werd veroordeeld. Na vijftien maanden in Sembel gezeten te hebben, ben ik vervroegd vrijgelaten. Maar wat moest ik toen? Studeren kon niet meer. Werk kon ik ook niet krijgen. Mijn ouders moeten ten einde raad geweest zijn, want ze raadden me aan om te vluchten. Welke ouder raadt zijn kind nou aan om hen te verlaten? Niemand wil zijn zoon kwijt. En toch hebben ze mij die kans gegeven. Ze vonden dat ik moest gaan.*

## Tigrinya

Op de open AZC-dag van 2017 loop ik rond in het AZC van Rijswijk. Er is overal lekker eten en de bezoekers mogen ook het gebouw in en de kamers van sommige bewoners bekijken. Op het programma zie ik dat er een workshop Tigrinya wordt aangeboden. Dat lijkt me wel wat. Hoewel er veel talen zijn in Eritrea, begrijp ik dat de kinderen er allemaal Tigrinya leren, de taal van het Tigrinyavolk. Van alle Eritreeërs die ik inmiddels ken, is het Tigrinya overigens ook de moedertaal.

De workshop wordt gegeven door een Eritrese man die goed Nederlands spreekt. Ik leer er veel van. Wat een prachtige tekens zijn het. In plaats van letters worden er lettergrepen gebruikt, het lettergreep-schrift Ge'ez. Het alfabet bestaat uit medeklinkers, waar verschillende klinkers bij horen. Er is bijvoorbeeld een teken voor de letter H, met verschillende varianten, die uitgesproken worden als hè, hoe, hi, ha, hyè, huh of hoh. Of alleen als h.

Opeens wordt me veel duidelijk. Want de namen van de Eritreeërs kennen soms een paar medeklinkers achter elkaar, zoals bij Fsha en zijn kinderen Kbrom, Letebrhan en Abrhazion. Als je de namen geschreven ziet, lijken ze nauwelijks uit te spreken. Maar als zij de namen uitspreken, hoor je klinkers tussen de medeklinkers. Fsha klinkt als Fuh-suh-ha. Kbrom klinkt als Kuh-brom. Letebrhan klinkt als Lè-tè-buh-ruh-ha-nuh. En Abrhazion klinkt als Ah-buh-ruh-ha-tsuh-jon.

Ik snap opeens ook waarom de Eritrese nieuwkomers die ik ken altijd 'fie-tus' zeggen wanneer ze 'fiets' bedoelen. Die tussenklinkers plakken ze dus ook in sommige Nederlandse woorden waar twee of meer medeklinkers achter elkaar in voorkomen.

Veel later, wanneer ik Tadese beter leer kennen, kom ik erachter dat ik zijn naam verkeerd had uitgesproken. Zijn voornaam klinkt als Ta-dè-sè en dus niet als Ta-dé-zuh. Zijn achternaam, Asghdom, wordt uitge-

sproken als A-suh-gè-doh-muh' (met een g zoals in 'goal'). Vijf lettergrepen maar liefst en geen twee, zoals ik eerder dacht.

In de workshop in Rijswijk mogen we onze eigen naam schrijven volgens het alfabet dat we voor ons hebben liggen. Om Harriet te schrijven, heb ik slechts vier letters nodig, die uitgesproken worden als 'ha', 'ri', 'jè' en 't'. Dat ziet eruit als ሃረዖት. De tekens lijken niet erg ingewikkeld, maar als ik mijn naam probeer te schrijven, ziet het er toch anders uit. Natekenen is moeilijker dan ik dacht. En ik denk aan de hanenpoten waarmee ik nieuwkomers vaak Nederlands zie schrijven. Voor wie als kind Arabisch of Tigrinya heeft leren schrijven, is ons schrift ongetwijfeld net zo moeilijk als hun schrift voor ons.

## In gesprek met Daniel Grmazion

Op uitnodiging van Sport en Welzijn, een van de organisaties in ons platform Welkom in Leidschendam-Voorburg, komt Daniel Grmazion een workshop geven over Eritrese nieuwkomers. Hij is operationeel manager en trainer binnen Stichting Lemat, een organisatie die een brug wil slaan tussen Eritrese statushouders en de Nederlandse samenleving en die hun op cultuursensitieve wijze passende begeleiding biedt. Daniels achternaam, Grmazion, wordt uitgesproken als Gur-ma-tzuh-jon (met een g zoals in 'goal'). Ik vind het leuk om direct weer een voorbeeld te zien van hoe dat werkt met het lettergrepenschrift in het Tigrinya.

Daniel is zelf als peuter met zijn ouders mee uit Eritrea gekomen en heeft hier in Nederland een hbo-opleiding gevolgd. Hij kent de Eritrese cultuur van binnenuit, via zijn ouders, maar is zelf vrijwel geheel Nederlands geworden in zijn doen en laten. Die middag houdt hij een boeiend betoog over de achtergrond van Eritreeërs en de uitdagingen waarmee ze te maken krijgen als ze in de Nederlandse samenleving willen functioneren. Ik hang aan zijn lippen en wil graag meer van hem weten.

Een paar jaar later bel ik hem op, om door te praten over de verschillen tussen de Eritrese en Nederlandse cultuur. Ik hoop inspiratie op te doen voor hoe we in toekomstige schoolmaatjesprojecten nog beter in kunnen spelen op wat Eritrese nieuwkomers nodig hebben om volwaardig en gelijkwaardig mee te draaien in de Nederlandse maatschappij. Daniël ziet vanuit zijn jarenlange ervaring met deze doelgroep heel scherp waar hun uitdagingen liggen en vertelt me ook hoe Stichting Lemat het aanpakt om tot oplossingen te komen:

*Er zijn maar liefst negen bevolkingsgroepen in Eritrea en in aantal zijn de Tigrinya daarvan het grootst. Het Tigrinya is ook de officiële taal in het*

land. De meeste Eritreeërs die naar Nederland komen zijn Tigrinya. Zij zijn voornamelijk afkomstig uit twee provincies of regio's (zoba): zoba Debub en zoba Gash-Barka die ten zuiden en westen van de hoofdstad Asmara liggen en grenzen aan Ethiopië en Soedan. Het is niet voor niets dat de meeste nieuwkomers uit de grensregio's komen. Hoe minder controleposten ze moeten vermijden op hun vlucht, hoe minder gevaarlijk het is om het land uit te komen.

Degenen die veilig het land uit weten te vluchten, komen in Ethiopië en Soedan terecht in grote vluchtelingenkampen van de UNHCR. Daar worden ze officieel aangemeld als vluchteling. Om weer uit die kampen te komen, moeten ze gebruik maken van een circuit aan mensensmokkelaars die flinke bedragen vragen om ze via de Sahara naar Libië te brengen. Vanuit Tripoli worden ze dan in gammele bootjes die we allemaal vanuit het nieuws kennen, naar Italië vervoerd. Daarvandaan reizen ze door naar de diverse Europese landen, waar ze dan uiteindelijk asiel aanvragen.

De Tigrinya zijn voor het overgrote deel christenen. De meesten van hen zijn aangesloten bij de Eritrees-orthodoxe kerk, de Tewahedo kerk. Het geloof speelt een grote rol voor de Eritrese nieuwkomers in Nederland. Ze waren in hun eigen land al streng gelovig, maar dat is nog versterkt doordat ze op de vlucht zwaar beproefd zijn en de dood in de ogen hebben gekeken. Als ze dan veilig zijn aangekomen in Italië, zingen ze, bidden ze en beloven ze God eeuwige trouw. Ze voelen zich gezegend dat ze het mochten redden en dat gevoel nemen ze mee als ze in Nederland komen. Het geloof ervaren ze dus als een grote bron van steun.

De Eritrese samenleving is heel traditioneel ingericht. Waar het in onze individualistische samenleving erg belangrijk is dat je investeert in je eigen ontwikkeling en dat je een grote mate van eigen verantwoordelijkheid draagt voor je leven, staan in Eritrea familie, geloof, gehoorzaamheid en traditie bovenaan. Dit vat ik samen onder de 'wij-cultuur'. Deze wij-cultuur heeft heel veel positieve aspecten, want de mensen zijn erg sociaal en houden veel rekening met elkaar. Maar in Nederland komen er valkuilen van

deze cultuur aan het licht.

In Eritrea is het zo dat wanneer een betrouwbare persoon, bijvoorbeeld een dorps hoofd iets zegt, het altijd voor waar wordt aangenomen. Gesproken informatie is een belangrijk middel tot informatievoorziening. Communicatie gaat vaak van mond tot mond. Maar hier hebben we te maken met meer dan 300 gemeenten die elk hun eigen regels hebben. Zodra ze horen van een vriend of familielid die in een andere gemeente woont, dat je de vergoeding die je voor vrijwilligerswerk ontvangt mag houden, wordt er niet gecheckt of dat ook in hun gemeente wel geldt. Verifiëren doen ze zelden. Dat zijn ze niet gewend. En het gevolg kan zijn dat ze gekort worden op hun uitkering, terwijl het geld al is uitgegeven.

Wij hebben in Nederland vrijheid, maar die wordt wel begrensd door eigen verantwoordelijkheid. De Eritrese nieuwkomers zijn niet gewend individuele verantwoordelijkheid te dragen, maar dat wordt hier in Nederland wel van hen verwacht. In Eritrea hadden ze geen vrijheid, maar nu ze hier veel vrijheid krijgen, beseffen ze vaak onvoldoende dat er wel grenzen aan zitten. We mogen in Nederland bijvoorbeeld het geloof belijden dat we willen, maar dat wil niet zeggen dat we dan ook direct maar alle dagen naar de kerk kunnen gaan. Er zijn nu eenmaal wel verplichtingen ten aanzien van school en werk. Ze zullen dus moeten leren omgaan met de Nederlandse vrijheid en met het nemen van verantwoordelijkheid.

Omdat in Eritrea alles voor je beslist wordt, niet alleen door de autoriteiten, maar ook door ouders en school, handelen ze meer vanuit een groepscollectief. Niemand valt op. Als wij hier een huis zoeken, weten we dat er allerlei belanghebbenden zijn die hierin elk een eigen verantwoordelijkheid dragen, zoals de woningbouwvereniging, de gemeente en ook wij zelf. Maar zij stellen zich afhankelijk op en wachten tot alles voor hen geregeld wordt. Ze nemen dus onvoldoende initiatief en daardoor loopt het vaak spaak. In Nederland dragen we ook zelf de verantwoordelijkheid om op tijd informatie door te geven aan de betreffende instanties. En er wordt van je verwacht dat je vragen stelt als je iets niet weet of begrijpt. Maar in Eritrea wordt de overheid niet altijd vertrouwd en wordt het ook niet gewaardeerd

als je vragen stelt.

Als mensen niet om kunnen gaan met de ruimte en vrijheden die ze in Nederland krijgen en als ze hierin de grenzen opzoeken, zullen we hen moeten beschermen tegen zichzelf. Het kan nuttig zijn een kleine boete op te leggen, maar alleen als dat samengaat met een inzet tot meer bewustwording. Want alleen dan zullen boetes tot gedragsverandering leiden. Maar we moeten er heel voorzichtig mee omgaan. Pas wanneer ze de overheid of andere instanties niet meer serieus nemen en waarschuwen niet meer helpt, kun je overwegen om hen te raken in de portemonnee. Als mensen telkens te laat of niet op afspraken verschijnen en niet mee lijken te werken aan het krijgen van passend werk, kan de gemeente bijvoorbeeld overgaan tot een strafkorting op de uitkering. Maar misschien kun je beter in gesprek gaan over de reden van het ontoelaatbaar geachte gedrag. Misschien zijn ze ontevreden en voelen ze zich niet serieus genomen. Om hier een goed beeld van te krijgen, zijn vrijwilligers heel belangrijk en met name Eritrese sleutelpersonen. Zij kunnen met hen in gesprek gaan over hun toekomstperspectief.

We zien ook vaak dat het bij Eritreeërs misgaat in het omgaan met geld. Als mensen de uitkering die ze krijgen in een keer helemaal uitgeven, is er wellicht een budgetteringstraject gewenst, waarbij de nieuwkomer alleen nog leefgeld krijgt en alle vaste lasten voor hem of haar worden betaald. Dat is natuurlijk mooi, maar je moet hen er ook in trainen dat ze het zelf leren doen. Mensen worden onvoldoende zelfredzaam gemaakt, omdat de tijd daarvoor vaak ontbreekt. Maar als je hun alleen een jaar lang budget-beheer aanbiedt en hen niet traint in het aanleren van 'skills', hebben ze in dat jaar niets geleerd en krijg je alsnog problemen.

Het is nog niet zo eenvoudig om Eritreeërs te helpen zich minder afhankelijk te stellen en gelijkwaardig met ons op te trekken. Dat is een proces dat tijd zal kosten, omdat ze vanuit een heel hiërarchisch systeem komen. Gelijkwaardig met elkaar omgaan is een wens die gesteld wordt vanuit ons Nederlandse referentiekader. Maar zij kennen die gelijkwaardig-

ge benadering niet. Dat voelt voor hen ongemakkelijk. In het begin hebben ze meer baat bij duidelijkheid in wat er van hen verwacht wordt, hoewel dat voor ons dan weer wat autoritair overkomt. We zullen dus geduld moeten hebben en hen langzaam maar zeker mee moeten nemen in een meer gelijkwaardige benadering.

Het helpt om hen te trainen in het herkennen en benoemen van hun kwaliteiten. Dat vinden ze moeilijk. Maar om kans te maken op de arbeidsmarkt is dit wel degelijk belangrijk. Als je hun vraagt wat ze kunnen en waar ze goed in zijn, dan komen ze vaak met hun werkervaring naar voren. Ze kunnen goed schilderen, lassen etc. Maar we zoeken dan net zolang door tot ze specifieke eigenschappen van zichzelf hebben ontdekt. Op het moment dat ze snappen wat we bedoelen, durven ze het toch nog nauwelijks uit te spreken. Het voelt als heel ongepast om positief over zichzelf te spreken, een beetje als zelfverheerlijking. Ze vinden dat het meer aan anderen is om positief over hen te spreken.

Dat ze vaak een passieve opstelling hebben, komt misschien wel omdat ze nooit bevraagd zijn naar waar ze goed in zijn en wat ze willen. Ik schrijf bijvoorbeeld vijftien eigenschappen voor hen op, in het Nederlands en in het Tigrinya, en dan vraag ik of ze daar drie tot vijf uit willen kiezen die goed bij hen passen. Dat moeten ze dan ook hardop benoemen en daarbij toelichten waarom dat zo is. Ik zeg dat ik bij iedereen het woord 'flexibel' terug wil zien. Want dat hebben ze al laten zien doordat ze hier in Nederland zijn gekomen. Flexibiliteit is een heel belangrijke kwaliteit die werkgevers willen zien. Zij willen bijvoorbeeld een werknemer die flexibel inzetbaar is. Eritreeërs zeggen ook allemaal behulpzaam te zijn en gemotiveerd. Maar soms zegt iemand dat hij snel boos is. Dat is natuurlijk niet een eigenschap die werkgevers graag willen zien. Ik leg dan uit dat ze zich moeten focussen op hun positieve eigenschappen.

Eritrese nieuwkomers hebben vrijwel allemaal veel ellende meegeemaakt, maar daar praten ze liever niet over. Ze beschouwen het als 'collateral damage' en richten zich liever op de toekomst dan dat ze het verleden

*opnieuw oprakelen. Een groot deel van de nare ervaringen is echter niet verwerkt. Er is veel sprake van trauma. Maar wie een psycholoog of psychiater nodig heeft, wordt door de Eritrese gemeenschap voor gek verklaard. Daarom richten we ons vooral op hun kracht en minder op hun problemen. Zo geven we empowerment-training. Toekomstperspectief is hierbij de focus: hoe ga je datgene wat jou gevormd heeft gebruiken om hier in Nederland je toekomst vorm te geven? Ze leven vaak op drijfzand en hebben een nieuw fundament nodig. Traumaverwerking is wel een onderdeel van de training. Daarnaast geven we vanuit Stichting Lemat sinds kort ook specifieke training in traumaverwerking. We gebruiken hiervoor de methodiek 'Seven Roses', waarbij een brug wordt geslagen naar hun toekomstperspectief.*

*We werken volgens het 'peer-to-peer'-systeem, waarbij degenen die getraind zijn een rol vervullen om degenen die later naar Nederland zijn gekomen te begeleiden. Ook daarmee bevestigen we hen in hun kracht en niet in hun zwakte. Dat is een belangrijke manier om Eritrese nieuwkomers te laten groeien in het nemen van verantwoordelijkheid en in het zich gelijkwaardig opstellen.*

## **Sara – begeleiding naar vrijwilligerswerk**

In ons platform Welkom in Leidschendam-Voorburg hoorde ik dat er vrijwilligers nodig waren die statushouders naar vrijwilligerswerk wilden begeleiden. Ik meldde me aan en kon eind 2018 van start als 'vrijwillige coach'. Ik realiseerde me hoe grappig het was dat mijn vrijwilligerswerk eruit bestond om de ander vrijwilligerswerk te laten krijgen. Waar wij Nederlanders vaak met open armen worden ontvangen wanneer we ons ergens aanmelden als vrijwilliger, moeten statushouders soms enorme barrières over voor ze ergens welkom zijn. Hun toegevoegde waarde is niet direct duidelijk. Ze spreken de taal nog onvoldoende en begrijpen niet goed wat er van hen wordt verwacht. Alleen al om via de receptie een gebouw binnen te komen, kan een belemmering zijn. Ze passen misschien niet in de groep met collega-vrijwilligers, want ze snappen de humor en de groeps cultuur niet. Soms worden ze ook gediscrimineerd. Dit maakte ik in korte tijd allemaal mee en het motiveerde me meer en meer om dit werk te doen.

In mei 2019 wordt Sara voor dit project aangemeld via Sport en Welzijn en ik zal haar begeleider worden. We hebben op een maandagochtend om half twaalf afgesproken voor een kennismakingsgesprek. Maar om elf uur word ik door Sport en Welzijn gebeld dat ze er al is. En ze moet om half twaalf alweer door, om haar zoon op tijd van school te kunnen halen. Ik heb dit soort wijzigingen op het laatste moment regelmatig meegemaakt in mijn afspraken met nieuwkomers en kan er wel om lachen. Gelukkig is Sport en Welzijn vlakbij. Ik spring op mijn fiets en vijf minuten later ben ik er.

Sara, begin dertig, kijkt me aan met een verwachtingsvolle blik. Ik zie een doorleefd gezicht. Wat zal zij allemaal hebben meegemaakt? Ze heeft een klein jongetje meegenomen. Het is niet haar eigen kind, maar een buurjongen, begrijp ik. Hij speelt rustig in een hoekje van de



kamer met Sara's telefoon. Haar eigen zoon zit in de instroomgroep van een basisschool, even verderop. En haar dochter zit op een middelbare school in Den Haag. De kinderen zijn nog geen jaar in Nederland. Sara had haar kinderen daarvoor drie jaar niet gezien, vertelt ze. Zij was in haar eentje naar Nederland gevlucht. Ik moet er niet aan denken hoe dat voor haar moet zijn geweest, als vrouw alleen, terwijl je je kinderen achter hebt moeten laten. Akelige beelden dringen zich onwillekeurig aan me op. De vlucht uit Eritrea naar Europa is ongelofelijk gevaarlijk. Niemand komt er ongeschonden vanaf. Toch zie ik een voorzichtige lach op haar gezicht. Ze is dankbaar, ondanks alles.

Gaandeweg het gesprek verandert haar gezichtsuitdrukking. Sara vertelt dat haar man gevangen zat, op het moment dat zij naar Nederland vluchtte. Haar kinderen had ze achtergelaten bij haar ouders. De kinderen waren dol op opa en oma. Maar natuurlijk misten ze hun ouders. Op het moment dat de kinderen voor gezinshereniging naar Nederland mochten komen, zat hun vader nog in de gevangenis. Hij kon dus niet mee naar Nederland. De kinderen vragen iedere dag wanneer papa komt, vertelt ze.

Ondertussen stromen de tranen over haar gezicht. Ze mist haar man en de situatie lijkt hopeloos. Hoewel hij inmiddels weer op vrije voeten is, is de kans op gezinshereniging al verkeken. Dat moet je snel na aankomst in Nederland aanvragen, begrijp ik van haar. Maar op dat moment kon dat niet, aangezien hij toen in de gevangenis zat. Alleen als ze werk zou vinden, zou ze hem over kunnen laten komen uit Eritrea. Maar werk vinden is moeilijk. Ze heeft de examens voor haar inburgering nog niet allemaal gehaald en kan zich onvoldoende redden in het Nederlands. Vrijwilligerswerk zou haar vast kunnen helpen de taal beter onder de knie te krijgen en sneller werk te vinden. Dus daarom zit ze hier. Bijna smekend kijkt ze me aan. Zou ik haar kunnen helpen?

Sara heeft mijn hart gestolen. Vanaf dat moment maken we iedere week een afspraak in de bibliotheek. Die ligt vlak achter haar huis, ze kan er lopend heen. Het is direct een mooie oefening in het goed na-

komen van afspraken. Dat is in Nederland belangrijk en al zeker als je werk wilt vinden. De eerste keer is ze er niet op de afgesproken tijd op de afgesproken plaats. Zou ze het vergeten zijn? Of niet goed begrepen hebben? Ik maak een rondje door de bibliotheek. Misschien heeft ze niet begrepen dat we bij de ingang op elkaar zouden wachten? Maar ik kan haar nergens vinden. Na tien minuten bel ik haar op om te vragen waar ze is en vlak daarna komt ze aangesneld. Ik kom er niet achter waarom ze te laat is, maar dat doet er ook op dat moment ook niet toe. Geduldig leg ik uit dat het voor mij niet zo erg is als ik moet wachten. Maar dat je op je werk niet te laat mag komen. Dat vinden Nederlanders heel vervelend. Dus voor de volgende keer vraag ik haar of ze op tijd wil komen. Liever iets te vroeg dan iets te laat.

Ook die tweede keer is ze niet op het afgesproken tijdstip bij de ingang van de bibliotheek. Ik probeer haar te bereiken, maar ze neemt de telefoon niet op. Als ik de moed al bijna heb opgegeven dat de afspraak nog doorgaat, neemt ze toch nog op. Ze is er al, zegt ze, en ze zit op mij te wachten. Ze blijkt de bibliotheek al binnen te zijn gegaan en zit aan een van de tafels, waar ze voor een inburgeringsexamen had geoefend. Ik laat haar zien waar ik op haar stond te wachten: daar, bij de ingang, waar we elkaar de vorige keer ook hadden getroffen. Ze begrijpt nu dat het handig is om elkaar op een vaste plek te ontmoeten, zodat ik haar niet hoeft te zoeken.

Ik ben benieuwd of het gaat werken. Zal ze er zijn, op onze derde afspraak? Helaas, alweer geen Sara op het afgesproken moment. Na vijf minuten hang ik al aan de telefoon:

"Waar ben je, Sara? Ik wacht op je bij de bibliotheek, we hebben een afspraak!"

Mijn stem klinkt een beetje geïrriteerd. Hoe kan het nou, dat het nu toch weer misgaat?

"Sorry Harriet, ik moet mijn buurvrouw helpen."

"Maar je hebt toch een afspraak met mij? Wanneer kun je er zijn, Sara?"

"Vijf minuten!"

Ik denk dat het Afrikaanse vijf minuten zullen worden en stel me in op lang wachten, maar al gauw komt ze beschaamd aangerend. Nog altijd klinkt er irritatie door in mijn stem, als ik haar vraag waarom ze niet op tijd naar onze afspraak gekomen was. Mijn twijfel of het haar ooit gaat lukken om vrijwilligerswerk te doen is vast hoorbaar.

Sara legt het me uit. Ze wist heel goed dat ze met mij had afgesproken en dat ik op haar stond te wachten. Ze wilde ook echt graag op tijd komen, want ze wist dat ze mij teleur zou stellen als dat niet zou lukken. Maar haar buurvrouw, die ook uit Afrika afkomstig is, had haar om hulp gevraagd. Ze had haar nodig bij het halen van medicijnen. En in Afrika kun je, zoals ik van Sara begrijp, iemand die een beroep op je doet onder geen beding afschepen met: "Ik heb een afspraak, ik moet nu gaan". Dat wat zich voor je neus afspeelt, gaat blijkbaar altijd voor op dat wat je met anderen hebt afgesproken. Als je buurvrouw je om hulp vraagt, heb je geen keus en moet je haar direct helpen. Dan kun je dus niet meer je afspraak nakomen.

Door haar uitleg trekt mijn irritatie onmiddellijk weg. Het geeft me een nieuw inzicht en ik leer nu net zoveel van haar als zij van mij. Dat is precies wat ik graag wil. Ik begrijp nu dat het een kwestie van cultuur was, waar ze met de beste wil van de wereld niet aan kon ontkomen. Nu ik dit snap en blij ben dat ik wat heb geleerd, kan ik weer zakken vanuit mijn net ingenomen bovenpositie.

In Nederland werkt het anders dan in Afrika. Ik teken de opties die ze hier heeft schematisch uit voor Sara en licht het toe:

- Eerste optie: Je hebt een afspraak met Harriet maar je buurvrouw GAAT BIJNA DOOD en je moet haar nu onmiddellijk helpen. Je helpt haar en JE HOEFT HARRIET NIET TE BELLEN.
- Tweede optie: Je hebt een afspraak met Harriet, maar je buurvrouw heeft jouw hulp NU nodig en het KAN NIET WACHTEN tot na je afspraak. Je vindt het belangrijk om haar te helpen, maar ze gaat niet

bijna dood. JE BELT EERST NAAR HARRIET om haar te zeggen dat je de afspraak helaas moet verzetten. Daarna help je je buurvrouw.

- Derde optie: Je buurvrouw heeft jouw hulp nodig om medicijnen te kopen en daar moet jij haar bij helpen. Het heeft GEEN HAAST, want er gaat niets mis als je haar pas na een paar uur kunt helpen. Je hebt nu een afspraak met Harriet, dus je legt je buurvrouw uit DAT JE HAAR ZULT HELPEN ALS JE TERUGKOMT VAN JE AFSpraak MET HARRIET.
- Vierde optie: Je buurvrouw wil dat je haar helpt maar jij vindt dat niet nodig want ze kan het zelf, of iemand anders kan haar helpen. JE GAAT NAAR JE AFSpraak MET HARRIET EN JE HELPT JE BUURVROUW NIET.

Ik weet niet of ze het helemaal kan bevatten. Optie twee, drie en vier zijn zo anders dan wat zij gewend is, dat ik niet weet of het echt doordringt. En ik vraag me af hoe lang het zal duren voor ze dit ook werkelijk zal kunnen toepassen. Misschien wel nooit. Want culturele gewoontes zitten diep. Ik probeer me voor te stellen hoe ongemakkelijk het voor haar zal zijn om haar buurvrouw te laten wachten, wanneer ze haar om hulp vraagt. Het moet haast onmogelijk zijn om iets te doen wat in je eigen cultuur als erg onbeleefd en ongepast voelt.

Een herinnering komt in me op, van een Syrische man die bij mij kwam eten en me daarna vroeg of ik een keer bij hem kwam eten. Ik was altijd welkom zei hij. Daar hoefden we geen afspraak voor te maken. Maar ik zou dat nooit doen, zomaar langs gaan rond etenstijd, zonder daar specifiek voor uitgenodigd te zijn. Hij kon wel zeggen dat ik altijd welkom was, maar voor mij voelt het als ongepast om onaangekondigd langs te komen rond etenstijd. Al had hij het honderd keer aan me uitgelegd en voor me uitgetekend hoe dat in Syrië werkt, het weten met het hoofd zal altijd het onderspit delven ten opzichte van het gevoel.

## Tadese vertelt over zijn vlucht naar Nederland

*Mijn vlucht naar Nederland is niet zo moeilijk geweest, in vergelijking tot de ervaringen van jonge mensen die de laatste jaren uit Eritrea zijn gevlucht en veel gevaar hebben gelopen in de woestijn en op zee. Ik ben wel lang onderweg geweest naar Nederland, ongeveer veertien maanden, maar ik heb vrienden gemaakt onderweg. En doordat ik veel geluk heb gehad, kon ik uiteindelijk met het vliegtuig van Egypte naar Italië reizen en met de trein van Italië naar Nederland.*

*Mijn vlucht begon te voet vanuit Asmara, in juli 1977. Ik moest eerst een stuk lopen om in bevrijd gebied te komen. Binnen Eritrea waren sommige gebieden namelijk al in handen van het bevrijdingsfront. Van daaruit kon ik de bus nemen naar Keren, een stad op zo'n 90 km ten noordwesten van Asmara, die ook in bevrijd gebied lag. Daar ben ik ongeveer twee weken bij familie gebleven. Zij hielpen mij om uit te zoeken hoe ik in Soedan kon komen. Ik kon mee met kamelendrijvers. We zijn met een groep van ongeveer tien vluchtelingen met de kamelenkaravaan mee door de woestijn getrokken naar Kassala in Soedan. We betaalden de kamelendrijvers daarvoor. Als je moe was mocht je op een kameel zitten, maar ik heb altijd gelopen. We reisden nooit midden op de dag, want dan was het te heet en zochten we een schaduwplek om te slapen. Het is een tocht van ongeveer vierhonderd kilometer als je rechtstreeks zou gaan, maar we maakten ook allerlei omwegen en we hebben er denk ik zeker twee weken over gelopen.*

*Eenmaal in Soedan aangekomen, stonden we er weer alleen voor. Maar de mensen waren er vriendelijk. We regelden onderdak in een hotel. Er waren mensen die ons aan een reisvergunning hielpen, die we nodig hadden om verder te kunnen reizen. Vervolgens gingen we met de bus door naar de hoofdstad Khartoem, een rit van meer dan 600 kilometer naar het westen. Ik kon alles betalen van het geld dat ik van mijn ouders had meegekregen.*

*In Khartoem heb ik kennisgemaakt met andere Eritreeërs en we kwamen iedere dag samen in een eethuis dat nog steeds bestaat, gerund door Eritrese vrouwen die al lang in Khartoem woonden. Ze maakten injera voor ons klaar, ons vertrouwde eten. Het eethuis was een goede plek om informatie met elkaar uit te wisselen. Ik ontmoette er vrienden uit Asmara die ook waren gevlucht. Met hen heb ik toen een kamer gehuurd. Daar kookten we met elkaar en we hielpen elkaar. Als iemand geld kreeg van zijn familie om verder te kunnen reizen, dan deelde je dat altijd met elkaar. Dat hoort echt bij onze cultuur. Niet ieder voor zich, zoals in Nederland, maar alles werd gedeeld. Dat was voor ons toen extra belangrijk, omdat we allemaal in een moeilijke situatie zaten.*

*Toen ik zo'n vijf maanden in Khartoem had gewoond, kreeg ik bericht dat mijn zes jaar oudere zus, die al sinds 1974 in Italië woonde en werkte, een visum voor mij had kunnen regelen. Ik had haar in de gevangenis nog een keertje gezien, toen ze vanuit Italië naar Eritrea was gekomen voor familiebezoek. Ze had toen via de gevangenisleiding van Sembel toestemming gekregen om me even te kunnen zien en spreken. Zij was niet als vluchteling naar Italië gegaan, maar om te werken. Daarom kon ze ook vrij naar Eritrea reizen.*

*Ik zou met het vliegtuig naar Italië gaan. Maar om mijn visum op te kunnen halen, moest ik eerst naar Caïro waar een Italiaanse ambassade was. Met mijn Ethiopische paspoort dat ik voor veel geld had kunnen regelen en de uitnodiging voor een Italiaans visum, kon ik legaal met het vliegtuig van Khartoem naar Caïro reizen. Eenmaal daar aangekomen duurde het wel een maand voor ik alles geregeld had. Alle procedures namen veel tijd in beslag. Maar dat was niet erg. Ik had ondertussen vrienden gemaakt en werd uitgenodigd bij hen thuis te komen slapen. Bovendien had ik in het vliegtuig een Soedanese man leren kennen die me uitnodigde om met hem naar zijn familie in Alexandrië te gaan, gelegen aan de Middellandse Zee.*

*Toen ik uiteindelijk mijn visum had gekregen, boekte ik een vlucht naar Milaan. Het was inmiddels begin 1978. Ik ben ongeveer acht maanden bij mijn zus in Milaan gebleven. Ik had geen werk en alles werd voor mij be-*

taald. Die zomer was het jaarlijkse Eritrese festival in Bologna, waar ik toen voor het eerst naartoe ben geweest. Ik zou er later nog vaker komen en ben ook actief geworden in de organisatie van dit festival. Ik ontmoette er in die zomer van 1978 Eritreeërs uit heel Europa, ook uit Nederland. Ik had nog geen asiel aangevraagd in Italië en wilde weten naar welk land ik het best zou kunnen gaan. Eigenlijk wilde ik het liefst naar Engeland, want ik sprak Engels, maar daar had je een visum voor nodig, dus dat viel af. Ik ontmoette oude vrienden uit Asmara die nu in Nederland woonden en het leven daar goed vonden. Ze raadden me aan om ook naar Nederland te gaan. Met mijn Ethiopische paspoort kon ik er legaal komen. Een paspoort van Haile Selassie werd blijkbaar voldoende gewaardeerd. Zo kwam ik in september 1978 zonder problemen met de trein via Zwitserland en Duitsland naar Nederland.

*Ik ging naar Amsterdam, waar de kennissen woonden die me op het festival hadden aangeraden om naar Nederland te komen. Zij zouden me van het station halen. Het was nog niet de tijd van mobiele telefoons, dus we moesten alles regelen door tevoren duidelijke afspraken te maken via een vaste telefoonlijn. Maar alles liep goed en ze stonden er. Na een paar dagen heb ik asiel aangevraagd en in mei 1979 kreeg ik de A-status, mijn eerste tijdelijke verblijfsvergunning.*

*Via Studentenhuisvesting van de Universiteit van Amsterdam kon ik een kamer krijgen. Door samen met Nederlandse studenten te wonen en te koken, ging de integratie erg snel. Wel moest ik erg wennen aan de kou. Die winter lag er opeens een halve meter sneeuw op straat. Alles was wit. Ik was er helemaal van in de war. Nederlandse les volgde ik bij het NCB, het Nederlands Centrum voor Buitenlanders en als voorbereiding op de universiteit heb ik een jaar lang diverse colleges aan de universiteit gevolgd.*

## Sara – verdriet

Sara heeft me verteld dat ze graag vrijwilligerswerk wil doen met ouderen. Daar heeft ze affiniteit mee en ik denk ook dat ze er geschikt voor is, met haar opgeruimde en dienstbare karakter. Ik heb een heleboel vrijwilligersvacatures bekeken en besluit de gok te wagen. Een verpleeghuis in de buurt zoekt vrijwilligers. Als activiteitenbegeleider maak je bijvoorbeeld een praatje met de bewoners bij een kop koffie, je doet spelletjes of gaat met hen wandelen. Het lijkt haar leuk werk en we fietsen na ons wekelijkse gesprek in de bibliotheek direct even bij het verpleeghuis langs. We krijgen na even zoeken een vrouw te spreken die onze verwachtingen direct flink tempert. Het lijkt erop dat ze niet op de hulp van Sara zitten te wachten. Maar we mogen van haar wel een afspraak maken met degene die erover gaat. Drie dagen later kunnen we bij deze vrouw terecht en ik spreek met Sara af dat we elkaar tien minuten tevoren buiten op zullen wachten. Die dag schijnt er een heerlijke lentezon en ik sta ruim op tijd klaar, terwijl ik nog even de berichten op mijn telefoon doorneem. Sara is ook mooi op tijd. De laatste tijd komt ze haar afspraken steeds keurig na.

De dame met wie we een afspraak hebben, is erg formeel en lijkt er niet op gericht Sara een serieuze kans te geven. Ze hebben al erg veel vrijwilligers, vertelt ze, zo'n honderdvijftig. En de doelgroep waarvoor ze werken is erg kwetsbaar, dus de vrijwilligers moeten wel goed Nederlands spreken. Ook deze dame blijkt zelf niet over het aannemen van vrijwilligers te gaan, maar Sara mag haar CV en motivatie wel toesturen, dan zal zij het doorzetten naar haar collega. En mocht Sara dan uitgenodigd worden op sollicitatiegesprek, dan moet ze wel alleen komen. Ze zal het gesprek in haar eentje moeten doen.

Enmaal weer buiten zijn we het snel eens. Het heeft helemaal geen zin hier verder nog energie in te steken. Dit wordt niets. Ze willen haar

hier helemaal niet hebben, dat sprak uit alles. Sara heeft waarschijnlijk een meer beschermde omgeving nodig van mensen die haar een kans willen geven om te leren en te groeien in het werk.

Die beschermde omgeving vinden we niet lang daarna bij de Kledingbank in Voorburg. We gaan er samen naartoe. Na een heel prettige intake, waar echt aandacht is voor wie Sara is en wat haar wensen zijn, wordt ze direct aangenomen om tweedehands kleding in te nemen en te sorteren en de kleren beschikbaar te stellen aan mensen met een krappe beurs. Het is heerlijk werk voor haar, omdat de sfeer er fijn is en ze niet op haar tenen hoeft te lopen.

Ook nu het doel van onze samenwerking voorlopig bereikt is, houden Sara en ik contact. Op een dag komt ze bij mij thuis op de koffie. Ze vertelt me over haar werk bij de Kledingbank. En over de schoolvorderingen van haar kinderen. Ik vertel haar dat mijn schoonvader twee weken daarvoor is overleden. Ze leeft mee en lijkt erg geraakt. Dan welken er tranen op uit haar ogen. Ook haar vader is overleden, vertelt ze. Ze heeft geen afscheid kunnen nemen. Ze hield zoveel van haar vader. En haar kinderen waren ook dol op hem. Nu is hij er niet meer. Ze mist hem heel erg.

“Ach, wat vreselijk”, reageer ik geschokt. “Wanneer is het gebeurd?”

“In december”, zegt ze verdrietig. Dat is nog maar twee maanden geleden.

“En je hebt me niets verteld... Wat fijn dat ik het nu weet. Ik vind het zo erg voor je, Sara.”

Hoe moet het zijn je vader te verliezen en geen afscheid te kunnen nemen? Ik laat het tot me doordringen. Dit zijn de drama's waarmee vluchtelingen worden geconfronteerd, ook als ze eenmaal in een veilig land zijn aangekomen. Ik omhels haar en ook mijn tranen stromen om haar verdriet.

“Heb je een foto van je vader?”

Op haar mobiel laat ze me een paar foto's zien van een oude, charis-

matische man. Hij betekende heel veel voor haar. Daarna fietsen we samen naar de bloemenwinkel. Ik neem ook een vaas mee, die ze zolang wel mag lenen. Ik vraag haar welke bloemen ze mooi vindt. Pas bij het afrekenen lijkt ze te beseffen dat het boeket wat we bij elkaar hebben gezocht voor haar is, als blijk van medeleven rond het overlijden van haar dierbare vader. De medewerkster van de winkel snijdt de bloemstelen vast schuin voor haar af en schikt het boeket mooi in de vaas.

## Tadese vertelt over zijn tijd in Amsterdam en Frankfurt

*Ik voelde me gauw thuis in Amsterdam. Ik had er veel contacten, zowel onder de Nederlanders als onder de Eritreeërs. In steden als Amsterdam en Rotterdam waren Eritrese organisaties actief, die waren opgericht door de Eritrese bevrijdingsfronten ELF (Eritrean Liberation Front) en EPLF (Eritrean People Liberation Front). Omdat ik in Addis Abeba had gestudeerd en de meeste studenten daar lid waren van de EPLF, was ik ook actief geworden voor dit bevrijdingsfront. De studenten in Asmara waren bijvoorbeeld weer meer betrokken bij het ELF. Het was niet zo dat ik een bewuste keuze voor het EPLF had gemaakt.*

*Het EPLF had vertakkingen in Europa, het Midden-Oosten en Amerika. De Europese tak bestond weer uit twaalf verschillende afdelingen, waarvan Nederland er eentje was, met elk drie verschillende secties, een voor studenten, een voor vrouwen en een voor arbeiders. Ik werd actief in de 'National Union of Eritrean Workers, Holland Branch'. Ik leefde helemaal voor het ideaal van een vrij Eritrea en zette me volledig in voor onze organisatie. Ik was single en had daardoor veel tijd. Bovendien voelde ik een grote druk in mezelf om iets te doen. In Ethiopië vochten de bevrijdingsfronten voor een vrij Eritrea. Vanuit Nederland kon ik natuurlijk niet meevechten. Ik was niet eens geselecteerd voor het front, toen ik nog in Eritrea woonde. Toch had ik het gevoel dat ik het aan mijn familie en vrienden verplicht was me ook in te zetten. Daarom gaf ik alles wat ik kon. Door politiek actief te zijn, had ik toch het gevoel mijn bijdrage te kunnen leveren.*

*Een van mijn broers was wel geselecteerd om te vechten aan het front. Dat was in 1977, twee maanden nadat ik op de vlucht was geslagen. We hebben hem nooit meer teruggezien. Hij is in 1979 in de strijd omgekomen, maar mijn familie kreeg dat pas te horen toen Eritrea in 1991 zelfstandig werd.*

*Minimaal eens per week kwamen we met onze groep bij elkaar om te vergaderen. We praatten dan over de situatie in Eritrea, maar ook over onze eigen situatie als Eritreeërs in Nederland en over de problemen waar we tegenaan liepen. We hielpen elkaar in hoe je om moest gaan met Nederlanders. We waren bijvoorbeeld helemaal niet gewend om voor alles een afspraak te maken. In Eritrea kun je altijd onaangekondigd bij elkaar langskomen. Maar in Nederland gaat alles op afspraak.*

*We droegen traditionele Eritrese kleding. Soms organiseerden we een Eritrese culturele avond waarbij we optraden voor Nederlanders, met muziek en dans, afkomstig uit verschillende regio's in Eritrea. We hadden ook contact met andere organisaties, zoals van de Koerden, Zuid-Afrikanen en Palestijnen. We dansten bijvoorbeeld samen met de Koerden. Er was veel waardering voor elkaars cultuur. We hadden ook contact met geïnteresseerde Nederlanders die ons wilden ons steunen. Een groep journalisten en activisten vormde de Werkgroep Eritrea en wij werkten nauw met hen samen. Als sociaal betrokken mensen deden we ook mee aan de demonstratie tegen kruisraketten in Amsterdam, in november 1981. Mijn groepsgenoten waren mijn vrienden en we leefden voor onze politieke betrokkenheid.*

*Een keer per jaar kwamen alle twaalf Europese takken van de EPLF bij elkaar op een conferentie in Bologna. Er kwamen zelfs Eritreeërs vanuit Amerika en het Midden-Oosten op af. Daar werd een groot festival georganiseerd, het festival waar ik in de zomer van 1978 voor het eerst was geweest, toen ik nog bij mijn zus in Italië woonde. Naast het festival zelf, werden er ook seminars over politiek georganiseerd en werd er vergaderd.*

*In 1981 ben ik met de EPLF zelfs nog een keer terug in Eritrea geweest. Want daar werd in bevrijd gebied, in de Sahel in het westelijke deel van Eritrea, een wereldwijde conferentie georganiseerd waar vertegenwoordigers van alle landen aanwezig waren. Omdat ik inmiddels in het bestuur van de Nederlandse tak van de EPLF was verkozen, mocht ik daarbij zijn. Ik heb mijn familie toen helaas niet kunnen ontmoeten, want die konden niet zomaar in bevrijd gebied komen. Maar het was wel heel fijn om weer terug te zijn in Eritrea. Wij zaten daar tussen de strijders en samen met hen volgden*

*we cursussen over geschiedenis en politiek.*

*In 1983 ben ik verkozen in het bestuur van de Europese tak van de EPLF, dus namens alle twaalf deelnemende landen. Het hoofdkantoor had tot dan toe ook in Bologna gestaan, maar net in 1983 verhuisde de organisatie naar Frankfurt. Ik ben toen zelf vanuit Amsterdam naar Frankfurt verhuisd. Het jaarlijkse festival bleef wel in Bologna plaatsvinden. Als bestuur hadden we ook de taak dat jaarlijkse festival te organiseren en in de zomer zat ik dan een maand tevoren al in Bologna voor alle voorbereidingen. Er kwamen daar iedere zomer rond de zeventuizend mensen bij elkaar en het was dus een hele organisatie. We verzorgden er bijvoorbeeld cursussen in management en administratie. Maar er was ook muziek en sport. En natuurlijk aten we er met elkaar. Ondanks al het werk dat er gedaan moest worden, voelde het als een soort vakantie om jaarlijks naar Bologna te gaan.*

*Ik kreeg geen salaris voor mijn werk binnen het bestuur, alleen een vergoeding om bijvoorbeeld eten van te kunnen kopen. Het bestuurskantoor in Frankfurt was tegelijkertijd ons huis. We woonden daar samen met de besturen van de drie secties (die van de vrouwen, studenten en arbeiders). We trokken met elkaar op als familie. Maar nu heb ik met de meesten van hen geen contact meer. Sommigen zijn al overleden. Anderen zijn gaan werken voor de Eritrese regering.*

## **Sara – verkeerde inschatting**

Ik heb Sara gevraagd of ze me misschien zou willen helpen bij het nieuwe schoolmaatjesproject in Leidschendam-Voorburg. Er doen een paar Eritrese gezinnen mee aan het project, die nauwelijks Nederlands spreken. Misschien kan zij een brugfunctie vervullen? Ik weet dat het niet gemakkelijk zal zijn, want vaak kunnen Sara en ik elkaar ook nog niet zo goed begrijpen. Maar het is het proberen waard. Ik ga ervan uit dat een rol als cultuurtolk haar zal helpen verder te komen in Nederland. Ze oefent de taal dan intensief. En door haar rol als intermediair tussen gezinnen en schoolmaatjes, zou het haar ook een impuls kunnen geven in zelfvertrouwen. Ze wil het proberen en ik kijk ernaar uit met haar samen te gaan werken.

Sara zal ook bij de training van de vrijwilligers zijn. Zo krijgt ze mee hoe we bezig zijn en kan ze kennismaken met de vrijwilligers. Vanwege de coronasituatie wordt de training digitaal gehouden. Ik leg haar uit hoe het programma 'Zoom' werkt en ze zegt dat ze het heeft begrepen. Vlak voor we starten stuur ik haar een WhatsApp-bericht om te vragen of ze erbij is, zo meteen. Twintig minuten later, als we al begonnen zijn, beantwoordt ze mijn bericht met 'ja'. Maar ze verschijnt niet in de bijeenkomst. Zou het te moeilijk zijn om erin te komen? Of heeft ze niet goed begrepen hoe laat we zouden starten? In de pauze bel ik haar op en leg ik uit dat ze alleen maar op de toegestuurde link hoeft te klikken. Wat een opluchting als ik haar vervolgens binnen zie komen in onze bijeenkomst. Ze stelt zich met een stralende lach voor aan de groep en iedereen is direct weg van haar. Ze levert ook een inhoudelijke bijdrage, door de groep iets vertellen over waarom het voor Eritreeërs best lastig is in Nederland.

Een week later is de tweede trainingsavond. Die ochtend check ik of ze eraan gedacht heeft. Ja, ze zal erbij zijn, lees ik op WhatsApp. Eind

van de ochtend stuur ik haar ook nog de vraag of ze mee wil praten over wat de vrijwilligers zouden kunnen doen om meer gelijkwaardigheid tussen henzelf en de ouders te realiseren. Ik besef dat het een veel te moeilijke vraag is en dat ik dat nog wel met haar zal moeten voorbereiden. Maar voor ik dat heb voorgesteld, reageert ze al. Ze schrijft me dat het haar spijt, maar dat ze niet bij de training zal zijn. Ze is aan het vasten en ze is moe.

Ik schrik. Is dit een ontwijkende beweging? Ziet ze er tegenop? Ik heb het haar ook wel moeilijk gemaakt met mijn vraag over gelijkwaardigheid. Voor zover ik weet is hun vasten niet iets om moe van te worden. Veel Eritreeërs vasten zo'n 200 dagen per jaar, zoals op woensdagen en vrijdagen en ook in bepaalde periodes van het jaar. Ze eten dan geen dierlijke producten. Ik eet zelf iedere dag plantaardig en word daar echt niet moe van. Of zou ze ergens een tekort van hebben opgelopen? Want zelf vul ik mijn voeding wel aan met supplementen. Maar ik vermoed dat vermoeidheid niet de echte reden is van haar afhaken. En ik vind eigenlijk dat ze er gewoon bij moet zijn, of ze nu moe is of niet. Als je werk hebt, kun je ook niet zomaar wegblijven als je moe bent.

Pas na het avondeten lukt het me om haar te spreken te krijgen en ik vraag haar om toch bij de training te zijn. Ik vind het niet erg als ze niets wil inbrengen, maar ik wil echt heel graag dat ze de training meekrijgt. Vasten is prima, maar het is geen reden om je werk niet te doen. Bah, wat klinkt mijn stem nu bazig. Dit is niet wat ik wil. Hoe zit het met mijn eigen gelijkwaardige opstelling? Ik wil niet boven haar gaan staan, maar dat is wel wat er gebeurt. Ik voel me verantwoordelijk voor mijn programma en zij heeft een rol aanvaard die ze nu niet waarmaakt.

"Weet je hoe het komt dat je zo moe bent van het vasten?", vraag ik haar. Ze kan het me niet goed uitleggen. De taal schiet te kort. Maar na enige tijd begrijp ik van haar dat het vasten nu anders is dan op de gebruikelijke vastendagen. Want het is bijna Pasen. En ze heeft al heel lang helemaal niets gegeten. Ik begrijp nu dat het vasten voor Pasen anders is dan alleen geen dierlijke producten eten en dat de periode dat ze

niet mag eten steeds langer wordt naarmate Pasen dichterbij komt. Zo te horen lijkt het een beetje op de Ramadan, waarbij je vele uren achter elkaar niets eet of drinkt. Later op de avond mag ze weer eten, maar nu is ze moe en slap. En ze heeft ook een beetje hoofdpijn.

Ik snap dat het onder die omstandigheden lastig voor haar is om aan een training mee te doen. Hoofdpijn en vermoeidheid kunnen ook in Nederland een goede reden zijn om je ziek te melden. Toch denk ik dat het belangrijk voor haar is om erbij aanwezig te zijn. Door het groepsproces mee te maken, zou het haar meer kunnen ondersteunen in haar rol als cultuurtolk dan wanneer ik haar de training na afloop nog eens privé zou geven. Ik vraag haar op wat mildere toon of ze dat zou kunnen opbrengen. Ze hoeft niets in te brengen, luisteren is voldoende. Ik ben opgelucht als ze dan toch bereid blijkt te zijn er die avond bij te zijn. Maar ik betwijfel of ik een goede keus heb gemaakt door haar te vragen om als cultuurtolk aan het schoolmaatjesproject mee te doen. Het lijkt erop dat ik haar behoorlijk overvraag. Hier wordt zij niet gelukkig van.



## Tadese vertelt over zijn tijd in Milaan

*Op 24 mei 1991 eindigde de oorlog tussen Eritrea en Ethiopië. Eritrea was eindelijk bevrijd! Deze dag is sindsdien een nationale feestdag in Eritrea, ieder jaar wordt de vrijheid gevierd. Wij konden nu ook zonder problemen naar Eritrea reizen. Er kwamen goedkope chartervluchten. Ik weet niet meer precies hoe we vlogen, ik denk via Caïro. Maar ook via Ethiopië reizen was geen probleem. Er was geen sprake meer van vijandschap tussen de twee landen en je kon nu dus ook gerust over Addis Abeba naar Asmara vliegen. Want het militaire regime dat sinds 1974 aan de macht was in Ethiopië, was in 1991 verdreven. Er kwam een nieuwe partij aan de macht, die het eens was met de EPLF en die de vrijheid van Eritrea steunde.*

*Ik ben die zomer van 1991 direct naar Asmara gegaan. Ik had mijn ouders al sinds 1977 niet meer gezien. Het weerzien was heel bijzonder. Ik was zo ontzettend blij ze weer te zien. Maar ook zo verdrietig. Want ze waren oud geworden en we hadden zo weinig contact kunnen onderhouden in de tussentijd. Ik had hen haast niet durven bellen, uit angst voor het Ethiopische regime. Ik was immers politiek actief. Mijn zus in Milaan onderhield wel contact met mijn ouders, dus via haar waren we van elkaars wel en wee op de hoogte. Maar ik had hen nauwelijks gesproken. Wat hadden we elkaar gemist. Ze hadden het zwaar gehad. Met een zoon die naar het front was gegaan en alle andere kinderen die gevlucht waren, hadden ze geen kinderen meer om zich heen. En nu waren ze er net achter gekomen dat mijn twee jaar jongere broer was omgekomen aan het front. Hij was al jaren dood, maar nu pas kregen ze het te horen. Mijn ouders hadden zich zonder kinderen wel goed kunnen redden gelukkig. Ze voelden zich niet zielig. Iedere familie moest zijn kinderen laten gaan, zij vonden het dus normaal om zonder hun kinderen te zijn.*

*Ik ging die zomer ook naar het dorp van mijn oma. Zij was toen al in de tachtig en uiteindelijk is ze bijna honderd geworden. Een sterke vrouw. Ter-*

*wij Asmara een moderne stad was, had het leven in het dorp haast stilgestaan. Ik voelde me heel vertrouwd met mijn oma en ik kon haar alles vertellen over hoe ik geleefd had in Europa. We hebben samen veel gelachen.*

*Sinds Eritrea een vrij land was geworden, was er geen reden meer om een Europees Eritrees cultureel festival in Bologna te organiseren. We konden nu immers veilig naar Eritrea reizen. Ik ben daar ook vaak op het festival geweest, al was het niet ieder jaar. Elk land organiseerde nog wel een eigen Eritrees cultureel festival. Daar kwamen misschien een paar honderd mensen op af. Vergeleken met de duizenden bezoekers die jaarlijks naar Bologna waren gekomen, was dat dus heel kleinschalig.*

*Ons bestuurskantoor in Frankfurt werd in 1991 opgeheven. De mensen met wie ik daar had samengewerkt, hadden allemaal een andere functie gekregen. Ik verhuisde naar Milaan. Ook daar kwam ik te wonen in een bestuurskantoor van de EPLF, waar we met diverse groepen in een pand zaten. We leefden samen, we werkten samen. Net als in Frankfurt, maar dan met andere mensen. We konden het goed met elkaar vinden. Ik kende ze al van de jaarlijkse festivals.*

*In 1993 werd er een referendum gehouden in Eritrea. Een ruime meerderheid van de bevolking stemde voor onafhankelijkheid. Isaias Afewerki, secretaris-generaal van de EPLF, werd president. Ons land werd lid van de Verenigde Naties en werd door steeds meer landen officieel erkend, ook door Nederland. En overal ter wereld kwamen Eritrese ambassades, ook in Brussel. In Den Haag kwam een consulaat dat onder de Eritrese ambassade in Brussel viel. En in Asmara kwam een Nederlandse ambassade. Nu is die er niet meer.*

*Toen er begin jaren negentig in Rome een Eritrese ambassade kwam, richtten we in Milaan een consulaat op en daar verrichte ik consulaire diensten voor Eritrea. Het was nog altijd vrijwilligerswerk, want Eritrea was een nieuw land en er was nog geen ruimte voor een salaris. Pas in 1996 kregen we een salaris en konden we allemaal in een eigen huis gaan wonen.*

*Met de vrijheid van Eritrea veranderde mijn leven volledig. Ik werd een ander mens. Waar ik voorheen alleen maar aan politiek kon denken en heel*

*hard werkte voor de Eritrese zaak, voelde ik opeens ruimte komen. Alsof ik pas nu de rust voelde om tot leven te komen. In Milaan werd ik verliefd op een Eritrese vrouw. In 1994 trouwden we en in 1996 en 1998 kregen we twee prachtige dochters. Waar het vroeger in mijn leven alleen draaide om de oorlog en de politiek, stonden nu de menselijke relaties voor mij voorop.*

*In 1998 heb ik mijn vader voor het laatst gezien, want in 1999 is hij vrij plotseling overleden. Hij werd onwel en vijf uur later was hij dood. Gelukkig had ik hem vlak tevoren nog aan de telefoon gehad. Op dat moment was er nog niets aan de hand. Toen ik hoorde dat hij overleden was, kon ik niet onmiddellijk op het vliegtuig stappen, want er ging maar een of twee keer per week een vlucht. Ik was dus niet op tijd voor de begrafenis. Maar een week na zijn overlijden kwam ik aan en toen heb ik de begraafplaats bezocht en hebben we met de familie kunnen rouwen. Mijn moeder leeft gelukkig nog altijd. Zij is gezond en kan voor zichzelf zorgen.*

## Vluchteling

Van Tadese hoor ik dat iemand een boek heeft geschreven over zijn vlucht vanuit Eritrea naar Nederland. Ik bestel 'Mijn vlucht uit Eritrea' van Dawit Amanuel en lees het in een ruk uit, 70 pagina's vol indringende ervaringen. Dapper van hem, om alles zo naar buiten te durven brengen. Pijnlijke herinneringen, waar de meesten liever over zwijgen. Maar Dawit beseft hoe belangrijk het is dat dit verhaal naar buiten komt. Dat mensen weten wat voor vreselijke dingen Eritreeërs op hun vlucht moeten doorstaan.

Het boek bevestigt het verhaal dat ik van anderen heb gehoord. De vlucht naar Nederland is levensgevaarlijk. Onderweg zijn er velen die aan je proberen te verdienen. Mensensmokkelaars zetten je familie onder druk om astronomische bedragen te betalen voor jouw vlucht en dan nog is het verre van veilig. Je reist in auto's met chauffeurs die gestrest zijn en soms ook drugs gebruiken. In de laadbak van een Toyota zit je opgepropt met dertig tot vijfendertig vluchtelingen. Soms valt er iemand uit. Er gebeuren ongelukken. Je moet extreme hitte, kou, dorst, honger, vernedering en geweld verdragen. Vrouwen worden verkracht. Je ziet mensen sterven en ook zelf kijk je de dood regelmatig in de ogen. Na de tocht door de woestijn kom je aan in Libië. Ook daar is het extreem gevaarlijk. Met honderden mensen zit je opgesloten in een huis, waar je geen plek hebt om te zitten of liggen. Je kunt er alleen maar staan en er is nauwelijks te eten of drinken. Wie geluk heeft het geld bij elkaar te kunnen krijgen via zijn familie kan de reis wagen over de Middellandse Zee. Je vaart in bootjes die niet zeewaardig zijn en velen overleven het niet.

Ik beseft dat degenen die uiteindelijk Europa halen, vaak diepe krasen op hun ziel hebben opgelopen. Hoe kun je dit ooit verwerken? Veel wordt er niet over hun vlucht gesproken door de Eritrese nieuwkomers

die ik ken. Liever kijken ze vooruit dan dat ze terug moeten kijken op die angstige tijd. Ook over de aanleiding om te vluchten laten ze maar weinig los. Deze aanleiding is heel anders dan indertijd voor Tadese. Toen hij in de jaren zeventig zijn land ontvluchtte, was Eritrea nog niet onafhankelijk. Het viel onder Ethiopië. Tadese had meegedaan aan de vrijheidsstrijd en was gevlucht voor het Ethiopische regime. Maar degenen die de laatste jaren het onafhankelijke Eritrea zijn ontvlucht, hebben dat gedaan omdat Eritrea een jaar of tien na het begin van de onafhankelijkheid, veranderde in een zeer onderdrukkende dictatuur. Isaias Afewerki, een van de grondleggers van de EPLF (het bevrijdingsfront waar Tadese zich zo voor in had gezet) was in 1993 de eerste president van Eritrea geworden. Nog altijd is hij aan de macht en inmiddels wordt Eritrea wel het Noord-Korea van Afrika genoemd.

Waarom ontvluchten Eritreeërs hun land? VluchtelingenWerk Nederland schrijft hierover op haar website:

- *Veel mensen ontvluchten Eritrea vanwege de dienstplicht. Deze duurt officieel achttien maanden, maar kan in de praktijk oplopen tot meer dan tien jaar. Daarnaast blijft een Eritreeër tot z'n vijftigste als reservist dienstplichtig. Deserteurs en dienstweigeraars worden wreed bestraft en ook familieleden lopen het risico te worden opgepakt.*
- *De persvrijheid en vrijheid van meningsuiting worden vergaand beperkt. De partij van president Afewerki (de PFDJ) is de enige politieke partij in het land. Er zijn geen onafhankelijke maatschappelijke organisaties en onafhankelijke mensenrechtenonderzoekers mogen het land niet in.*
- *Eritreeërs mogen hun land niet verlaten zonder toestemming van de Eritrese autoriteiten. Ze moeten eerst een uitreisvisum aanvragen. In de praktijk krijgt echter bijna niemand zo'n uitreisvisum. Wie het land illegaal probeert te ontvluchten, loopt het risico te worden opgepakt. Ondanks deze risico's ontvluchten vele Eritreeërs hun land.*

- *Kritiek op de regering wordt niet getolereerd. Critici van het regime lopen een groot risico om te worden opgepakt en slachtoffer te worden van marteling en mishandeling.*
- *Er is geen persvrijheid, hierdoor lopen kritische journalisten gevaar.*
- *In Eritrea worden niet alle religies erkend. Religieuze minderheden, zoals Jehova's getuigen en leden van de Pinkstergemeente, lopen hierdoor het risico te worden vervolgd. Maar ook leden van erkende religies worden soms willekeurig gearresteerd en vastgehouden vanwege hun religieuze overtuiging.*
- *Deserteurs, dienstweigeraars en hun familie lopen kans te worden opgepakt en mishandeld.*

De meeste mensen van Eritrese afkomst die ik in Leidschendam-Voorburg ken, zijn statushouder. Ze hebben een tijdelijke verblijfsvergunning, officieel een 'verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd' genoemd. Ze hebben een woning toegewezen gekregen en volgen een inburgeringstraject of hebben dat traject inmiddels doorlopen. Ze zijn hier geland en proberen een nieuw bestaan op te bouwen. Ze zijn niet meer op de vlucht, maar dragen wel vrijwel allemaal een schrijnend verhaal met zich mee, waar ik meestal in de loop van de tijd wel iets over te horen krijg.

Na vijf jaar met een tijdelijke verblijfsvergunning kunnen ze een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd aanvragen en daarna is onder bepaalde voorwaarden naturalisatie mogelijk, waarbij ze de Nederlandse nationaliteit krijgen. Ze moeten dan wel hun inburgeringsdiploma hebben behaald, of daar vrijstelling van hebben gekregen. Ook moet de verklaring van verbondenheid worden ondertekend: "Ik verklaar dat ik de grondwettelijke orde van het Koninkrijk der Nederlanden, haar vrijheden en rechten respecteer en beloof de plichten die het staatsburgerschap met zich meebrengt getrouw te vervullen".

Langzaam maar zeker zie ik steeds meer Eritrese statushouders Nederlander worden.

Ik dacht vroeger dat je een vluchteling werd genoemd op het moment dat je je land ontvluchtte. Dat leek me logisch. Maar officieel heten mensen die op de vlucht zijn en hier asiel aanvragen 'asielzoeker' en ben je pas een vluchteling wanneer je asielaanvraag is goedgekeurd. Dat is ook het moment dat je een tijdelijke verblijfstatus krijgt en daarmee statushouder wordt.

Sommige statushouders willen liever geen vluchteling worden genoemd. Met name onder Syrische nieuwkomers hoor ik dit signaal. Voor hen klinkt het neerbuigend om vluchteling genoemd te worden, alsof ze zielig zouden zijn. Ze willen juist graag volwaardig meedraaien in onze maatschappij en niet steeds herinnerd worden aan hun vluchtverleden. In het AZC voelen ze zich nog vluchteling, maar daarna willen ze van het stigma af. Dus vanaf het moment dat ze officieel erkend zijn als vluchteling, kunnen we die term juist beter niet hanteren. Om die reden ben ik vaker de term 'nieuwkomers' gaan gebruiken, of 'nieuwkomers met een vluchtelingenachtergrond'.

Overigens hebben Eritrese nieuwkomers, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Syrische nieuwkomers, naar mij toe nooit laten merken dat zij het stigmatiserend zouden vinden om vluchteling genoemd te worden. Ik vermoed dat de meesten er geen probleem mee hebben. Ook voor Tadese is het geen beladen woord. Als hij bijvoorbeeld ergens een presentatie geeft, zegt hij nog altijd dat hij een vluchteling is. Dat is voor hem niet iets om zich voor te schamen, integendeel.

## **Schoolmaatjesproject voor Eritrese nieuwkomers?**

Met Daniel Grmazion bespreek ik mijn wens om ergens in Nederland een schoolmaatjesproject te starten, specifiek voor Eritrese nieuwkomersgezinnen. Zou hij daar misschien een rol in kunnen vervullen? Daniel vindt het een mooi idee. Want er is beslist extra aandacht nodig voor deze groep. Maar hij is al zo druk met alles waar ze binnen Stichting Lemat mee bezig zijn. Het past er gewoon niet bij.

Even later belt hij me op. Hij heeft een teamleider van VluchtelingenWerk ontmoet in Friesland, die veel met Eritrese nieuwkomers werkt, Ellen Boonen. Ik zou misschien eens met haar kunnen gaan praten. Als ik haar bel om kennis te maken, is direct duidelijk hoe gepassioneerd zij is om iets voor Eritrese nieuwkomers te betekenen. Hulp aan de ouders in de communicatie en samenwerking met school lijkt haar zeer gewenst en ze ziet hier ook wel mogelijkheden voor binnen de gemeente Fryske Marren, waar zij werkt.

Het duurt niet lang, of we ontmoeten elkaar ook in levende lijve. Ik hoor haar helemaal uit. Ze heeft veel met de Eritrese gemeenschap te maken en vertelt dat er echt tijd nodig is om hun de gelegenheid te geven de enorme afstand te overbruggen tot de Nederlandse maatschappij. Wat voor haar op de eerste plaats staat, is te werken aan het opbouwen van een warme relatie met de nieuwkomers. Dan kan er vertrouwen groeien. En daarvoor moeten ze eerst gezien worden. Pas dan voelen ze zich geaccepteerd. Dit past precies bij hoe we binnen Schoolmaatjes ONS werken. We werken vanuit het hart en bouwen een vertrouwensband op met de gezinnen waar we wekelijks thuis over de vloer komen.

Ellen ziet ook hoe nieuwsgierig en leergierig Eritreeërs zijn. Hoewel er een grote kloof te overbruggen is, willen ze zich maar al te graag ont-

wikkelen. Ik vraag haar waarom het dan toch zo moeilijk is om hier mee te kunnen komen. Wat voor belemmeringen komen ze tegen?

“Neem bijvoorbeeld alle loketten die wij in Nederland hebben”, zegt Ellen. “Zij beschouwen alles als overheid en hebben niet door dat je voor het een bij de IND moet zijn, voor het ander bij de gemeente, VluchtelingenWerk of de woningbouwvereniging. Voor een aanvraag voor gezinshereniging kunnen ze dus niet bij VluchtelingenWerk terecht, maar moeten ze naar de IND. Als ze je onvoldoende begrijpen, ontstaan er verkeerde verwachtingen. We zetten tolken in en rolmodellen en herhalen het heel vaak, om alles duidelijk te maken.”

Behalve dat mensen echt gezien moeten worden, wat Ellen beschouwt als de eerste pijler in het contact, moeten we ook luisteren naar wat ze willen, vindt ze. Dat is de tweede pijler. Ik spits mijn oren. Want binnen het schoolmaatjeswerk komen we er helemaal niet zo gemakkelijk achter wat ze nu zelf willen. Ook Daniel heeft me verteld hoeveel tijd het kost om hun wensen boven tafel te krijgen. Hoe doen ze dat in de Fryske Marren?

Ellen vertelt hoe ze de Eritreeërs zelf betrekken bij hun leerproces en ervoor zorgen dat er een dialoog op gang komt. Ze moeten een reden hebben om mee te doen. Laat ze zelf iets inbrengen. Waar willen ze meer over weten? Wat hebben ze nodig? Wat willen ze bereiken? Het zijn vragen waar ze in de Fryske Marren antwoorden op proberen te krijgen. En natuurlijk gaat dit niet van de ene op de andere dag, zeker niet voor mensen die niet gewend zijn mee te mogen denken en keuzes te mogen maken.

Ellen vertelt me over de Eritrea Werkgroep die ze in de Fryske Marren vanuit VluchtelingenWerk in het leven hebben geroepen, in verband met de relatief grote achterstand die ze bij de Eritreeërs zagen. Er kwam bijvoorbeeld maar weinig respons op wat ze vanuit VluchtelingenWerk aanboden en ze merkten dat de Eritreeërs zelf ook weinig initiatief namen. Daarom hadden ze alle Eritreeërs uit de gemeente uitgenodigd voor een bijeenkomst. Er kwamen ongeveer veertig mensen op af.

Die hadden ze in kleine groepjes verdeeld, met professionals erbij. De nieuwkomers mochten zelf benoemen wat ze nodig hadden. Daaruit kwamen vijf prioriteiten naar voren:

- beter Nederlands leren spreken;
- beter contact met Nederlanders;
- een eigen gebedsruimte;
- activiteiten op het gebied van sport en cultuur;
- werk.

Vervolgens hadden ze hun gevraagd om zelf een werkgroep samen te stellen waarin acht afgevaardigden van de gemeenschap zaten, waaronder tenminste drie vrouwen. Dit proces had heel veel tijd gekost. Maar ze luisterden wel heel goed naar elkaar, heel gedisciplineerd. Ze wisten elkaar te overtuigen en hebben weloverwogen gestemd, zodat er acht vertegenwoordigers uit naar voren kwamen die steun hadden vanuit de gemeenschap.

Met deze werkgroep hadden ze geregeld dat er een ruimte beschikbaar kwam, waar ze met elkaar in gebed konden. Eens in de twee weken werd er een dienst georganiseerd. Er waren wel heel duidelijke voorwaarden. Zo moesten ze zelf de huur en de borg opbrengen en de schoonmaak regelen. Als er niet zou worden schoongemaakt zouden ze de borg niet terugkrijgen.

In de werkgroep legden ze ook uit hoe allerlei zaken in Nederland werken. En VluchtelingenWerk sloot zoveel mogelijk aan bij de vragen die de Eritreeërs zelf naar voren brachten. Er werd net zolang met rollenspelen geoefend, tot ze zelf iemand van de gemeente durfden uit te nodigen om vragen aan te stellen. Ze hadden bijvoorbeeld vragen over de inburgeringsplicht, over het Nederlands leren en over wat voor werk je zou moeten doen. De trainers oefenden allerlei situaties, om hen over de angst heen te helpen. Dat deden ze op heel schoolse wijze, zoals je een kind laat wennen aan een nieuwe situatie.

Net als Daniel zegt Ellen dat Eritreeërs helemaal niet gewend zijn dat hun iets gevraagd wordt. Ze weten niet wat hun wensen en dromen zijn en wat ze zouden willen bereiken in Nederland. "Sommigen hadden juist duidelijkheid van ons nodig", zegt Ellen. "Zij zijn gewend om uit te moeten voeren wat een ander ze opdraagt. Als iemand stelselmatig te laat kwam, konden we die persoon het best een heel duidelijke opdracht geven, bijvoorbeeld: ik wil dat je morgen om drie uur daar en daar bent. Wij geven niet graag een opdracht (dat voelt als een bevel) en zijn meer gewend vragen te stellen, zoals bijvoorbeeld: zou je morgen misschien om drie uur daar en daar kunnen zijn? Maar als je te veel openlaat, is het heel onduidelijk voor hen. Dus vanuit respect voor de ander, kun je soms beter een beetje directief zijn."

Ik zie dat we in het schoolmaatjeswerk nog wel een stap te zetten hebben. Wij proberen de ouders zo gelijkwaardig mogelijk te benaderen. Wij maken geen keuzes voor hen, dat laten we aan de ouders zelf. Maar opeens heb ik door hoe ongemakkelijk de ouders zich hierbij kunnen voelen. Ook van Daniel had ik al gehoord dat Eritrese nieuwkomers in het begin meer baat hebben bij duidelijkheid in wat er van hen verwacht wordt, hoewel dat voor ons dan weer wat autoritair overkomt. Het vraagt gewoon tijd voor ze toe zijn aan een gelijkwaardige benadering. Met Ellens ervaring kunnen we daar vast een sprong in maken. Nu maar hopen dat we draagvlak kunnen vinden voor een Eritrees schoolmaatjesproject in Friesland.

## Sara – op bezoek

Het is hoog tijd om weer eens af te spreken met Sara. Wat hebben we elkaar lang niet gezien. In april had ik haar gevraagd te stoppen als cultuurtolk in het schoolmaatjesproject, omdat er in korte tijd een paar situaties waren waarin haar taak te moeilijk bleek te zijn. Het gaf aanleiding tot irritaties bij anderen. Zo ging het niet. In plaats van dat het haar hielp met het vergroten van haar zelfvertrouwen, werkte het juist contraproductief. Daarna had ik Tadese gepolst of hij ons wilde helpen als cultuurtolk. Al woonde hij in Leiden, hij zou via videobellen veel voor de schoolmaatjes en hun gezinnen kunnen betekenen. Ook voor de scholen was het heel fijn dat hij mee ging doen.

Inmiddels is het een half jaar later. Hoe zou het met Sara zijn? We spreken af dat ik op een zondagmiddag bij haar langskom. Ik lunch tevoren maar niet, want hoewel ze er niets over heeft gezegd, vermoed ik dat er wel wat te eten zal zijn. Wat jammer dat we elkaar zolang niet hebben gezien. Ze woont op loopafstand van mijn huis, dus de afstand is geen belemmering om elkaar op te zoeken.

Het weerzien is meer dan hartelijk. Breed stralend staat ze me bij de deur op te wachten. Vanwege corona kunnen we elkaar geen knuffel of zoenen geven. En ook geen schouderknuffel, een begroeting die ik van haar geleerd heb, waarbij de rechterschouders een paar keer van beneden naar boven tegen elkaar aanschuren. Een heel aandoenlijke wijze van begroeten, die ook onder mannen onderling populair zou zijn in het gebied waar Sara vandaan komt. Geen warme contactbegroeting dus, vandaag. Maar onze gezichten spreken boekdelen.

Gelukkig is iedereen gezond en zijn er geen verkoudheden bij haar en bij mij thuis, dus ik kan haar flat binnenstappen. Haar dochter Rahwa is alweer zestien jaar. Een prachtige jongedame is ze inmiddels geworden. En haar vrolijke zoon Senay, drie jaar jonger dan zijn zus, lijkt ook

een stuk gegroeid sinds de laatste keer dat ik hem zag.

Sara neemt plaats op een laag krukje achter een gasstelletje dat op de grond staat en ik ruik de geur van gebrand eten. Ze is verse maïs aan het roosteren in een klein pannetje. Na het handenwassen eten we het met de hand. Er staat verder een groot bord vol stukjes appel en sinaasappel klaar. Ook Rahwa levert een bijdrage aan het eten. Ze brengt heerlijk versgebakken brood de huiskamer binnen. Het ziet eruit als een knapperige dikke pannenkoek. We scheuren er stukjes vanaf en eten het met smaak op.

Maar het belangrijkste is toch de koffie, die ze al klaar heeft staan in een traditionele koffiepote van aardewerk, met een dikke buik en smalle hals. Zondag is de dag om samen koffie te drinken, begrijp ik van Sara. Ook op andere dagen drinken ze koffie, maar op zondag is er meer tijd voor. Ik twijfel even. Zal ik een klein slokje proberen? Maar ik drink al 20 jaar geen koffie meer en lust het ook niet meer. Zeker niet als het sterk is. En deze koffie is zo sterk, dat Sara zelf eerst haar minuscule koffiekopje bijna helemaal vol suiker schept, voor ze de koffie erbij schenkt. Ik leg uit dat ik als ik koffie drink, een heel onrustig hoofd krijg en dat ik dan straks niet meer zou kunnen slapen. Dat ik koffie ook niet lekker vind. Maar ik schaam me wel een beetje dat ik haar niet blij kan maken door samen met haar koffie te drinken. Volgens Tadese is samen koffiedrinken het belangrijkste om te doen, als we bij Eritrese mensen op bezoek gaan. Ik troost me met de gedachte dat er, ook als ik niet in kan gaan op alle gastvrijheid en eerbetoon die me ten deel valt, toch sprake is van een warme band met Sara. En ik drink met smaak twee koppen thee.

Terwijl we genieten van de maaltijd, praten we over van alles en nog wat. We hebben het over de streek waar zij vandaan komen. Ze woonden in een dorp, een kilometer of tien van Adi Keyh vandaan. Dat ligt ten zuidoosten van de hoofdstad Asmara, nog best een heel stuk verwijderd van de grens met Ethiopië, zo te zien. Heeft ze dat allemaal moeten lopen op haar vlucht? Ik schat het op een kilometer of vijftig. Niet alleen zichzelf heeft die tocht een keer moeten lopen. Ook Rahwa

en Senay hebben die route drie jaar later 's nachts vanuit hun dorp naar Ethiopië te voet afgelegd. Zij waren toen in een groep van acht. Een vriendin van Sara, die nu met haar gezin in Apeldoorn woont, was er ook bij met haar kinderen en zij had zich over Rahwa en Senay ontfermd. De man van die vriendin woonde op dat moment al in Nederland. Het was een angstige vlucht geweest en Sara had die nacht natuurlijk geen oog dichtgedaan. Ze was pas rustig geworden toen ze de volgende ochtend het bericht kreeg dat ze allemaal veilig waren aangekomen in Ethiopië. Eenmaal daar, was het gevaar geweken en konden ze legaal met het vliegtuig naar Nederland, in het kader van gezinshereniging.

Toen Sara drie jaar tevoren zelf was gevlucht, was ze helemaal alleen geweest. Ze was in Ethiopië opgevangen door een tante en daarna was ze doorgereisd naar Soedan, waar ze een jaar lang gewerkt had als afwashulp in de horeca, voor honderdvijftig euro per maand. Dat was bij lange na niet genoeg om haar vlucht naar Europa te kunnen betalen. Ze kon er net van leven. Een broer uit Israël had de smokkelaars betaald. Bij elkaar was het zo'n tienduizend euro geweest, een ongelofelijk groot bedrag. Ze is hem immens dankbaar dat hij dit voor haar heeft kunnen doen. Over de verschrikkelijke dingen die tijdens de vlucht zijn gebeurd, hebben we het niet. Ik laat merken dat ik weet dat het heel erg moet zijn geweest. Dat beaamt ze, zonder er verder op in te gaan.

Ik vraag naar haar vrijwilligerswerk bij de Kledingbank. Doet ze dat nog? Ze blijkt inmiddels bij het nieuwe Kringloopcentrum in Leidschendam te werken. Ze zit er nog in haar proeftijd. Als alles goed gaat heeft ze straks een betaalde baan! Ik kijk haar bewonderend aan. Wat geweldig dat het al bijna zover is. Nu maar hopen dat ze straks inderdaad een contract zal krijgen.

Even later komt het gesprek op de dood van haar vader. Hoe is hij eigenlijk overleden? En hoe is ze erachter gekomen? Heeft haar moeder haar gebeld om het te vertellen? Er blijkt nog een heel verhaal achter schuil te gaan, dat ik een half jaar geleden niet had gehoord. Had ik toen meer moeten doorvragen? Of was het voor toen genoeg en is het

goed dat we het er nu nog eens over hebben?

Sara vertelt dat haar vader ziek was geworden. Hij had een paar weken pijn in zijn buik gehad. Zijn maag en darmen functioneerden niet meer goed. Op een zaterdagavond vlak voor Kerst had ze hem nog aan de telefoon gehad. Het was een fijn gesprek, hij was helder. En diezelfde nacht was hij zomaar in zijn slaap overleden. Haar moeder had het haar niet zelf verteld, maar had een neef gebeld die in Duitsland woonde. En deze neef had weer een vriend van de familie gebeld die in Den Haag woonde. Die vriend was op zondagavond naar Sara en haar kinderen gekomen om het slechte nieuws te vertellen. Op die manier was ze niet alleen met de kinderen om het verdrietige bericht te verwerken.

Ze had enorm gehuild en geschreeuwd. Wat een verlies. Ze had het ook niet voelen aankomen, dus de schok was groot. In korte tijd was het huis vol vrienden geweest. Ook Fsha en Terhas waren gekomen, vertelt ze. En een neef en zijn vrouw waren zelfs een paar nachten blijven slapen, zodat ze de hele tijd steun om zich heen had.

Ondertussen had ook de politie die zondagavond aan de deur gestaan, drie mannen en een vrouw, want er was geklaagd over geluidsoverlast. Maar toen de politieagenten hoorden wat er aan de hand was, hadden ze haar getroost. De vrouw had zelfs heel lief haar hand op Sara's schouder gelegd en haar troostend vastgepakt. Ze hadden Sara alle vier veel sterkte gewenst en dat had haar goed gedaan. Ik voel hoe ze hiervan onder de indruk is. In Nederland is de politie er als het goed is voor je. Ik stel me zo voor dat dat in Eritrea waarschijnlijk anders is.

## **Tadese vertelt over zijn terugkeer naar Nederland**

*Eind 2003 ben ik met mijn consulaire werk gestopt. Het bleek moeilijk te zijn om aan nieuw werk te komen. In Milaan hadden we geen toekomst, want ik had de Nederlandse nationaliteit. Daarom besloten we in 2004 om in Nederland te gaan wonen. In april dat jaar ben ik zonder mijn vrouw en kinderen naar Nederland gegaan om de verhuizing voor te bereiden. Ik wilde informatie verzamelen over mogelijke huisvesting en een geschikte school zoeken voor onze dochters, die toen zes en acht jaar oud waren. Ook wilde ik duidelijkheid over alle regels waar we mee te maken zouden krijgen. Omdat in de jaren tachtig twee van mijn broers in Nederland waren komen wonen, in Voorhout en Oegstgeest, kon ik bij hen logeren. Ik had ze in de tussentijd nog regelmatig gezien, als ik ze opzocht in Nederland of zij mij in Italië. Vanaf hen ging ik nu op zoek en kon ik rustig overal informatie verzamelen. Het was dus niet zo vreemd dat ik uiteindelijk in Leiden terecht ben gekomen, waar ik nu nog altijd woon. In vier maanden tijd heb ik de verhuizing in alle rust kunnen voorbereiden. Ondertussen kon ik mijn Nederlands ook weer een beetje ophalen. Begin augustus ben ik teruggegaan naar mijn gezin in Milaan, om daarna met elkaar naar Leiden te verhuizen waar we een nieuw leven zijn begonnen. Het was aan het begin van het nieuwe schooljaar en mijn dochters konden direct terecht in een reguliere klas. Ik geloof niet dat er toen speciale nieuwkomersklassen waren zoals nu.*

*Ik moest wel eerst inburgeren voor ik aan het werk kon. In 1978 had ik al redelijk goed Nederlands geleerd en via de gemeente Leiden kon ik nu Nederlandse les aan de universiteit Leiden volgen. Het was een korte intensieve cursus voor hoogopgeleide mensen, zoals studenten en mensen die in bedrijven werkten. Ik heb er veel gepraat, geschreven en thema's bediscussieerd. Dat heeft mij echt geholpen. Tussen dit soort mensen word je wel gedwongen om alles te geven. In 2005 haalde ik er een certificaat.*



*Het is ons hele gezin goed gelukt in korte tijd te wennen aan het wonen in dit nieuwe land. In veel opzichten stond het leven in Italië dichterbij hoe we het in Eritrea gewend waren. Denk aan het klimaat, het eten, de normen en waarden en vooral ook de warmte van de Italiaanse samenleving. Eigenlijk paste dat beter bij ons dan de veel killere en meer afstandelijke sfeer in Nederland. Toch vonden we het in Nederland fijn. Want het systeem hier is echt goed. Alles is goed geregeld en duidelijk. Als je goed geïnformeerd bent en op de hoogte bent van de regels, dan kom je niet in de problemen. Je hebt hier meer zeggenschap dan in Italië en er is ook een beter vangnet op sociaal en maatschappelijk vlak.*

*Ondertussen volgde ik ook een aantal cursussen, om mijn kans op werk te vergroten. Ik leerde omgaan met de computer en deed ook een cursus om taxichauffeur te kunnen worden. In Italië had ik in de jaren negentig al mijn rijbewijs gehaald, dus wie weet kon ik hier als taxichauffeur aan de slag. Maar die cursus heb ik niet gehaald. Thuiszitten was niets voor mij. Ik wilde heel graag iets doen. Ik heb in die periode veel gesolliciteerd. Uiteindelijk lukte het om aan werk te komen via Werkplan, het toenmalig reïntegratiebedrijf van de gemeente Delft. Ik kreeg eerst een halfjaarcontract bij het eigen productiebedrijf van Werkplan. Daar sorteerde ik documenten. Ik zorgde dat ik op tijd kwam en netjes acht uur per dag werkte. Ik leerde er veel op het gebied van communicatie en samenwerken. Het was fijn om onder de mensen te zijn, daar houd ik van.*

*Ik leerde bij Werkplan wat er in Nederland verwacht werd van een werknemer. Ik werd hierin begeleid door iemand van de sociale dienst in Leiden. Toen ze zagen dat ik goed functioneerde, vonden ze in 2008 een geschikte baan voor me bij het bedrijf Cintas in Katwijk, dat zich richtte op digitale archivering en archiefvernietiging. Als scanmedewerker was ik ervoor verantwoordelijk dat documenten digitaal konden worden opgeslagen. Het was een soort archiefbedrijf waar documenten moesten worden gesorteerd en gedigitaliseerd, of soms ook vernietigd. Het bedrijf leverde diensten aan zowel particulieren als aan bedrijven. Dag in dag uit hield ik me er met documenten bezig. Ik ben een mensenmens en vond mijn werk vooral fijn*

*omdat de sfeer onderling zo goed was. We werkten in groepjes en daarin werkte ik samen met Nederlanders, Chinezen, Russen, Surinamers, Iraniërs en Afrikanen. Het was heel multicultureel. Ik genoot vooral van het samen zijn met al die mensen. Het was er echt gezellig. We praatten over onze culturen die van elkaar verschilden. Over hoe we het in ons eigen land gewend waren qua eten, kleding, muziek, religie en dat soort zaken. Ik was dus erg blij met mijn werk en dat was niet alleen omdat het een inkomen opleverde. Met sommige collega's heb ik nog altijd contact.*

*Toen het werk in 2010 stopte omdat Cintas failliet ging, lukte het niet meer om betaald werk te vinden. Vanaf dat moment heb ik me volop gestort in het doen van vrijwilligerswerk. Ik wil nu eenmaal graag onder de mensen zijn. En ik vind het ook heel belangrijk om een waardevolle bijdrage te leveren aan de maatschappij. Er waren in Leiden genoeg organisaties waar dat kon. Zo ging ik in 2011 aan de slag bij Libertas. Zij hebben verzorgingshuizen en ook buurthuizen in Leiden. Ik stond meestal achter de bar van een buurthuis en daar ontving ik mensen. Ze kwamen voor een praatje of om even achter de computer te gaan. Of ze gingen er bijjarten of kaarten met elkaar. Het Spoortje was een van die buurthuizen waar ik graag kwam. Het was er altijd gezellig. Nu bestaat Het Spoortje niet meer op die plek, het is tegen de vlakte gegaan en nu zit daar een vestiging van Albert Heijn. Ik heb nog altijd contact met de mensen die in de buurthuizen werken. Af en toe ga ik er een kopje koffie drinken en een praatje maken.*

*De laatste jaren ben ik ook actief voor de Diaconie, een van de organisaties die zich in het gebouw 'De Bakkerij' bevinden. Zij helpen mensen die nergens anders hulp krijgen. Er komen daklozen en er is ook een straatpastor. In De Bakkerij zitten verschillende ideële organisaties, zoals ook VluchtelingenWerk. Ik ben er invalconciërge. Als de conciërge er een keer niet is, open ik het gebouw en zit ik er een dag achter de balie. Dat doe ik met veel plezier. Want de Bakkerij geeft mij veel energie. Ik voel me erg thuis in dit gebouw van goede doelen.*

*Maar de meeste tijd besteed ik op dit moment als vrijwilliger bij VluchtelingenWerk. Daar vertel ik de volgende keer wel meer over.*

## Emancipatie van de Eritrese vrouw

Het zijn vaak de Eritrese mannen die het eerst naar Nederland zijn gekomen. Omdat hun vrouwen soms pas meer dan een jaar later voor gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen, beginnen zij hier dus op achterstand. Ze spreken de taal niet. Wel krijgen ze inburgeringsles, maar die wordt soms ook een paar keer onderbroken omdat ze zwanger raken en kinderen krijgen. Daar komt bij dat in Eritrea veel meer dan bij ons sprake is van een traditionele rolverdeling tussen man en vrouw. In Nederland verwachten we van de vrouwen dat zij zich net als hun man ontwikkelen tot zelfredzame burgers, maar voor Eritrese vrouwen is dat allerm minst vanzelfsprekend. Wat zou er nodig zijn voor de emancipatie van de Eritrese vrouw?

In de diverse schoolmaatjesprojecten die inmiddels in Nederland draaien, kost het de vrijwilligers in de deelnemende Eritrese gezinnen moeite om de moeders meer bij het schoolgebeuren te betrekken. Hoewel er uitzonderingen zijn, is het in de meeste gevallen de vader die met de schoolmaatjes in gesprek gaat. De moeder is bijna altijd bezig in de keuken en doet dan nauwelijks mee aan het gesprek met het schoolmaatje. De vrouwen zijn dienstbaar, maar lijken nauwelijks interesse te hebben in alles waar hun kinderen mee te maken hebben op school. Het vraagt echt geduld en volharding om de moeders te verleiden erbij te komen zitten als er over de kinderen en school wordt gesproken. Soms lukt het een schoolmaatje om zo'n moeder mee te krijgen naar de tienminutengesprekjes op school over hun kind. Dat is dan echt een overwinning. Maar het kost meestal veel tijd voor de moeders zover zijn.

We hebben nog altijd geen specifiek Eritrees schoolmaatjesproject kunnen realiseren in Friesland, maar zo nu en dan praten Ellen Boonen

en ik telefonisch bij. Ellen werkt inmiddels niet meer bij VluchtelingenWerk. Maar haar hart ligt nog wel bij de Eritrese nieuwkomers. Ik wil graag van haar horen hoe zij kijkt naar de positie van de Eritrese vrouw.

Ellen heeft gezien dat er bij de Eritrese vrouwen nog meer problemen spelen dan bij de mannen. Veruit het grootste deel van de Eritrese vrouwen, misschien wel 95% schat ze, heeft een lagere functie dan haar man of is huisvrouw geweest. Ze zijn hier dan ook niet naartoe gekomen om te werken. Ellen ziet dat de vrouwen een nog iets meer afwachtende houding aannemen dan de mannen. Soms stellen ze zich ondergeschikt op. Daarom is er juist voor deze groep extra aandacht nodig, vindt ze.

Ze weet helaas ook uit eigen ervaring dat er veel sprake is van huiselijk geweld tegen vrouwen en kinderen. Ik heb daar wel eerder over gelezen, maar we hebben het binnen de schoolmaatjesprojecten gelukkig nog niet bij de hand gehad. Ellen vertelt me:

“Er zijn allerlei oorzaken voor aan te wijzen. Vaak zie je dat stellen die gezinshereniging aanvragen in Eritrea nog nauwelijks met elkaar hebben samengeleefd. Ze zijn heel jong getrouwd, kindhuwelijken zijn daar heel gewoon. Ze hebben nog geen band met elkaar kunnen opbouwen. In de tussentijd hebben ze al een heel leven zonder elkaar gehad. Door de trauma's die tijdens de vlucht zijn opgelopen, is het samenleven ook niet gemakkelijker geworden. De vrouwen zijn vanuit hun ondergeschikte positie vaak het slachtoffer. Of de kinderen moeten het ontgelden. Daar komt bij dat drankmisbruik een probleem is onder Eritrese mannen. Overigens betreft dit dan weer vaker alleenstaande mannen, die aangeven dat ze, als ze een dagbesteding hadden, heel andere keuzes zouden maken.”

Ellen vertelt me ook dat de vrouwen vaak geen hulp zoeken:

“Ze kennen hun rechten niet en weten ook de weg naar de hulpverlening niet te vinden. Wij zoeken alles op internet op en vinden dan de juiste hulp, maar hoe moeten deze vrouwen, die vaak nog maar kort in Nederland zijn en ook de taal nog niet machtig zijn, hun mogelijkheden

ontdekken? Bovendien hebben vrouwen wel eens de angst dat hun kinderen uit huis worden geplaatst wanneer zij hulp inroepen. Ook opvoedondersteuning wordt door hen om die reden gewantrouwd. Ons systeem is voor hen onbekend, dus ze weten niet wat voor consequenties het voor hen heeft. We zullen de vrouwen dus heel goed moeten voorlichten, zodra ze in Nederland komen.”

Ik ben blij dat ik nog niet te maken heb gehad met situaties waarin sprake is van huiselijk geweld tegen Eritrese vrouwen. Maar het is goed ervan op de hoogte te zijn dat het relatief veel speelt in de Eritrese gemeenschap.

Ook gemeenten worstelen ermee om Eritrese vrouwen gelijkwaardig te laten participeren in de Nederlandse maatschappij. Hoe krijgen ze de vrouwen meer naar buiten, zowel letterlijk als figuurlijk? Ik hoor dat de gemeente Kaag en Braassem goed bezig is om de Eritrese vrouwen te bereiken en activeren. Via via kom ik in contact met Marion Bakkes, coördinator participatie bij welzijnsorganisatie de Driemaster in Kaag en Braassem. Telefonisch hebben we een mooi gesprek over haar werk met Eritrese nieuwkomers, zowel mannen als vrouwen.

Marion Bakkes vertelt:

*Vanuit de Driemaster verzorgen wij de begeleiding en training van nieuwkomers in de gemeente Kaag en Braassem. We hebben voor een aparte aanpak voor Eritreeërs gekozen, omdat we merkten dat zij extra aandacht nodig hadden.*

*Het zijn heel fijne mensen om mee te werken. Ze zijn aardig en beleefd en stellen zich bescheiden op. Ik voel altijd een oprechtheid en eerlijkheid, hoewel ze natuurlijk ook wel eens 'gewenste antwoorden' geven. Maar dat merk je vanzelf. Ze zijn leergierig en stellen de meest leuke vragen. Ze hebben heel veel humor, dat vind ik echt geweldig.*

*Maar er zijn zeker uitdagingen. Het zijn mensen die niet gewend zijn*

*hun hoofd boven het maaiveld uit te steken. In het algemeen zijn ze niet erg ambitieus. Omdat ze met weinig tevreden zijn en aan een huis en een beetje geld genoeg hebben, is het niet zo simpel om hen te bewegen tot werk of vrijwilligerswerk. Wij willen graag dat ze zich ontwikkelen en het huis uit komen. Als ze zich meer onder de Nederlanders begeven, gaat hun ontwikkeling ook veel sneller. Maar zolang dit niet hun eigen wens is, komen we niet verder.*

*De vrouwen zijn misschien nog wel moeilijker in beweging te krijgen dan de mannen, al zijn er natuurlijk veel individuele verschillen. Ik zie jonge, vaak nog ongetrouwde vrouwen die heel zelfverzekerd en doortastend zijn. Zij zijn soms wel vijftientig keer 'sterker' dan de mannen. Maar met name bij de wat oudere vrouwen en ook wel bij degenen die kinderen hebben en hier als huismoeder zijn gekomen, zie ik soms een nogal passieve, afwachtende houding. Zij zijn het moeilijkst te bewegen tot activiteiten buitenshuis.*

*Toen we hier vier jaar geleden met dit werk begonnen, had de ondersteuning van nieuwkomers al twee jaar stilgelegen. Dan begin je dus echt op min tien. Je zag dat de Eritreeërs zich wat terugtrokken. Dat is een kwestie van veiligheid. Hoe konden we hen helpen meer naar voren te durven komen? Om mensen te motiveren, zul je eerst vertrouwen moeten opbouwen. Daar hebben we negen maanden de tijd voor genomen, waarbij we de Eritreeërs eens per twee weken zagen. De ene week hadden we een groep van achttien mannen en twee vrouwen en de andere week kwamen alle vrouwen. Die verdeling was min of meer toevallig ontstaan. We hadden de groepen naar taalniveau ingedeeld. De mannen en de twee jonge vrouwen waren al een paar jaar in Nederland. In de andere groep zaten degenen die nog maar kort in Nederland waren en vaak waren zij als nareiziger gekomen voor gezinshereniging. De twee jonge vrouwen uit de mannengroep deden ook altijd mee in de vrouwengroep. Want ze wilden die bijeenkomsten niet missen! Ook hielpen ze daar wel mee om te tolken. Het bleek beslist voordelen te hebben om sommige onderwerpen speciaal met de vrouwen te kunnen bespreken. Juist nu we de vrouwen alleen hadden,*

*kwamen ze veel meer tot hun recht.*

*Het werken met een intermediair is heel prettig. Ik heb Yodit gevraagd om ons te helpen. Ik heb haar kwaliteiten al vrij snel ontdekt. Ze heeft een fijne, enthousiaste uitstraling en ik zag dat ze ons zou kunnen helpen. Ze is niet hoogopgeleid en was zelf bang dat haar Nederlands niet voldoende zou zijn. Dus we moesten echt laten merken dat we in haar geloofden. Nu helpt ze ons met veel plezier. Dankzij haar komen er veel meer mensen naar onze bijeenkomsten. Verder vat ik alle persconferenties over corona voor haar samen en dan maakt zij er een filmpje van in het Tigrinya. Haar filmpjes gaan de hele wereld over! Hoewel de persconferenties ook via de officiële kanalen van de rijksoverheid in het Tigrinya vertaald worden, is dit veel laagdrempeliger. Er wordt simpele taal gebruikt en bovendien vinden de mensen het leuk, omdat ze Yodit kennen. Ze zijn er trots op dat het iemand uit hun eigen gemeenschap is.*

*We merkten in beide groepen dat de mensen veel heel gewone zaken toch spannend bleken te vinden. Neem bijvoorbeeld het kennismaken met de burens. Dan leg ik uit dat wij Nederlanders het vaak ook spannend vinden om kennis te maken met onze nieuwe burens, zeker als die vanuit een heel andere cultuur komen. Daarom stimuleerden wij onze cursisten om iets lekkers mee te nemen voor de burens. En om er niet van te schrikken als die net op dat moment geen tijd zouden hebben. Dat is geen teken van desinteresse en je kunt dan gewoon een andere afspraak met hen maken. Want in Nederland hebben mensen vaak vol bezette agenda's en is er geen ruimte voor een onverwacht bezoek. Dat gaat bij hen heel anders.*

*Ze kijken ook anders aan tegen leren en ontwikkelen. Zij gaan ervan uit dat leren vooral plaatsvindt zolang je op school zit. Maar ik leg dan uit dat ik iedere dag weer nieuwe dingen leer. Bijvoorbeeld als ik injera van ze krijg, dan wil ik leren hoe ik dat met de handen kan eten. Ik kijk dan goed hoe zij dat doen en probeer het na te doen. Dat is ook een vorm van leren. Hiermee ontwikkel ik me. Dat leg ik hun dan uit. Ik vertel hun ook dat ze al heel veel hebben geleerd, ook als ze niet jarenlang op school hebben gezeten. Ze komen hier dus allerlei dingen bijleren, maar het betekent niet dat ze nog*

*niets geleerd zouden hebben.*

*Zo leren ze hier in Nederland ook om zelf keuzes te maken. Onze kinderen zijn daar van jongs af aan vertrouwd mee geraakt. Ze kunnen kiezen welke kleren ze aan willen en wat ze voor hun zakgeld willen kopen. Hiermee leggen ze de basis voor belangrijke beslissingen in hun leven, zoals de keuze voor een opleiding, werk en partner. Wij begeleiden de Eritreeërs hier stap voor stap in, aangezien zij nooit geleerd hebben om zelf te kiezen. In Eritrea wordt voor hen besloten dat ze in dienst moeten, wat voor werk ze moeten doen, soms ook welke partner ze moeten trouwen. Vrouwen worden vaak al jong uitgehuwelijkt en zwanger gemaakt om aan de dienstplicht te ontkomen.*

*Op dit moment werken we niet meer met specifiek Eritrese groepen. We zijn klaar met het negen-maanden-traject en zijn geen nieuwe groepen meer gestart, want nieuwe Eritrese statushouders komen hier nu nauwelijks. Een van de organisaties waar wij nauw mee samenwerken, verzorgt opvoedondersteuning binnen Kaag en Braassem. De vrouwen zijn gemotiveerd om te komen, omdat het over hun kinderen gaat. En dat geeft ons de gelegenheid om allerlei thema's met hen te bespreken. Behalve opvoeding werkt bewegen als insteek ook goed. Ze willen graag meer bewegen. Op die manier kunnen we de Eritrese vrouwen verleiden de deur uit te gaan en zich verder te ontwikkelen.*

*Dat we met een aantal maatschappelijke organisaties in Kaag en Braassem nauw samenwerken, vind ik heel belangrijk. Hiermee kunnen we een goed vangnet voor de mensen bieden. Het zorgt er ook voor dat ze geen organisaties of hulpverleners tegen elkaar uit kunnen spelen. We willen graag dat de statushouders het als een geheel ervaren en ook dat ze niet weg kunnen duiken. Als ze niet op komen dagen bij een afspraak, bellen we hen direct op om te vragen wat er is. Zo'n vangnet is echt belangrijk voor de mensen. Zeker omdat ze snel terugvallen in oud, vertrouwd gedrag, met name wanneer het spannend wordt. Zo zag ik pas bij iemand die voor een intakegesprek voor een schakeljaar werd opgeroepen, dat hij onderuit gezakt zat en dat hij degene met wie hij in gesprek was niet aankeek. Dat is*

*geen onwil, maar gewoon een terugval omdat het nieuw was en dus spannend. Daar moet je dus oog voor hebben. Het niet veroordelen, maar wel benoemen.*

Op aanraden van Marion neem ik contact op met Yodit. Ik spreek haar via een videobelverbinding en snap direct waarom Marion haar heeft uitgekozen als intermediair voor de trainingen van de Driemaster in Kaag en Braassem. Wat een sprankelende persoonlijkheid. Haar ogen stralen terwijl ze vertelt over haar samenwerking met Marion. Ze is nu vijfentwintig jaar in Nederland, haar man iets langer. Ze hebben drie kinderen op de basisschool. Yodit heeft in twee jaar tijd haar inburgeringsdiploma gehaald. Ik vind dat een hele prestatie voor iemand die in Eritrea maar zeven jaar naar school is geweest. Ze vertelt dat ze zes uur per week betaald werk heeft als schoonmaakster. Verder heeft ze allerlei vrijwilligerswerk gedaan. Zo schonk ze koffie bij ouderen en ze ging ook regelmatig wandelen met een vrouw die in een rolstoel zat. Hiermee oefende ze gelijk haar Nederlands. Ook haar werk als intermediair in de trainingen met Marion doet ze op vrijwillige basis. Ze leert er veel van. In Eritrea heeft ze nooit gewerkt. Dus toen Marion haar vroeg om haar te helpen, dacht ze dat ze dat niet zou kunnen.

“Ik zei tegen Marion dat ik het niet durfde, maar Marion heeft toen gezegd dat ze zeker wist dat ik het zou kunnen. Haar vertrouwen in mij heeft me geholpen de stap te zetten. Wij willen wel naar buiten treden, maar we zijn bang dat we het niet kunnen. Doordat Marion in mij geloofde, durfde ik het wel.”

Ze geniet er nu van om een belangrijke rol te vervullen als intermediair naar de Eritrese nieuwkomers toe. En het werk gaat haar goed af:

“Het helpt als de Nederlanders met wie ik samenwerk gemakkelijke woorden gebruiken en de moeilijke woorden willen uitleggen. Ook vind ik het fijn als er langzaam wordt gepraat. Dan kan ik het beter begrijpen.”

Het is nog niet altijd gemakkelijk om alle Eritrese vrouwen naar de

trainingen te krijgen:

“Ik bel hen op om hen uit te nodigen, maar toch komen ze dan niet. Misschien durven ze niet? Ze zeggen dan bijvoorbeeld dat ze iets anders hebben. Ik vind het moeilijk om dan door te vragen. Dat zijn wij niet zo gewend. Op de training willen de vrouwen ook het liefst dat ik antwoord voor hen geef op vragen. Maar dan zeg ik altijd dat ze het zelf moeten proberen, omdat je anders altijd afhankelijk zult blijven. Dat is niet goed. Ze mogen best fouten maken. Als we geen fouten durven maken, kunnen we ook niets leren.”

Ik vraag Yodit wat er volgens haar nodig is om de vrouwen beter te bereiken. Hoe kunnen we hen helpen de deur uit te gaan om trainingen of workshops te volgen?

“Ik denk dat het goed is als de gemeente het verplicht stelt dat ze meedoen”, antwoordt ze. “Als duidelijk is dat er van hen verwacht wordt dat ze komen, dan komen ze ook wel. Er moet dan wel kinderopvang worden geregeld en je moet ook rekening houden met de andere verplichtingen die ze hebben, want ze gaan ook naar school. Maar de vrouwen willen echt graag iets leren. Behalve dat ze de taal willen leren, willen ze ook graag bezig zijn met praktische dingen, zoals kleren leren naaien of verstellen, eten koken en computervaardigheden aanleren.”

Yodit denkt dat gemeenten in hun trainingen ook veel aandacht moeten besteden aan gezelligheid: “Het is heel vermoeiend voor de vrouwen als ze zich twee uur lang moeten concentreren om het Nederlands goed te begrijpen en spreken. Dus als ze dan van die twee uur misschien een half uur krijgen om gezellig in hun eigen taal bij te praten met elkaar, geeft dat wat ontspanning. Het elkaar ontmoeten is erg belangrijk voor hen.”

Ik zie hoe prachtig Yodit haar haren heeft gevlochten en maak haar er een compliment over.

“Ja, dat zijn nepharen”, zegt ze. “Soms gebruik ik die. Maar niet altijd, ik kan mijn eigen haren ook mooi maken.”

Ik denk dat wij Nederlanders nog veel van hen kunnen leren en vraag

Yodit waar zij allemaal goed in zijn. Ze moet er een beetje om lachen. Ze is waarschijnlijk niet gewend om te praten over waar ze goed in is. Daniel had me immers verteld dat Eritreeërs dat wat ongepast vinden. Maar als ik aandring, komt ze toch met voorbeelden:

“Ja, ik denk dat Eritrese vrouwen wel gewend zijn om hun haren mooi te maken, of om met nepharen een mooi kapsel te maken. Wij kunnen ook allemaal dansen. En we kunnen Eritrese koffie zetten en lekker eten klaarmaken, injera.”

Het inzetten van een intermediair werkt dus goed. Hoewel er echt nog een weg te gaan is voor veel Eritrese vrouwen, denk ik dat er zeker verandering mogelijk is, wanneer ze goed begeleid worden. Ook schoolmaatjes kunnen een belangrijke functie vervullen om Eritrese ouders te laten wennen aan de Nederlandse maatschappij en aan een meer gelijkwaardige positie van de vrouw. Ik zie het bijvoorbeeld aan hoe schoolmaatje Jan in staat is geweest Terhas meer buitenshuis te krijgen. Hoewel het schoolmaatjesproject na een jaar was afgerond, is hij nog altijd bij het gezin betrokken en Terhas zet steeds meer stappen op weg naar zelfstandigheid. Ze leert fietsen. Ze doet vrijwilligerswerk. En ook op de school van de kinderen laat ze haar gezicht nu vaker zien.

## Tadese vertelt over zijn inzet voor Eritrese nieuwkomers

*In 2014 zag ik op het nieuws dat veel jonge Eritreeërs op de vlucht waren geslagen. Velen van hen kwamen ook naar Nederland. Ik wilde niet alleen maar toekijken. Want ik wist wat het betekent om gedwongen te zijn je land te verlaten. En ik wist hoe belangrijk het is om een warm welkom te krijgen als je als vluchteling in een nieuw land aankomt. Daarom heb ik me als vrijwilliger aangemeld bij VluchtelingenWerk in Leiden. In de loop van de tijd ben ik daar steeds meer gaan doen, soms wel vijf dagen in de week. Ik tolk bij inburgeringslessen, bij trainingen en bij de juridische en maatschappelijke begeleiding. Ik heb ook in AZC's getolkt voor nieuwkomers. Ik wil heel graag mijn landgenoten verder helpen. En ik wil de Nederlanders laten weten dat ze niet bang hoeven te zijn voor nieuwkomers die misschien andere normen en waarden hebben dan ze gewend zijn. Als je eenmaal een warm contact met elkaar hebt, verdwijnen die verschillen.*

*Mensen krijgen hier veel papierwerk te doen, dat is nieuw voor mensen uit Eritrea. Daar hebben ze hulp bij nodig. Ook vinden Eritrese nieuwkomers het moeilijk om hier goed met geld om te gaan. In Eritrea is alles veel eenvoudiger dan bij ons. Daar heb je geen internetbankieren. Daar hoef je geen geld apart te houden omdat er nog geld verrekend kan worden wat je te veel hebt gekregen. Als tolk help ik bijvoorbeeld bij de training 'Eurowijzer', waarbij de nieuwkomers leren wat erbij komt kijken om zelfstandig je financiën te regelen en je vaste lasten en inkomen te balanceren om schulden te vermijden. We leren hen bijvoorbeeld dat ze niet al hun inkomen direct opmaken aan boodschappen, omdat er nog vaste lasten vanaf worden geschreven. Ook is het belangrijk dat ze alle rekeningen op tijd betalen. Als we hun dat tijdig leren, komen ze niet in de problemen. Hun vaste begeleider vanuit VluchtelingenWerk helpt hen daar ook bij. En daarnaast hebben ze allemaal een klantmanager bij de gemeente, die veel voor hen*

doet op het gebied van inburgering en ook ondersteuning biedt op financieel gebied.

*Ik geef vanuit VluchtelingenWerk ook voorlichting op scholen over waarom mensen vluchten en wie die vluchtelingen zijn. De meeste jonge mensen weten niet waarom mensen op de vlucht slaan. Ik ben een van de eerste vluchtelingen die vanuit Eritrea naar Nederland is gekomen. Zij zien mij in levende lijve. Aan de hand van een PowerPoint-presentatie vertel ik ze over de geschiedenis van Eritrea, over de politieke situatie en waarom mensen gedwongen zijn om te vluchten. Als mensen op de vlucht slaan laten ze veel achter: hun familie, vrienden, huis, werk, traditie, cultuur: alles! Ik laat ze zien hoe erg dat is om alles achter te moeten laten: dan ben je bijna leeg. Dus niemand wil dit. Mensen vluchten uitsluitend omdat ze daartoe gedwongen zijn.*

*De leerlingen zijn blij met wat ze van me leren en ze bedanken me dat ik mijn levensverhaal met hen heb willen delen. Soms vraagt de leerkracht of ze me na afloop nog iets willen meegeven. De briefjes die ik dan krijg zijn altijd erg aardig, zoals bijvoorbeeld:*

*“Vooral veel succes en blijf positief!”*

*“Heel erg bedankt voor deze presentatie, het raakte me en ik vond het heel bijzonder. Dank u wel!”*

*“Ik hoop dat u uw droom kan waarmaken. Ik wens u en uw gezin veel geluk!”*

*“Heel veel respect.”*

*“Mooie presentatie. Goed om eens echt het verhaal te horen. Misschien nog wat meer over de situatie in het opvangcentrum?”*

*Ik heb het gevoel dat sommigen door mijn presentatie anders gaan denken over vluchtelingen. Leerlingen van 14 of 15 jaar oud hebben vaak geen idee wat oorlog en honger betekenen. Of van wat een dictatuur is. Of dat gewone mensen zomaar in de gevangenis terecht kunnen komen. Zij wonen in een rechtsstaat met democratie en ze hebben echt geen idee hoe het er in sommige andere landen aan toegaat. Ik heb ook met vwo'ers gesproken van een jaar of zeventien, achttien. In een groep bleken kinderen*

*te zitten met ouders die zelf hun land ontvlucht waren. Door mijn verhaal kregen zij de kans om iets te vertellen over wat hun ouders hadden meegeemaakt. Nu voelden ze geen schaamte meer, maar waren ze er juist trots op dat hun ouders gevlucht waren. Mijn verhaal was ook het verhaal van hun ouders. Daardoor voelden de andere leerlingen in de klas ook meer met hen mee. Ik ben er blij mee dat ik dit heb kunnen doen.*

*In oktober 2017 kwam er iets nieuws: de participatieverklaring. Iedere nieuwkomer moest voortaan een verklaring ondertekenen waarin de rechten en plichten op het gebied van vrijheid, gelijkheid, solidariteit en participatie verwoord staan. Het gaat om kernwaarden van Nederland, bijvoorbeeld dat Nederland een rechtsstaat is waarbij iedereen voor de wet gelijk is, zijn eigen partner mag kiezen, zelf mag kiezen wat hij gelooft, het recht heeft om naar school te gaan. Dat je hier mag zeggen wat je vindt maar niet mag discrimineren. Dat je voor jezelf moet zorgen, maar ook voor elkaar. En dat de overheid mensen helpt die dat nodig hebben. Nieuwkomers hebben vanaf het moment dat ze bij de gemeente staan ingeschreven een jaar de tijd om het participatieverklaringstraject af te ronden en hun handtekening onder de verklaring te zetten.*

*We geven nu alle nieuwkomers een cursus, het zogenaamde participatieverklaringstraject. Vanuit VluchtelingenWerk ben ik hierbij betrokken geweest in de gemeente Leiden, maar ook in Leidschendam-Voorburg, Wassenaar, Gouda en de Bollenstreek. Niet als tolk, maar als trainer. Ik ben hiertoe opgeleid in een speciale training voor trainers, die door VluchtelingenWerk is georganiseerd. Daardoor heb ik zelf ook weer veel nieuwe dingen geleerd.*

*In deze cursus maken de nieuwkomers in hun eigen taal kennis met de Nederlandse maatschappij. Ik geef die cursus in het Tigrinya, dus specifiek voor Eritrese nieuwkomers. Het traject gaat niet alleen over kernwaarden als vrijheid, gelijkwaardigheid en participatie. Ze leren er ook over de geschiedenis van Nederland. En er worden praktische workshops gegeven over gezondheid, scholing, dagbesteding en hobby's. Het gezondheidssysteem is in Nederland heel anders geregeld dan in Eritrea. In Nederland heeft*

iedereen een eigen huisarts en tandarts. In Eritrea heb je dat niet. Daar ga je gewoon naar een kliniek of ziekenhuis als je hulp nodig hebt. Of je kijkt of er een tandarts beschikbaar is als je kiespijn hebt. In mijn jeugd had je wel heel goede tandartsen in Eritrea. Maar je ging er alleen naartoe als er een probleem was. Preventieve halfjaarlijkse controle was er niet. In Eritrea is er ook geen ziektekostenverzekering. Mensen moeten hier dus leren hoe het systeem werkt. Ze vinden het raar om elke maand premie te betalen. Ze zijn dat niet gewend en vragen zich af waarom ze moeten betalen als ze geen zorg nodig hebben.

Er is best veel kritiek geweest op het gedwongen laten ondertekenen van de participatieverklaring. Het zou symboolpolitiek zijn en de gelijkwaardigheid in de weg staan. Op de website van VluchtelingenWerk Nederland is ook te lezen dat zij geen voorstander van zijn van een verdere uitbreiding van de inburgeringsplicht met een participatieverklaringstraject. In plaats van een verplichte ondertekening door alleen nieuwkomers, zou eigenlijk iedereen in Nederland de verklaring moeten tekenen. Maar we zien dat het werkt om met deze kernwaarden bezig te gaan. Het is goed om zo'n traject met nieuwkomers te doen. Ze leren er veel van en het helpt hen echt om de Nederlandse maatschappij beter te begrijpen en zich hier thuis te gaan voelen. Ze krijgen de kans om veel zaken met elkaar te bespreken.

In het traject praten we over het helpen van elkaar en over waarden die te maken hebben met familie, met het samen delen, met tradities, met privacy. We praten over rechtvaardigheid, over eigen verantwoordelijkheid, over respect, over andere geloven en over het leren kennen van andere culturen. Mensen vinden het leuk om daarover te praten en het helpt bij de integratie. Ze vergelijken dan hoe het in Nederland is ten opzichte van wat ze gewend zijn. Ze mogen erover discussiëren. Je mag je eigen mening geven, maar je mag een ander niet veroordelen.

Participeren houdt ook in dat je een bijdrage levert aan de samenleving. In Nederland moet je voor jezelf zorgen, maar we zorgen ook voor elkaar. Sommige mensen zorgen voor hun zieke familieleden. Anderen doen vrijwilligerswerk, soms ook naast een betaalde baan. Als je geen werk hebt,

krijg je een uitkering. Als vrijwilliger kun je dan toch een bijdrage aan de samenleving leveren. Om te laten zien hoe je dat kunt doen, laten we de nieuwkomers op bezoek gaan bij verzorgingshuizen. Ze maken een praatje met de ouderen en geven hun eten of een kopje koffie. Of we nemen de nieuwkomers mee naar de kringloop, om kleding te sorteren of spullen uit te zoeken. Zo zien ze in de praktijk hoe participeren eruit kan zien.

Het ondertekenen van de participatieverklaring is altijd een plechtige gebeurtenis aan het eind van de cursus, met de wethouder erbij. Deze heet de nieuwkomers welkom en vraagt hun ook wat zij geleerd hebben in het traject. De nieuwkomers mogen daar dan iets over vertellen. Ze mogen er ook hun mening over geven. Het ondertekenen gebeurt een voor een, heel officieel, met een kopie voor henzelf en eentje voor de gemeente. Soms is de plechtigheid op het gemeentehuis zelf. De gemeente laat dus duidelijk merken trots te zijn op de nieuwe medeburgers die beloven zich te houden aan de regels in de Nederlandse maatschappij.

Ik geef het traject nu voor de vijfde keer en zo langzamerhand voel ik me er echt deskundig in. Per traject heb je het dan over twintig weken, twee uur per week, dus in totaal ongeveer veertig uur. Dat betekent dat ik er in totaal al zo'n tweehonderd uur aan heb gewerkt. Dit werk past echt goed bij mij. En ik zie de verandering bij de mensen. Dat is waar ik het voor doe!

In 2017 heb ik Harriet leren kennen. Zij had mij in 2016 al op het podium zien staan tijdens de grote Welkom-Hier-bijeenkomst in de kerk in Voorburg, maar toen hebben we nog niet met elkaar kennisgemaakt. Later heb ik een brief voor haar in het Tigrinya vertaald, voor de Eritrese deelnemers aan haar schoolmaatjesproject. En niet lang daarna belde ze me om me te vragen of ik wilde tolken tijdens een toneelvoorstelling voor statushouders in Voorburg. Dat was het begin van onze samenwerking. Later vroeg ze me of ik als cultuurtolk mee wilde doen in haar schoolmaatjesproject in Leidschendam-Voorburg. Mijn rol is om te helpen in de communicatie tussen de vrijwilligers en hun Eritrese gezinnen. Ik kan bijvoorbeeld de schoolinformatie voor de deelnemende gezinnen vertalen. Maar ik help de schoolmaatjes ook om de Eritrese cultuur beter te begrijpen. Ik vind dat



*echt mooi om te doen, als cultuurtolk, omdat ik door mijn ervaring in het participatieverklaringstraject veel inzicht heb gekregen in verschillen in cultuur tussen Eritrea en Nederland. En wat ook belangrijk is, is dat de ouders beter begrijpen hoe het op school gaat met hun kinderen. Ze zijn hier nieuw en ze weten niet hoe ze hun kinderen kunnen helpen. De taal is voor hen lastig, maar als ik hen help om het te begrijpen, zetten ze zich ook meer in voor hun kinderen. Als de ouders goede informatie krijgen, helpt het hun kinderen verder. Zij zijn de toekomstige generatie. Als zij het goed doen in Nederland, zijn de ouders blij en trots. Ook de kinderen zijn dan blij en trots. Zij participeren dan in de Nederlandse maatschappij. Voor mij is de insteek van Schoolmaatjes ONS, om via de ouders de kinderen verder te helpen, dan ook erg belangrijk. Ik ben blij dat ik daar mijn bijdrage aan kan leveren.*

*In Leiden werk ik ook samen met andere organisaties. Toen ik in 2017 met Studio Moio in contact kwam, een organisatie die zich vooral op jongeren richt, bedachten we dat we rond Kerst samen een Eritrees diner konden organiseren. Er kwamen bijna honderd gasten op af, jong en oud, waaronder veel Eritrese nieuwkomers. De organisatoren van Studio Moio droegen voor deze gelegenheid traditionele Eritrese kleding en zelf ging ik in Volendamse klederdracht. Het was wel even wennen op klompen. De wethouder opende de avond. Het werd een avond om nooit te vergeten. Studio Moio schreef erover: "Muren verdwijnen waar gesprekken verschijnen".*

*Rond diezelfde tijd werd ik benaderd door 'We are Leiden' met de vraag of ik met hen wilde samenwerken. Zij willen mensen verbinden en verhalen maken. Een van hun projecten is de 'Human Library': 'Geen boeken lezen, maar mensen!' Zij hadden mensen uitgenodigd met een bijzonder levensverhaal om in de bibliotheek BplusC met bezoekers in gesprek te gaan. Ik sprak er met mensen over mijn ervaring als vluchteling.*

*Dat nieuwkomers een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de Nederlandse maatschappij, motiveert me om me in te blijven zetten als vrijwilliger. Ik ben al met pensioen en ontvang mijn AOW. Maar ik blijf graag actief. Er komen niet meer zoveel nieuwkomers vanuit Eritrea naar Nederland als in 2014, maar door gezinshereniging zien we nog altijd ouders met*

*kleine kinderen hier binnenkomen in de verschillende gemeenten waarvoor ik actief ben. Zolang ik anderen kan helpen, voel ik me gelukkig. Ik ben echt iemand die leeft om iets voor anderen te kunnen betekenen. De beloning die ik daarvoor krijg, is de waardering die mensen voor mij hebben. Ze laten dat aan me merken in e-mails, cadeautjes en gesproken woorden.*

*Een journalist voor wie ik twee keer had getolkt via 'Zoom', bedankte me uitgebreid in een e-mail. Ze vond dat haar artikel door mij veel beter was geworden. Ik had alleen maar getolkt, dacht ik. Ik had dat dus niet verwacht en belde haar op om te vragen hoe dat kon. Zij vertelde me dat ik tijdens het interview meer had gedaan dan alleen tolken. Ik had degene die online geïnterviewd werd over het moment dat ze op Schiphol had staan te wachten op de aankomst van haar kind namelijk ook uitgenodigd haar gevoel te laten zien. Ik wilde dat ze echt liet zien hoe ze zich had gevoeld toen ze haar kind weer had gezien. De vrouw stond toen op voor haar scherm en stond echt te juichen van blijdschap. Dat kwam natuurlijk binnen, waardoor de journalist zo'n mooi stuk had kunnen schrijven. Ik heb dus geleerd om de mensen voor wie ik tolk uit te nodigen hun emoties meer te laten zien. Als cultuurtolk laat ik de Nederlanders dus voelen hoe Eritrese nieuwkomers zich voelen. En als dat gewaardeerd wordt, vind ik dat heel fijn om te horen. Ik merk dan dat mijn inbreng zin heeft. Zolang het kan, zal ik me daarom als vrijwilliger in blijven zetten.*

*Terugkijkend zie ik hoe belangrijk het is dat ik de kans heb gekregen een groot netwerk in Nederland op te bouwen. De afgelopen jaren heb ik een groot aantal mensen en organisaties leren kennen. Als je bij een gemeente komt voor een bijeenkomst, leer je daar weer mensen kennen. Ik vraag altijd om visitekaartjes. Ik heb er inmiddels honderden. Warm contact is een sleutel tot succes. Dat is mijn motto geworden. Ik heb het geluk gehad heel veel warme contacten op te kunnen bouwen. Dit is ook het advies dat ik nieuwkomers wil meegeven. We moeten verbinding maken met Nederlanders. Ik help hen daar graag bij. Zo kunnen ze verder komen in Nederland. Wanneer je de wereld met een open hart tegemoet treedt, krijg je dat ook terug.*

## Tadese als cultuurtolk

Op een bankje in Leiden, aan de oever van de Zijl, blikken Tadese en ik terug op het schoolmaatjesproject in Leidschendam-Voorburg, dat we aan het afronden zijn. Het is eind april 2021. Er waait een stevige, frisse wind op deze zonnige lentedag. We houden onze jassen dus dicht, maar ik voel hoe mijn hart wijd open staat. Ik heb immers alle reden om dankbaar te zijn. Onze samenwerking heeft tot onverwachte resultaten geleid. We hebben elkaar beter leren kennen in de gesprekken die we het afgelopen jaar met elkaar voerden. Meestal bespraken we in het kort onze ervaringen binnen het schoolmaatjesproject en stonden we veel langer stil bij Tadese's levensgeschiedenis. Via hem kreeg ik een inkijkje in een wereld die ik niet kende. Dankzij mijn vragen was hij dieper en dieper in zijn herinneringen gedoken. Het had hem verrast hoeveel er weer boven water was gekomen.

Vandaag bespreken we op anderhalve meter afstand wat onze samenwerking binnen het schoolmaatjesproject heeft opgeleverd. Precies een jaar geleden heb ik Tadese erbij betrokken en deze maand rond ik het project af. Hopelijk krijgen we de financiering rond om ermee door te kunnen gaan. Tadese en ik willen daarbij ook graag weer met elkaar samenwerken. Hij is het met me eens dat het schoolmaatjesconcept een prachtige manier is voor nieuwkomersouders om hun kinderen beter te ondersteunen in hun ontwikkeling. Maar ook om zelf beter te integreren in de Nederlandse samenleving. De rol van Tadese, en ook die van de bij het project betrokken Syrische cultuurtolk, was daarin van groot belang.

Ik vraag Tadese of hij vindt dat we mogen verwachten dat Eritrese nieuwkomers de verantwoordelijkheid gaan oppakken voor de schoolontwikkeling van hun kinderen. Hij is er duidelijk over: "Ja, dat mogen we verwachten, want ze zijn het aan hun kinderen verplicht hun

rol te pakken. Maar het kost wel tijd."

We zijn het erover eens dat sommige ouders misschien nooit de benodigde stappen zullen kunnen zetten. Zij zullen altijd afhankelijk blijven van hulp. Een gelijkwaardige samenwerkingspartner van school zullen ze niet worden. Maar kleine stapjes in zelfredzaamheid kunnen ze wel leren zetten. Een klein beetje eigen initiatief, vanuit een gevoel van medeverantwoordelijkheid, kan wel degelijk ontstaan. Dat hebben we het afgelopen jaar ook daadwerkelijk zien gebeuren.

We zijn het er ook over eens dat Tadese's hulp voor een aantal Eritrese gezinnen uit het schoolmaatjesproject echt noodzakelijk was. Die ouders spraken zo weinig Nederlands, dat het schoolmaatje ook niet in simpele taal kon uitleggen wat de school communiceerde naar de ouders toe, of hoe zij als ouders zelf hun rol konden pakken. Tadese kon hun in het Tigrinya vertellen wat er in de schoolinformatie stond. Hij legde hun ook uit wat er van hen als ouders werd verwacht. Bijvoorbeeld dat ze hun kinderen op het juiste moment op de juiste plek af zouden zetten als ze naar school werden gebracht. Door de coronasituatie veranderde dat nogal eens. En dat ze in zouden gaan op de uitnodiging van de leerkracht om op gesprek te komen. En dat ze ervoor zouden zorgen dat de kinderen thuis aan hun huiswerk toekwamen.

In alle formele stappen die gezet worden voor het kind hebben ouders in Nederland een rol. Ouders moeten bijvoorbeeld toestemming geven wanneer de school nader onderzoek wil laten doen naar de capaciteiten van het kind, of wanneer een kind niet voldoende geholpen kan worden op school en beter af is als het uitstroomt naar een school voor speciaal basisonderwijs. Daarnaast wordt van ouders verwacht dat ze zich inzetten voor wat school belangrijk vindt voor het kind. Bijvoorbeeld dat ze boekjes halen bij de bibliotheek en ervoor zorgen dat hun kind iedere dag een half uur leest.

Het lijkt vaak alsof de ouders veel zaken door school krijgen opgelegd en hierin geen keuze hebben. Dan is er sprake van eenrichtingsverkeer en niet van een samenwerking. Het is belangrijk dat de visie van

de ouders ook ruimte krijgt. Zij kennen hun kind immers het best. Voor een gelijkwaardige samenwerking om het kind een zo goed mogelijke schoolontwikkeling te geven, zijn dan ook stappen nodig van zowel de school als de ouders. Onze schoolmaatjes helpen de ouders om meer inbreng te leveren in de gesprekken met school. Ook gebeurt het wel eens dat zij voor de ouders opkomen als de school een fout heeft gemaakt, of zich te dwingend naar ouders toe heeft opgesteld en het vertrouwen van de ouders in school geschaad dreigt te worden. We zien dat de ouders hierdoor leren om meer na te denken over hun wensen en om deze ook duidelijker neer te leggen in de gesprekken met school.

Het schoolmaatjeswerk is niet gemakkelijk. De gezinnen waar Tadesse bij betrokken was, waren nog nauwelijks geïntegreerd. Hij sprak de ouders meermaals als een strenge vader toe. Ze moesten wel wat doen om hun kinderen een goede kans te geven in Nederland. Maar wilden de ouders dit wel? Aan de non-verbale communicatie merkte Tadesse soms dat de ouders zich wat terugtrokken. Natuurlijk hielden ze van hun kinderen en gunden ze hun het beste. Ze stonden zeker niet onverschillig ten opzichte van hun schoolontwikkeling. Maar blijkbaar zagen ze hierin niet direct een rol voor henzelf. De vrijwilligers die als schoolmaatje in de gezinnen kwamen, hadden misschien iets meer geduld met hen dan Tadesse zelf. Ik vermoed dat juist de combinatie van een strenge cultuurtolk en een zeer begripvol, geduldig schoolmaatje voor deze ouders goed heeft gewerkt.

Inmiddels zien we het resultaat. Het beeld dat uit de evaluatie van het project naar voren komt is dat er echt sprongen zijn gemaakt. De ouders zijn beter gaan begrijpen wat school met hen communiceert, zowel in de schriftelijke informatie als in de gesprekken op school. En ze hebben gezien dat ze een eigen verantwoordelijkheid hebben in de samenwerking met school. Ze hebben geleerd dat hun kinderen stipt op tijd op school worden verwacht. En dat ze een kind af moeten melden als het ziek is. De kinderen krijgen de juiste spullen mee naar school: gymkleding, eten en drinken. En de ouders weten wanneer er een vrije

dag is, of wanneer er sprake is van lesuitval, zodat ze hun kinderen niet brengen wanneer er geen school is. Ouders hebben met hulp van hun schoolmaatje en Tadesse hun zorgen over hun kinderen besproken met school. En ze hebben voorzichtige stappen gezet om hun kinderen thuis met schoolwerk te helpen. Alleen al de aandacht die ze zijn gaan tonen voor het schoolwerk, bleek stimulerend te werken voor de kinderen. Kortom, we zien zeker vooruitgang ten opzichte van een jaar geleden. Maar we denken dat een gelijkwaardige samenwerking met school voorlopig nog een brug te ver is. De verantwoordelijkheid die ouders nemen is nog beperkt, hun zelfredzaamheid nog onvoldoende. Zowel de taalbarrière als de cultuurbarrière spelen hierbij een rol.

Tadesse's rol als cultuurtolk omvatte meer dan alleen het tolken voor de ouders en schoolmaatjes. Hij heeft de schoolmaatjes ook meer duidelijk gemaakt over de Eritrese cultuur. Ik realiseer me hoe groot de impact was, toen hij hun in een nascholingsbijeenkomst het een en ander had verteld over de verschillen tussen de Eritrese cultuur en de onze. Hij had zeven punten benadrukt:

- Eritreeërs beschouwen hun burens als familie en dus zien ze ook de schoolmaatjes als familie.
- Ze willen graag dat je met ze koffiedrinkt. Een ritueel dat al gauw een tot anderhalf uur duurt en waarbij je met elkaar in gesprek raakt.
- Ze willen heel graag hulp ontvangen, maar zijn ook bescheiden en durven niet veel te vragen. Je moet soms wel twee of drie keer aandringen of ze iets willen hebben, bijvoorbeeld iets te eten, omdat ze uit bescheidenheid eerst een paar keer nee zullen zeggen.
- Uit beleefdheid zullen ze daarentegen ook ja zeggen, terwijl het eigenlijk een nee zou moeten zijn. Uit respect zeggen ze dan bijvoor-

beeld dat ze naar een informatieavond zullen komen. Maar eigenlijk willen ze het niet. En ze komen dus ook niet. Er wordt dan meestal een excuus gebruikt, zoals hoofdpijn, zodat jij niet teleurgesteld zult zijn. Uit beleefdheid kunnen ze niet rechtstreeks zeggen dat ze geen zin hebben om te komen.

- Ze gaan anders met afspraken om dan in Nederland gebruikelijk is. Als het echt belangrijk is dat ze om 13.00 uur op een afspraak zijn en niet pas om 14.00 uur moet je echt heel duidelijk zijn hierover. Want in Nederland houden we ons veel preciezer aan afspraken dan zij gewend zijn.
- Het is fijn voor hen om iets terug te kunnen doen voor alle hulp die ze krijgen. Eten is daarbij een belangrijk middel. Ze nodigen je dus graag uit voor een maaltijd en het is fijn als je daarop in kunt gaan.
- Misschien ontwijken ze je blik. Dat is een kwestie van nederigheid. Ze zijn gewend hun blik naar beneden te richten. In hun eigen land wordt het als brutaal beschouwd als je de ander aankijkt. Ze moeten dus echt leren dat het in Nederland juist als onbeleefd wordt gezien als je de ander níet in de ogen kijkt.

Er was een levendige discussie ontstaan, waarin de schoolmaatjes Tadese het hemd van het lijf vroegen. In eerdere schoolmaatjesprojecten had ik dit soort cultuurgerelateerde aspecten zelf ingebracht en ik merkte hoe groot het verschil was nu het door een ervaringsdeskundige werd verteld. Tadese sprak met zoveel meer gezag. Het kwam nu beter binnen. Wat was ik blij met zijn hulp.

## Ver weg en toch dichtbij

De situatie in Ethiopië en Eritrea is sinds november 2020 zeer gespannen. Er is een burgeroorlog gaande in de opstandige Ethiopische provincie Tigray. Ik weet dat Tadese daar erg mee bezig is. Het raakt hem enorm, wat er in die regio gebeurt. In de berichten die naar buiten komen wordt steeds weer gesproken van Eritrese soldaten die de Ethiopische premier Abiy zouden helpen om de orde in Tigray te herstellen. En vooral zij zouden zich te buiten gaan aan oorlogsmisdaden door plunderend, verkrachtend en moordend door het gebied te trekken. Abiy ontkent overigens de aanwezigheid van Eritrese troepen in zijn land en ook Eritrea zwijgt erover.

Op 15 december meldt dagblad Trouw dat de Verenigde Naties vrezen dat mensenrechten van Eritrese vluchtelingen in Tigray massaal worden geschonden door Ethiopië en Eritrea. Er is grote vrees dat de vier vluchtelingenkampen met Eritreeërs aan de grens met Eritrea doelwit zijn van de Eritrese troepen. Veel van de 96.000 vluchtelingen, die daar vaak al vele jaren bivakkeren, zouden opnieuw zijn gevlucht. De UNHCR en andere hulporganisaties krijgen nog steeds geen toegang tot de vier kampen in Tigray. Hulpgoederen worden niet toegelaten. De UNHCR noemt de berichten over wat er in de vluchtelingenkampen gaande zou zijn 'alarmerend'. Mensen die uit de kampen in Tigray gedwongen worden teruggebracht naar Eritrea worden zwaar gestraft, zo is de verwachting.

Veel Eritreeërs in Nederland hebben familie in de vluchtelingenkampen in Tigray. Iedereen wacht gespannen op nieuws. Daar komt bij dat Asmara half november was beschoten vanuit Tigray, als vergelding voor de Eritrese bemoeienis met het conflict. Ik heb het daarover gehad met Tadese, ook omdat zijn familie in Asmara woont. Hij maakt zich grote zorgen. Maar er komt nauwelijks nieuws uit de regio naar buiten. Er is

geen internetverkeer en ook bellen is vaak niet mogelijk. Tadese heeft nog staan demonstreren op het Malieveld in Den Haag, om te protesteren tegen het geweld. Hij voelt zich machteloos. Er is zo weinig wat je kunt doen. En de onzekerheid over het lot van zijn dierbaren is haast ondraaglijk.

Tadese's familie blijkt gelukkig veilig te zijn. Maar een kleine acht maanden na het begin van het conflict, terwijl de situatie in Tigray nog altijd zeer zorgelijk is en de regio op een grote hongersnood afstevent, krijgt Tadese een verdrietig bericht uit Asmara. Zijn moeder, 91 jaar oud, is opeens ernstig ziek geworden. Een nicht van hem, de dochter van een broer van zijn moeder, staat haar bij en via haar blijven Tadese en zijn broers en zussen op de hoogte van haar gezondheidstoestand. Gelukkig is er telefoonverkeer mogelijk. Via zijn nicht hoort Tadese dat zijn moeder met benauwdheidsklachten naar het ziekenhuis is gebracht en daar aan het infuus is gelegd. Ze is niet meer bij kennis. Zou het corona zijn? Het wordt niet getest. Tadese en zijn gezin volgen het nieuws op de voet en zijn in gedachten in Asmara.

Twee dagen na de ziekenhuisopname komt zijn moeder weer bij kennis. Ze is rustig en ze eet weer wat. Maar een dag later komt ze te overlijden. Het bericht gaat via het ziekenhuis naar Tadeses zus in Zweden. Zij stelt de familie in Nederland op de hoogte, maar Tadese krijgt het niet rechtstreeks van haar te horen. Het loopt via zijn vrouw en dochters. Zodra zij het verdrietige nieuws hebben ontvangen, sturen ze Tadese bericht om zo snel mogelijk naar huis te komen, zogenaamd omdat hij zijn dochter ergens mee zou moeten helpen. Als hij aankomt, ziet hij hen heel stil op de bank zitten. Hij merkt dat de situatie anders is dan anders. Hoewel hij die ochtend nog had gehoord dat het goed ging met zijn moeder, weet hij op dat moment dat de situatie moet zijn veranderd en hij vraagt hun wat er aan de hand is. Ze geven geen antwoord, maar krijgen tranen in de ogen. Ook op zijn vraag of zijn moeder is overleden, komt geen antwoord. Ze blijven huilen. Daardoor begrijpt

Tadese dat zijn moeder niet meer in leven is. Het grijpt hem aan. Als ze allemaal weer rustig geworden zijn, vertellen zijn vrouw en dochters hem wat ze te horen hebben gekregen. Veel weten ze niet, want de informatie is via via tot hen gekomen. Maar ze gaan ervan uit dat ze rustig is overleden en geen pijn heeft gehad.

Dat Tadese er niet rechtstreeks van op de hoogte is gesteld, maar het via zijn vrouw en kinderen te horen krijgt, past in de Eritrese cultuur. Ook bij het overlijden van Sara's vader, anderhalf jaar geleden, was het zo gegaan. Met elkaar kunnen ze nu rouwen. De dag na het overlijden van zijn moeder wordt ze al begraven. Tadese kan er niet bij zijn. Sinds 2003 is hij niet meer in Eritrea geweest.

## Nawoord – professionele nabijheid

Behalve Tadese en de Eritrese nieuwkomers over wie ik in dit boek schrijf, heb ik de afgelopen jaren zo'n tien andere volwassenen van Eritrese afkomst en hun kinderen leren kennen. Met een aantal van hen deel ik mooie, ontroerende ervaringen. Deze verhalen had ik graag in dit boek willen beschrijven. Met pijn in het hart heb ik de al aan het papier toevertrouwde belevenissen echter weer geschrappt. Want, hoewel niet iedereen het me rechtstreeks heeft gezegd, kreeg ik sterk de indruk dat deze mensen liever niet met hun verhaal in dit boek kwamen. Blijkbaar treden ze niet graag naar buiten. Maar rechtstreeks nee zeggen, past minder in hun cultuur. Voor de nieuwkomers die wel toestemming gaven hun verhaal in het boek op te nemen, heb ik andere namen gebruikt, met uitzondering van Yodit, gezien haar formele rol in Kaag en Braassem.

Ook heb ik uit de gesprekken en belevenissen met degenen die wel toestemming gaven hun verhaal hier te publiceren, onderdelen moeten schrappen. Ik ben erachter gekomen dat veel zaken die wij hier in Nederland gewoon openlijk benoemen voor hen gevoelig kunnen liggen. Het was een mooi proces om samen met hen te zoeken naar een goede balans, waarbij ik rekening hield met de gevoeligheden, zonder al te veel concessies te doen aan de begrijpelijkheid van het boek.

Terugkijkend op bijna vijf jaar contact met diverse Eritreeërs zie ik hoeveel het me heeft gebracht. Een nieuwe wereld is voor me opengegaan. Hartelijke contacten zijn ontstaan. Ik heb hen leren kennen als leuke mensen, met wie je kunt lachen en huilen. De een heel leergierig en gemotiveerd om verder te komen in Nederland, de ander veel minder. Maar vrijwel allemaal behandelen ze me als familie. Ondanks de grote cultuurverschillen en vaak ook leeftijdsverschillen, hebben we ons verbonden met elkaar. Met verwondering en soms ook ontzetting

heb ik naar hun ervaringen geluisterd. Niet alleen hebben ze op de vlucht veel meegemaakt. Ook hier in Nederland is het vaak niet gemakkelijk voor hen om een goed bestaan op te bouwen.

Ook waren er ongemakkelijke situaties. Ik ben me bewust geworden van de beperkingen in het contact. Vaak heb ik de ander niet begrepen. Waarom reageerde iemand opeens twee maanden lang niet meer op mijn WhatsApp berichten en werd de telefoon ook niet meer beantwoord? Waarom werkte iemand lange tijd mee aan alle teksten die ik over ons contact geschreven had en had ze haar akkoord al gegeven dat ik deze op zou nemen in dit boek, maar trok ze op het laatste moment toch opeens haar toestemming in zonder daar een reden voor te kunnen geven? Waarom kwam iemand bij me langs om te komen eten en zei hij vervolgens (nadat ik mijn best had gedaan een lekkere maaltijd te koken) dat hij niets wilde eten, omdat hij thuis al gegeten had? Ik voelde me er vaak onzeker door. Was het contact toch minder warm dan ik dacht? Of speelden er culturele aspecten die ik niet in de gaten had?

Ook raakte ik wel eens teleurgesteld of geïrriteerd, bijvoorbeeld omdat de ander niets deed met mijn adviezen of waarschuwingen. Of omdat de ander zich in mijn perceptie onbeleefd naar mij toe had opgesteld. Maar ik zag ook dat ik dan irreële verwachtingen had gehad. Als eerste reflex kijk ik blijkbaar alleen vanuit mijn eigen perspectief naar de situatie, maar als ik het dan even laat bezinken, zie ik dat het maar een van de mogelijke perspectieven is. En dus zeker niet dé waarheid of dé werkelijkheid. Waarom zou ik oordelen over mensen die zulke andere culturele normen hebben? Het ongemak er laten zijn en het verdragen, lijkt een betere oplossing dan de ander te veroordelen en afstand van hem of haar te nemen. Dat leer je niet van de ene dag op de ander. Voor mij is het een zoektocht van vallen en opstaan. Telkens weer me realiseren dat de ander vast een goede reden heeft voor het gedrag dat ik niet begrijp.

Als iemand die graag iets betekent voor de medemens, voel ik me thuis in de rol van helper. Maar helpen kan gemakkelijk doorslaan naar iets willen voor de ander. Dat kan als dwingend worden ervaren en daarmee is de gelijkwaardigheid zoek. Ik probeer daarom steeds weer terug te keren naar het werkelijk luisteren naar de behoefte van de ander, zelfs als die behoefte niet wordt uitgesproken. Rachel Naomi Remen verwoordt heel mooi wat de keerzijde van helpen is:

*Helping, fixing and serving represent three different ways of seeing life.  
When you help, you see life as weak.  
When you fix, you see life as broken.  
When you serve, you see life as whole.*

Helpen en fixen enerzijds, of dienstbaar zijn anderzijds. Het verschil zit hem in het boven de ander gaan staan of ernaast. In afstand of juist nabijheid. Als helper en als fixer loop je het risico dat je de ander zijn of haar zelfrespect ontnemt. Met een dienstbare houding gebeurt dat niet. En dan bedoel ik natuurlijk niet een onderdanige houding, waarbij je de ander groter maakt dan jezelf. Het gaat over een houding van nabijheid en gelijkwaardigheid, waarbij je openstaat voor de behoeften van de ander.

Het is mijn wens om dienstbaar te zijn en in te kunnen spelen op datgene waar nieuwkomers behoefte aan hebben, zonder mezelf en mijn behoeften weg te cijferen. Maar hoe kan ik erachter komen wat behulpzaam is voor hen? Gezien de grote cultuurverschillen is dat zeker niet gemakkelijk. Ik heb me daarin vast ook vaak vergist. Gelukkig zijn Eritreeërs zachtaardig van karakter. Zij zullen me denk ik niet gauw iets kwalijk nemen. Maar ze zeggen ook niet wat ze denken. Ik kom er niet achter wat ze werkelijk vinden. Dat indirecte gedrag zit diep verankerd in hun culturele genen, dus dat kunnen we niet zomaar even veranderen. Het zal dan ook een zoektocht blijven om erachter te komen hoe ik de Eritrese medemens echt op een vrije manier kan helpen om een

goed bestaan op te bouwen in Nederland, zonder daarin mijn eigen agenda te laten doorklinken, zonder verwachtingen. Daar is geen protocol voor beschikbaar. De ene keer vraagt het om meer doen, de andere keer juist minder. Soms gaat het om initiatief nemen, soms om op de achtergrond beschikbaar te zijn. Ook dat is een zoektocht van vallen en opstaan.

Als er een ding is wat ik tot nu van mijn contacten met mensen van Eritrese afkomst heb geleerd, is hoe belangrijk het is om mijn verwachtingen los te laten zonder de Eritreeërs los te laten. Verbinding ontstaat vanzelf, zodra je je hart opent voor de ander. En de kwaliteit van die verbinding wordt beter naarmate je beter af kunt tasten welke vorm en intensiteit van contact op een bepaald moment gewenst en behulpzaam is.

Binnen Schoolmaatjes ONS leer ik de vrijwilligers om te werken volgens het principe van professionele nabijheid. Ik denk namelijk dat professionele distantie tekortschiet. Hoe meer distantie (afstand), hoe minder verbinding, terwijl het aangaan van een warme verbinding naar mijn idee nu juist zo belangrijk is voor integratie. Wij kiezen dus voor nabijheid, in plaats van voor distantie. Als schoolmaatjes komen we heel dichtbij, omdat we wekelijks bij de mensen thuiskomen. We openen ons hart en laten ons raken. We zijn dus emotioneel verbonden. En daarin zit precies de sleutel om mensen werkelijk te helpen.

Vrijwilligers zijn geen professionals, maar ik vraag wel van onze schoolmaatjes dat ze een zekere professionaliteit ontwikkelen in het persoonlijk contact met nieuwkomers. De professionele kant die nodig is bij het aangaan van nabijheid zit hem er allereerst in dat je geduld hebt en niet te snel oordeelt. Dat je ziet dat er altijd een kant is die je niet (of wellicht nog niet?) kunt bevatten. Door het ongemak – dat ongetwijfeld zal ontstaan wanneer je dichtbij komt – niet te uiten via teleurstelling en irritatie, maar het te verdragen terwijl je open blijft staan voor de ander, kun je vaak meer teweegbrengen. Ten tweede is het professioneel om, als je emotioneel geraakt wordt door de moeilijke

omstandigheden en verdrietige ervaringen van de ander, verbonden te blijven zonder er zelf aan onderdoor te gaan. Je blijft dus op je eigen benen staan en blijft in staat om effectief te handelen, want je laat je niet meeslepen door je verdriet. Ten derde zit het professionele aspect in het kunnen loslaten van je verwachtingen. De ander is er niet om jou te bevestigen in je rol als helper. En ten vierde is het professioneel om in een relatie ook een grens te kunnen trekken wanneer dat nodig en behulpzaam is. Je mag best een keer uitspreken dat je iets niet leuk vindt en dat het gedrag van de ander jou pijnlijk geraakt heeft. Soms is juist dat nodig om de verbinding te herstellen. De gelijkwaardigheid wordt daar als het goed is niet mee verbroken. Want de ander kan naar jou toe ook een grens trekken. En tenslotte: we mogen leren van onze fouten. Het hoeft niet perfect te gaan. Zolang we zelfreflectie hebben en ook een beetje om onszelf kunnen lachen, leggen we de lat niet te hoog en kunnen we ontspannen. Ook dat is professioneel handelen.

Net als Tadese vind ik dat Eritrese nieuwkomers onze warme steun verdienen en ik ben het met hem eens dat warm contact de sleutel is tot succes. Met professionele nabijheid kunnen we veel betekenen, zowel voor de ander als voor onszelf. Het is dan ook mijn wens om veel mensen te inspireren zich voor Eritrese nieuwkomers in te zetten, op een manier die hun zelfvertrouwen geeft. Dat doen we vanuit een hartsverbinding, vanuit professionele nabijheid. Hopelijk draagt dit boek hier toe een aantal bouwstenen aan.

## Dankwoord

Veel mensen hebben een waardevolle bijdrage aan dit boek geleverd. Ellen, Daniel, Marion en Yodit wil ik hartelijk bedanken voor het delen van hun visie en ervaringen met mij. Ik heb er veel van geleerd en ben blij dat anderen er via dit boek kennis van kunnen nemen. Ook degenen die in het boek Fsha, Terhas en Sara worden genoemd, ben ik veel dank verschuldigd. Ik ben heel blij dat ik de hartverwarmende ervaringen die ik met hen en hun kinderen heb opgedaan, mocht publiceren. Degene die Jan wordt genoemd wil ik erg bedanken voor zijn grote inzet in het gezin van Fsha en Terhas en voor de informatie die ik van hem kreeg, op basis waarvan ik de teksten over hem en het gezin heb kunnen schrijven. De schoolmaatjes die bij andere Eritrese gezinnen betrokken waren, wil ik bedanken voor hun inzet, geduld en volharding en voor alle inzichten die ik dankzij hun inzet heb gekregen. Ook een woord van dank voor degenen van wie ik de verhalen weer heb moeten schrappen. Door het schrijven ervan heb ik me gerealiseerd hoeveel ik met hen heb meegemaakt en hoeveel ik aan hen te danken heb. De verbinding met hen heeft mijn leven verrijkt.

Velen hebben met mij meegedacht, zowel over de inhoud van het boek als over de mogelijkheden het te verspreiden. Ik wil van hen met name Paul, Guy, Eleonora, Mebrat, Sebastiaan, Marianne, Anika en Carola bedanken voor hun interesse, meedenken en wijze raad.

Inhoudelijke en redactionele feedback heb ik gekregen van Hanneke en Fouke, die ik heel hartelijk wil bedanken voor hun kritisch meelesen en behulpzame commentaar. Zij lieten zich niet uit het veld slaan door een steeds weer uitgestelde planning en bekeken de tekst zorgvuldig op het moment dat ik hun hulp uiteindelijk nodig had. Het boek is er beslist beter door geworden. Ook wil ik mijn man Peter en onze zoon Timo enorm bedanken. Zij hebben veel werk verzet om de prachtige



omslag te maken. Peter deed tevens de eindredactie en ook verzorgde hij de vormgeving van het boek en de illustraties, waar ik hem erg dankbaar voor ben.

Tenslotte een heel groot woord van dank aan Tadese, voor het grote vertrouwen dat hij in mij heeft getoond om zijn visie en levensverhaal te verwoorden voor een groter publiek. Onze wederzijdse waardering voor elkaar is een prima basis gebleken voor een mooie interculturele samenwerking waar ik veel plezier aan heb beleefd en ook veel van heb geleerd. Het begon allemaal met zijn vraag aan mij om een boek over hem te schrijven. En nu ligt het er.

Harriet Marseille

Leidschendam, augustus 2021

Dit boek wordt als pdf gratis ter beschikking gesteld door  
Tadese Asghdom en Harriet Marseille

Bent u blij met dit boek en kunt u wat geld missen, dan vragen wij u om een donatie over te maken aan ERDA e.V. (Eritrean Relief & Development Association), een internationale humanitaire organisatie die Eritrese vluchtelingen helpt in de vluchtelingenkampen in Ethiopië en Soedan. Er is ook aandacht voor onderwijs.

Meer informatie vindt u op de [website van ERDA](#)

Iedere bijdrage is van harte welkom!

Maak uw bijdrage over op onderstaande rekening en vermeld erbij: 'Donation book Tadese'

Begunstigde: ERDA e.V. Deutschland

IBAN: DE08 6605 0101 0108 1032 27

## Over Lelievita

Lelievita is het bedrijf van waaruit Harriet Marseille mensen inspireert op het gebied van persoonlijke ontwikkeling en persoonlijk leiderschap. In 2007 publiceerde zij via Lelievita het boek 'Langs de regenboog - van angst naar vertrouwen'. De laatste exemplaren hiervan zijn nog te bestellen via [harriet@lelievita.nl](mailto:harriet@lelievita.nl).

Op dit moment zijn de activiteiten van Lelievita geconcentreerd rond onderwijs en ouderbetrokkenheid. Via Ouderbetrokkenheid-PLUS helpt zij schoolleiders om een betere samenwerking met ouders te realiseren via persoonlijk leiderschap. Zij publiceerde hier in 2016 een boek over bij uitgeverij Bazalt: 'Schoolleider aan zet in ouderbetrokkenheid - met ambitie en lef naar een nieuwe regie'.

In 2017 is vanuit Lelievita / Ouderbetrokkenheid-PLUS het eerste schoolmaatjesproject in Nederland van start gegaan in Leidschendam-Voorburg. Een schoolmaatje neemt nieuwkomersouders al doe mee in de communicatie en samenwerking met de school van hun kinderen. Inmiddels zijn schoolmaatjesprojecten ook elders in Nederland mogelijk. Harriet voert de landelijke coördinatie uit binnen Schoolmaatjes ONS.

Voor meer informatie zie [www.ouderbetrokkenheidplus.nl](http://www.ouderbetrokkenheidplus.nl) en [www.schoolmaatjesons.nl](http://www.schoolmaatjesons.nl).



## TADESE

Tadese Asghdom ontvluchtte zijn land in 1977, nadat hij gevangen had gezeten vanwege zijn betrokkenheid bij de strijd voor een vrij Eritrea en in de gevangenis wrede martelingen had ondergaan. Zijn boeiende levensverhaal staat in dit boek opgetekend. De afgelopen jaren heeft hij zich intensief ingezet voor Eritrese nieuwkomers. Integreeren in de Nederlandse samenleving is voor deze groep lastig. Maar als we ons hart voor hen openstellen, ervaren we al gauw verbinding. Het boek geeft ook ervaringen weer van de schrijfster zelf en van deskundigen die zij spreekt. Het kan professionals en vrijwilligers tot inspiratie dienen om Eritrese nieuwkomers te helpen zich meer thuis te gaan voelen in Nederland.

Tadese's motto: "Warm contact is een sleutel tot succes".



*Harriet Marseille richt zich op het realiseren van meer onderlinge verbinding in de samenleving. Zowel in haar werk als privé zet zij zich in voor mensen met een vluchtelingenachtergrond. Vanuit Schoolmaatjes ONS begeleidt zij coördinatoren en vrijwilligers om nieuwkomers te helpen in de communicatie en samenwerking met de school van hun kinderen. Meer ouderbetrokkenheid leidt ook tot een betere integratie. Het is haar wens schoolmaatjesprojecten te starten, specifiek voor Eritrese ouders.*

Lelievita

